

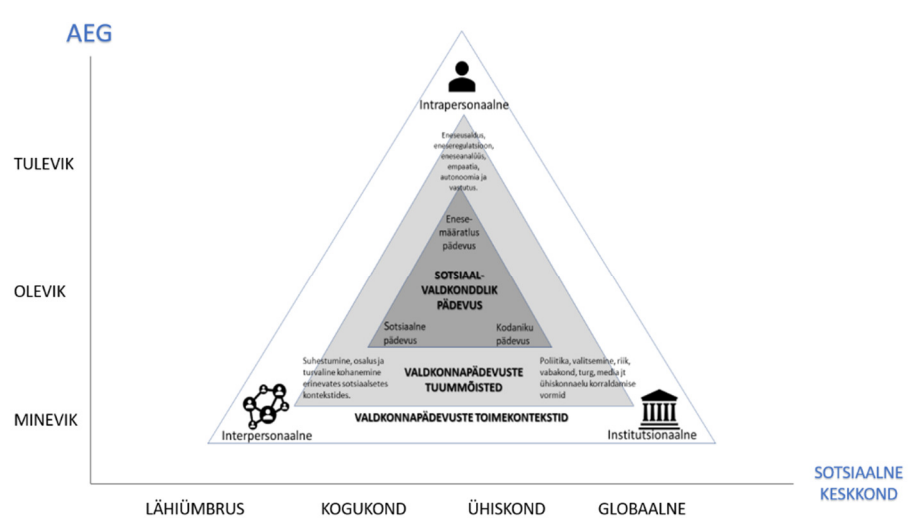
Ainekava „Sotsiaaalained“

Sisukord

Valdkonnapädevus	2
Õpilastes kujundatavad üldpädevused.....	3
Õppekava läbivad teemad	4
Hindamine	5
AJALUGU.....	7
INIMESEÕPETUS.....	13
I kooliaste - Inimeseõpetus.....	13
Inimeseõpetus 2. klass.....	0
Inimeseõpetus 3. klass.....	6
II kooliaste - Inimeseõpetus	14
Inimeseõpetus 5. klass.....	15
Inimeseõpetus 6. klass.....	26
III kooliaste - Inimeseõpetus	44
Inimeseõpetus 7. klass.....	45
Inimeseõpetus 8. klass.....	54
Inimeseõpetus LÕK õppekava	74
ÜHISKONNAÕPETUS	75
II kooliaste - Ühiskonnaõpetus.....	75
Ühiskonnaõpetus 6. klass	76
III kooliaste - Ühiskonnaõpetus	78
Ühiskonnaõpetus 9. klass	79

Valdkonnapädevus

Sotsiaallainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimidalähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaallainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimväärsust kahjustavad;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

Õpilastes kujundatavad üldpädevused

- 1) **kultuuri- ja väärtuspädevus** – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid;
- 2) **sotsiaalne ja kodanikupädevus** – suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;
- 3) **enesemääratluspädevus** – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme;
- 4) **õpipädevus** – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varemõpituga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi;
- 5) **suhtluspädevus** – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeltes, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbete ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi;
- 6) **matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus** – suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; suutlikkus kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil ning teha tõendus põhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt;
- 7) **ettevõtlikkuspädevus** – suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärgid, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust;
- 8) **digipädevus** – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuv ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

Õppekava läbivad teemad

(1) Läbivad teemad on üld- ja valdkonnapädevuste, õppeainete ja ainevaldkondade lõimingu vahendiks ning neid arvestatakse koolikeskkonna kujundamisel. Läbivad teemad on aineülesed ja käsitlevad ühiskonnas tähtsustatud valdkondi ning võimaldavad luua ettekujutuse ühiskonna kui terviku arengust, toetades õpilase suutlikkust oma teadmisi erinevates olukordades rakendada.

(2) Läbivate teemade õpe realiseerub eelkõige:

- 1) õppekeskkonna korralduses – kooli vaimse, sotsiaalse ja füüsilise õppekeskkonna kujundamisel arvestatakse läbivate teemade sisu ja eesmäärke;
- 2) aineõppes – läbivatest teemadest lähtudes tuuakse aineõppesse sobivad teemakäsitlused, näited ja meetodid, viiakse koos läbi aineüleseid, klassidevahelisi ja ülekoolilisi projekte. Õppeainete roll läbiva teema õppes on lähtuvalt õppeaine taotlustest ja õppesisust erinev, olenevalt sellest, kui tihe on ainevaldkonna seos läbiva teemaga;
- 3) valikainete valikul – valikained toetavad läbivate teemade taotlusi;
- 4) läbivatest teemadest lähtuvas või õppeaineid lõimivas loovtöös – õpilased võivad läbivast teemast lähtuda selle loovtöö valikul, mida tehakse kas iseseisvalt või rühmatööna;
- 5) korraldades võimaluse korral koostöös kooli pidaja, paikkonna asutuste ja ettevõtete, teiste õppe- ja kultuuriasutuste ning kodanikuühendustega klassivälist õppetegevust ja huviringide tegevust ning osaledes maakondlikes, üle-eestilistes ja rahvusvahelistes projektides.

(3) Õpetuses ja kasvatuses käsitletavat läbivad teemad on:

- 1) **elukestev õpe ja karjääri kujundamine** – taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid;
- 2) **keskkond ja jätkusuutlik areng** – taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele;
- 3) **kodanikualgatus ja ettevõtlikkus** – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele;
- 4) **kultuuriline identiteet** – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis;
- 5) **teabekeskond ja meediakasutus** – taotletakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskkonda, suudab meediamaailma sisu ja allikaid kriitiliselt analüüsida ja kasutada, tunnustab autorlust, oskab luua

kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmäärke ja ühiskonnas omaksvõetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskkonnas;

- 6) **tehnoloogia ja innovatsioon** – taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas;
- 7) **tervis ja ohutus** – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele;
- 8) **väärtused ja kõlblus** – taotletakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Õppekava läbivad teemad: https://www.riigiteataja.ee/akti/isa/1080/3202/3005/18m_pohi_lisa14.pdf#

Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga enastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks. Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemist, seoste loomist ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivaldavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

AJALUGU

Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikku ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet. Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest. Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemadega tõmmatakse paralleele maailma ajalooa. Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõimimine. Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise ja kasutamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitlusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased. Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid
2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
8. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
9. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
10. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
11. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.

III kooliaste

1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloos taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
6. Analüüsib inimeste igapäeva- ja ühiskonnaelu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud.
12. Töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

Õpitulemused

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajaloo sündmuste, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja VanaRooma ajaloost.

Õpilane:

- 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;
- 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 3) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloo sündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 4) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 5) kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 6) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- 7) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- 8) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- 9) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 10) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 11) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- 12) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- 13) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 14) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 15) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
- 16) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

III kooliastmes käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajaloos.

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb välise tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 3) toob allikate põhjal esile ajaloo sündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloo sündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 8) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 9) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;
- 10) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;

- 11) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 12) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 13) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 14) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 15) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 16) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 17) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 18) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 19) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- 20) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 21) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- 22) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 23) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 24) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 25) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- 26) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 27) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- 28) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- 29) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

Ajalugu LÕK õppekava

Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Ajalooõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- tunneb huvi mineviku vastu; teab, et minevik on olnud muutuv ja väga mitmekesine;
- omab üldist ettekujutust Eesti ajaloost ja sellega seoses üldjoontes kogu maailma ajaloost;
- kirjeldab abivahendite toel olulisi ajaloosündmusi, inimeste eluviisi ja tegevusalasid õpitud ajastutel;

- teab, et maailmas toimunud sündmused on otseselt või kaudselt mõjutanud nii Eestis kui ka mujal Euroopas toimunud sündmusi; teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes;
- nimetab oma põhiõigusi ning kohustusi Eesti Vabariigi kodanikuna, kirjeldab Eesti riigi valitsemiskorda;
- teab ja väärtustab kombeid ning traditsioone oma kultuuris; väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning määratleb end oma rahva liikmena;
- teab ja väärtustab kombeid ning traditsioone oma kultuuris; väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning määratleb end oma rahva liikmena;
- leiab infot eri teabeallikatest, oskab hinnata erinevate teabeallikate usaldusväärsust.

Õppetegevuse kirjeldus arenguperioodide kaupa

Õppetegevus 8.–9. klassis

8. ja 9. klassis keskendutakse Eesti ajaloo seostele Euroopa ja maailma ajalooga. Euroopas ja maailmas toimunud sündmusi käsitletakse eeskätt Eesti ajaloo paremaks selgitamiseks ja ilmestamiseks. Rõhutatakse, et Euroopas toimunud sündmused on tugevasti mõjutanud Eestis toimunud sündmusi (sõjad, revolutsioonid, tootmissuhete muutused jms). Ajalooõpetuse puhul seni olulisena rõhutatud põhimõtetele lisandub 8.–9. klassis tähelepanu pööramine otsestele ja kaudsetele põhjuslikele seostele. 8. klassi ajalooõpetuses on oluline tuua selgelt

esile seosed varem õpituga, 9. klassis on põhitähelepanu lähiajaloo sündmustel,

kuna just neil on igapäevaelus kõige tajutavam mõju õpilasele, tema perele/suguvõsale ja keskkonnale.

Kesksel kohal on õpetaja ja õpilase koostöö. Õpilane vajab õpetaja tuge ja juhendamist põhikooli lõpuni. Arvestades õpilaste lugemisraskusi, loetakse teksti klassis ühiselt ning analüüsitakse seejärel loetut õpetaja suunamisel, et tagada selle mõistmine.

Peale uute mõistete omandamise on olulisel kohal ka sõnavara laiendamine üldisemalt. Põhikooli lõpuni on vajalik näitlikustamine, teavet ei saada ainult õppetekstidest, vaid ka teistest allikatest (õpetaja jutustus, õppefilm, kaardid, fotod jne). Suur osa näitlikustamisest toimub teabe- ja sidetehnikavahendite toel. Õppe

raames tehakse õppekäike muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse, näidatakse filme, mis kajastavad minevikus toimunud sündmusi jne.

Õpitulemused III kooliastmes

9. klassi lõpetaja:

- 1) teab, kuidas on läbi ajaloo muutunud eestlaste eluolu ja esemeline keskkond;
- 2) teab mõningaid Eesti ajalugu mõjutanud sündmusi Euroopa ja maailma ajaloos;
- 3) teab uusaja ja lähiajaloo sündmusi Eesti ajaloos;
- 4) mõistab oluliste isikute rolli Eesti, Euroopa ja maailma ajaloos;
- 5) mõistab ajatelje abil sündmuste ajalist järgnevust ja ajaloosündmuste täpset dateerimist;
- 6) teab Eesti Vabariigi valitsemiskorda ja seda, kuidas riik toimib; väärtustab oma kodumaad ja selle kodanikuks olemist.

Õpitulemused 8. klassis Õpilane:

- 1) selgitab üldisi fakte uusaja sündmustest ja inimeste elu-olust Eestis kuni Esimese maailmasõja lõpuni;
 - 2) nimetab Euroopa ja maailma uusaja tähtsamaid sündmusi, mis on mõjutanud Eesti ajalugu;
 - 3) tunneb huvi Eesti mineviku vastu Euroopas;
 - 4) teab, et Euroopas toimunud sündmused on oluliselt mõjutanud Eesti ajalugu;
 - 5) kirjeldab, kuidas majanduslikud ja ühiskondlikud muutused on mõjutanud inimeste elukorraldust;
 - 6) teab, et inimeste teadmised on kujunenud suhtlemises teiste rahvastega;
 - 7) kõrvutab ajateljel mõningaid olulisi Eestis ja Euroopas toimunud sündmusi;
- tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid

INIMESEÕPETUS

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamussavalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seondult, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

2.1.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliaste - Inimeseõpetus

2.1.2. I kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku.
2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.

4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
5. Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
6. Tunneb liiklusreegleid.
7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. 12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
13. Oskab oma tervist hoida.
14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

2.1.3. Õpitulemused

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad.

Õpilane:

- 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- 2) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbboolikat;
- 3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- 4) teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- 6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- 7) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 8) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- 9) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- 10) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
- 11) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
- 12) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- 13) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;

- 14) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 15) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 16) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- 17) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
- 18) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 19) märkab liiklusohutikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 20) loetleb erinevaid teabeallikaid;
- 21) leiab infot erinevatest allikatest;
- 22) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- 23) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- 24) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- 25) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 26) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- 27) teab, et vägivallal on eri vormid;
- 28) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 29) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 30) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
- 31) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- 32) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- 33) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- 34) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- 35) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- 36) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- 37) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; 38) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- 39) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- 40) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- 41) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Inimeseõpetus 2. klass

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad

TEEMA Mina

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained. Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia.
Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.	kirjeldab enda huvisid ja tegevusi	Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine	Üldpädevus: enesemääratluspädevus - suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi. Üldpädevus: õpipädevus – analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust. Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus – aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi Läbiv teema: väärtused ja kõlblus. Teised õppeained: 1. eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; 2. kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboleid oma kogemuse piires. 3. tööõpetus: märkab ning nimetab positiivset oma ja teiste töödes. Lõimingu näide: loovtöö "Positiivne mina" Õpilane selgitab laste-ja/või noorsookirjanduse katkendi alusel tegelase positiivset suhtumist endasse ja eneseväärtustamist ning kujutab seda visuaaliseeritult.
	põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda	Positiivne suhtumine endasse ja teisesse.	
	teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi	Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.	
Mina ja tervis -toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust -nimetab mõningaid haiguste tunnuseid --teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi			

TEEMA Mina ja tervis

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Terviseteadlikkus ja tervislik eluviis kui heaolu allikas

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained. Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia.	Õppematerjali laiendamise viited; soovitusel	Kontroll ja hindamine

Oskab oma tervist hoida.	toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust	Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. Keha eest hoolitsemine.	Üldpädevus: enesemääratluspädevus – oskab käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise Läbiv teema: tervis ja ohutus - on võimeline järgima tervislikku eluviisi Teised õppeained:	Vastav õppevara tööraamatutena: 2. klass inimeseõpetus. Mei, K., Pihu, M., ja Tullus, I. (2014). Toitumine ja liikumine. I-III kooliaste. Õpetajaraamat. Atlex AS. Päästeamet. 2009. Hädaabinumbrile helistamine. Video. Laste Tervisekool. 2021. Tervislik toitumine algklassidele. youtube.com Tervise Arengu Instituut. toitumine.ee Merisalu, K. 2022. Miks on õun parem kui kumm? Tagasi Kooli e-külalistund Hion, T. 2022 Miks on uni oluline? Tagasi Kooli e-külalistund Saatesari NOVA. 1. hooaeg, 18. osa : NOVA seletab: Kui palju me magame? jupiter.err.ee Muiste, T. ja Holsting, K. 2022. Mida ma peaksin sööma, et joosta kiiremini kui teised? Tagasi Kooli e-külalistund Esco, A. 2018. Miks on oluline teada ohtudest? Multifilmi näitel Tagasi Kooli e-külalistund Tervise Arengu Instituudi kampaaniavideo. 2021. Söö rohkem taimset toitu! Saatesari “Magus molekul”. jupiter.err.ee Virtuaalkliinik.ee . 2021. Kui palju pean magama? See sõltub teie vanusest. EIS-is ülesannete kogu “Meie: Mina ja tervis”, vajalik õpetajal sisselogimine.	Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel <u>Suuline ja kirjalik sõnaline hindamine:</u> -Õpilane selgitab oma kogemusele toetudes, kuidas oma tervist hoida. -Õpilane selgitab oma keha eest hoolitsemise vajalikkust. -Õpilane rühmitab haigusi nakkuslikeks ja mittenakkuslikeks. Õpilane teab hädaabinumbrit ja oskab näidist järgides abipalvet esitada.
	nimetab mõningaid haiguste tunnuseid	Terve ja haige inimene.	1.eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; 2. muusika: väljendab lauldes muusika sisu ning meeleolu; 3. tööõpetus: toob näiteid tervisliku toiduvaliku kohta; toob näiteid isikliku hügieeni vajalikkuse kohta; 4. kehaline kasvatus: teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab liikumise ja toitumise olulisust tervisele. Lõimingu näide: Teemapõhine õpe: "Minu tervislik eluviis" lõimitud teiste (eesti keel, muusika, tööõpetus, kehaline kasvatus) õppeainetega.		
	teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi	Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine.			
	Mina ja minu pere -kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest - toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis (ja ühiskonnas 3 kl)			Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust. 3 kl ka	

TEEMA **Mina ja minu pere**

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Prosotsiaalse käitumise kui tõhusa sotsiaalse oskuse väärtustamine ja sotsiaalne sidususe arendamine lähikeskkonnas

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained. Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia.	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja	kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest	Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine.	Diskussioon ja rühmatöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel. Õppemängud. Rollimäng.	Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides. Üldpädevus: enesemääratluspädevus - analüüsida oma käitumist erinevates olukordades Läbiv teema: väärtused ja kõlblus.	Vastav õppevara tööraamatutena: 2. klass inimeseõpetus.	Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel <u>Edasiside</u> -Õpilane kirjeldab ja demonstreerib võimalusi prosotsiaalseks käitumiseks arvestades pereliikmete ülesandeid. <u>Suuline sõnaline hinnang ja tagasiside</u> Õpilane selgitab oma sõnadega, mida tähendab

abistamise vajadust.			Jänku-Jussi väike heategu www Õpilane kirjutab üles kõik ülesanded, mis temal kodus on. Paaristöös arutatakse, milliseid on ühised ülesanded Õpetaja juhitud arutelu, miks on oluline iga pereliikme panus kodus? Video vaatamine: NOVA seletab: Millised on lapse õigused? Õpetaja koostab video kohta eelnevalt küsimused ning jagab need paari peale ning õpilased peavad leidma vastused. Arutelu küsimuste üle. Tabeli koostamine: Minu õigused kohustused kodus, koolis ja lähikonnas. Lastega filosofoerimine: õigus, kohustus, vastutus. Lastega filosofoerimisest I Õppemeetodid: lastega filosofoerimine	Teised õppeained: 1.eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi. Lõimingu näide: õpitsenaarium: abistav ja altruistlik käitumine lähikonnas Näide: hoolivus: https://sisu.ut.ee/opitsenaariumid/hoolivus Nova saatesari. 1. hooaeg, 19. osa : NOVA seletab: Millised on lapse õigused? jupiter.err.ee MTÜ Mondo. Metoodiline juhend "Õigus olla laps"	kohuse- ja vastutustunne, ning toob näiteid perest, koolist ja lähikonnast.
----------------------	--	--	--	--	--

Mina ja Eesti -leiab kaardilt Eesti ja kodukoha -tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat -nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva -teab, kes on Eesti Vabariigi president - võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt; -selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja -toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest -teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku	Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse
---	--

TEEMA **Mina ja Eesti**

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Kodanikupädevuste arendamine kujundamaks aktiivset ja vastutustundlikku kogukonna- ja ühiskonna liiget

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained. Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia.	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse	leiab kaardilt Eesti ja kodukoha	Eestimaa ja kodukoht.	Multifilmid: Jänku-Juss Vabariigi aastapäeva paraadil. www; Jänku-Juss ja Vabadussõda www; Jänku-Juss ja kangelased www; 23. Juuni on võidupüha www; 14. Juuni on leinapäev www. Haring, L. Arnek, P., Ever, K., Kõivupuu, M., ja Reest, N. Inimeseõpetus algklassidele, I osa. Avita. Me elame Eestis. https://www.opiq.ee/Kit/Details/449 Video: - Mina ka: Eesti , - Mina ka: Eestimaa ,	Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus - suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme. Üldpädevus: kultuuri- ja väärtuspädevus – tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi; teadvustada oma väärtushinnanguid. Üldpädevus: digipädevus - suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuv as ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes. Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.	Vastav õppevara tööraamatutena: 2. klass inimeseõpetus. Eesti rahvakalendri tähtpäevade andmebaas BERTA	Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel Suuline ja kirjalik sõnaline hinnang, tagasiside -Õpilane demonstreerib õpitulemustes määratletud teadmisi ja oskusi. -Õpilane võrdleb rahvakombeid ja tavaid minevikus ja tänapäeval toetudes vastavatele teadmistele ja kogemusele kogukonnapõhiselt ning väärtustab oma seotust kodukoha kultuuripärandiga.
	nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva teab, kes on Eesti Vabariigi president	Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president.	mis mõtted tekkisid juurde? Luuletuse kirjutamine Eestile kasutades riigi sümboleid ja sõnu. Joonistus. Minu Eesti. Joonistus. Eesti ja kodukoha lipp ning vapp. Viktoriin. Eesti.	Teised õppeained: 1.eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; 2. muusika: väljendab lauldes muusika sisu ning meeolelu; 3. kehaline kasvatus: kirjeldab kogemust, mille ta on saanud väljaspool kooli toimunud liikumisüritusel osalejana, vaatelejana või vabatahtlikuna; 4. loodusõpetus: saab aru kaardist; leiab Eesti kaardil oma kodukoha, suuremad kõrgustikud, saared, poolsaared, lahed, jõed, järved ja linnad; märkab kodukoha elurikkust ja maastiku mitmekesisust ning selgitab nende olulisust.	Sooniste,A. Saaroja, I. Jõulud ja luteri kirik. Kohtumised eri uskudega Eestis . Tartu Ülikool. Saatesari Mina ka. 1. hooaeg, 10. osa. Mina ka: Jõulud . ja 3. hooaeg, 1. osa Mina ka: Eestimaa . jupiter.err.ee Hakkame Santima veebipesa youtube.com	
	tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat	Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümboolid				
	teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku	Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed.	Õppekäik. Õppekäigu järgselt nähtust üheskoos kollaaži loomine.			
	võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt	Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval	Õpiprojekt (infootsing). Multifilmid: Jussi jaanipäev www; Jussi mardipäev www 1. September on teadmistepäev www Lühijutu kirjutamine ja joonistamine. Kuidas tähistan (nt kadripäeva, mardipäeva). Tähtpäevade alias . Rühmades miniuurimused rahvakommete kohta.			

	toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest	Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse.	Teemapäev. Teemakohane loovtöö. Multifilm: Jussi sõber Ghanast www Multifilmid: Juss saab seitsme-aastaseks www Jussi õpetaja sünnipäev www	5. tööõpetus: märkab esemetel rahvuslikke elemente ja kasutab neid oma töös; Lõimingu näide: Õpitsenaarium: Rahvusköök ja lauakombed. Koost: Kivioja, M.-L., Minka, M., ja Paal, K. https://sisu.ut.ee/opitsenaariumid/rahvusk%C3%B6%C3%B6k-ja-lauakombed	Piip ja Tuut hoiavad Eesti lippu kõrgel. 1. hooaeg, 6. osa. 2013. Taasiseseisvumis päev. jupiter.err.ee Saatesari Mina ka. 1. hooaeg, 7. osa. Mina ka: Eesti. jupiter.err.ee
	selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja	Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.	Arutelu. Millised tähtpäevi tähistatakse õpilaste peredes ja kuidas? Milline tähtpäev on õpilase lemmik ja mida ta teeb selleks, et seda edaspidi ka tähistatakse.		

Mina: aeg ja asjad - planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult -toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada - sõnastab enda õppimise eesmärgid ja seostab neid enda huvidega -seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega	Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
---	---

TEEMA Mina: aeg ja asjad

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Enesejuhtimis- ja õpioskuste arendamine

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitus, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained. Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia.	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitus	Kontroll ja hindamine
Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel	planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult	Mina: aeg ja aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas.	Päeva- ja nädalakava. Arutelu , millistest tegevustest koosneb õpilase päev ja nädal Millised tegevused on kõige olulisemad ja mis vähem olulisemad, kuidas aega jagada. Individuaaltöö. Oma päevakava ja nädalakava planeerimine ja hindamine. Loovtöö - oma elu ajatelg. Multifilm: Jussi ja Jassi varandus www Diskussioon ja rühmatöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel. Paaristöö. Mõttekaart.	Üldpädevus: enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi. Üldpädevus: õpipädevus - suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; Üldpädevus: digipädevus-suutlikkus kasutada uuenevat	Vastav õppevara tööraamatutena: 2. klass inimeseõpetus. Aru, J. 2022. Kuidas mu aju õpib ehk kuidas paremini õppida? Tagasi Kooli e-külalistund. Animatsioon Amanda ja kõige tähtsam sõna . Juhendmaterjal "Amanda ja maailm" Materjali koostasid MTÜ Mondo ja Rannamõisa Lasteaed (autorid: Merike Niibek ja Kersti Veskus).	Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel <u>Suuline sõnaline hinnang</u> -Õpilane selgitab oma sõnadega, mida tähendab aja kulg ja seis. <u>Eneseanalüüs ja -hindamine</u> -Õpilane kirjeldab, kuidas oma tegevust kavandada, ning planeerib oma päeva- ja nädalakava, <u>Tagasiside</u> Õpilane selgitab isiklike ja kogukonnas kasutatavate asjade väärtust lähtudes nende loomiseks ja/või ehitamiseks tehtust.

	toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada	Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel.	Loovtöö: isiklik õpimapp. Multifilm: Jänku-Jussi viis meelt www; Viis meelt. Keelekümbluskeskus. file:///C:/Users/User/Downloads/Viis_meelt.pdf Bibi tahab mängida. Aga kus on ta sõbrad? www Võistlusmäng: milleks on vaja matemaatikat/ inglise keelt/ inimeseõpetust ... (ja teisi õppeaineid)	digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuv as ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes. Lähiv teema: elukestev õpe ja karjääri kujundamine. Teised ained: 1.eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; 2. matemaatika: tunneb kella ja kalendrit ning seostab neid teadmisi oma elu tegevuste ja sündmustega; 3. tööõpetus: viib alustatud töö lõpule ja räägib oma tööst ning tulemusest; 4. loodusõpetus: sõnastab oma meeltega saadud kogemusi; 5. kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboliteid oma kogemuse piires. Lõimingu näide: Filmiõppe projekt: Eesti animafilm „Jussikese seitse sõpra“ Palm, J. Õppefilmimaterjal algklassilastele. https://haridusekraanil.ee/jussike/	
	sõnastab enda õppimise eesmärgi ja seostab neid enda huvidega	Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega.			
	seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega	Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.	Ülesanne. Sõnastab mõne oma huviga seoses eesmärgi, mida soovib saavutada. Selgitab mida eesmärgi saavutamiseks teha plaanib. Kindla ajavahemiku järel selgitab kuidas ta eesmärgi saavutamine õnnestus ja mida võinuks teha teisiti. Loovülesanne. Mina suurena.		

Eneseanalüüs ja -hindamine
 Õpilane selgitab oma sõnadega erinevate meelte osatähtsust oma õppimise eesmärkide kavandamisel lähtudes mõnedest oma huvidest ja võimetest.

Inimeseõpetus 3. klass

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad.

TEEMA Mina

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Enesejuhtimise ja kodaniku pädevuste arendamine ühiskondlikus kontekstis

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitusused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained. Konkreetne näide, kuidas lõimingu läbi viia.	Kontroll ja hindamine
Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.	põhjustab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda	Mina. Igapäevaelu väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse.	Diskussioon ja paaritöö vastastikkuse lasteluule ja/või	Üldpädevus: enesemääratluspädevus - suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi.	Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel <u>Tagasiside</u> -Õpilane selgitab oma sõnadega, mida tähendab iga inimese väärtus ja väärtustab iga inimese õigust olla erinev tuues näiteid.

Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.	teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi	Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus.	lastekirjanduse alusel. Loovtöö: plakat, poster. Mõistekaart. Teemapäev. Õpitsenaarium: Sallivus https://sisu.ut.ee/opistsenaariumid/sallivus	Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus - austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi. Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks. Teised ained: 1. eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; 2. tööõpetus: märkab ning nimetab positiivset oma ja teiste töödes; 3. kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboleid oma kogemuse piires. Lõimingu näide: Õpitsenaariumid: Austus https://sisu.ut.ee/opistsenaariumid/vastutus Õiglus: laste õigused ja kohustused http://usundiopetus.weebly.com/vorused.html	<u>Tagasiside ja eneseanalüüs</u> -Õpilane põhjendab oma sõnadega inimese endasse positiivse suhtumise vajadust, tuues välja tegevused, mis tekitavad positiivseid tundeid. <u>Suuline sõnaline hinnang, tagasiside</u> Õpilane kirjeldab inimeste bioloogilisi ja sotsiaalseid sarnasusi ja erinevusi ühiskondlikus kontekstis ning tunnustab erinevusi.
	nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi	Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus.	Diskussioon ja rühmatöö. Mõistekaart. Kampania/plakat/fl aier. Video: TEEVIIT JUUNIOR #4: Lapse õigused ja kohustused https://www.youtube.com/watch?v=o7o0FoZKbP0 Multifilmid: Jänku-Juss räägib laste õigustest ja kohustustest www Jänku-Juss saab endale lemmiklooma www Tutvumine <u>ÜRO lapse õiguste konventsiooniga</u> . Kas minul on nimetatud õigused? Rühmatöö. Meie kohustused. Maailmahariduslik ülesanne. Lapse õigused I – Malala Yousafzai .		
	toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas	Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.			<u>Suuline ja kirjalik sõnaline hinnang, tagasiside</u> -Õpilane selgitab oma sõnadega, mida tähendab, et lapsel on õigused ja kohustused, ning toob näiteid enda õiguste ja kohustuste kohta peres, koolis ja ühiskonnas. <u>Suuline ja kirjalik sõnaline hinnang, tagasiside</u> Õpilane selgitab näidete varal igapäevaelust, et õigustega kaasnevad ka kohustused erinevas sotsiaalses kontekstis.
Mina ja tervis -toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve - selgitab ja demonstreerib õpitu olulisuses esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste -teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi					

TEEMA Mina ja tervis

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Turvaline tervisekäitumine ning keskendumine füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele kui heaolu allikale

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained. Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia.	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
Oskab oma tervist hoida. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.	toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve	Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. Tervislik eluviis. Terviseriskid. Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest.	Diskussioon. Mõistekaart. Rühmatöö. Video: Tervislikud eluviisid – sport ja puhkus. www Probleemülesande lahendus paaris- ja rühmatöös. Rollimäng. Video: Lapse keha on tema enda oma! www Õppemängud (liikumine). Loovülesanne Doktor mina. Annab nt plakati kujul soovitusi enda ealistele tervisliku eluviisi teemal. EIS ülesanded, vajalik õpetajal sisse logimine: Mari ja Jüri eluviisid ID:20309 Vaimne ja füüsiline tervis ID: 20313	Üldpädevus: enesemääratluspädevus - käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise. Lähiv teema: tervis ja ohutus Teised ained: 1. loodusõpetus: liigub looduses turvaliselt, kahjustamata loodust, teisi ja iseennast; 2. tööõpetus: toob näiteid tervisliku toiduvaliku kohta; 3. kehaline kasvatus: märkab abi vajamist tunnis ja kutsub abi ohuolukorras; teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab liikumise ja toitumise olulisust tervisele; rakendab eakohaseid veeohutuslaseid oskusi; 4. eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; lahendab lihtsamaid probleemülesandeid paaris- ja rühmatöös. Lõimingu näide: teemapäev „Mina aitan - meie tervis ja ohutus koolis“.	Vastav õppevara: 3. klass inimeseõpetuse õpikud ja töövihikud. Mei, K., Pihu, M., ja Tullus, I. (2014). Toitumine ja liikumine. I-III kooliaste. Õpetajaraamat. Atlex AS. Lasteombudsman. 2019. LAPSESÕBRALIK Tervishoid Infoleht lapsele E.Kulasalu ja M. Pärn. 2016. Esmase abi õpetamine I-III kooliastmes. Juhendmaterjal kooliõdedele. Tervise Arengu Instituut. Lastekas.ee, Liiger M. 2013. Mare päästab. erinevad esmaabi videod. Toitumine.ee. Laste energia- ja toitainete vajadus. Tervise Arengu Instituut, Toitumine.ee. Lapse puu- ja köögiviljade söömise 7 päeva päevik. ervise Arengu Instituut.	Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel <u>Suuline ja kirjalik sõnaline hinnang, tagasiside</u> -Õpilane eristab vaimse, füüsilise ja sotsiaalse tervise mõistet ning toob näiteid nende toimumise kohta oma tervisliku eluviisi kujundamisel. -Õpilane rakendab õpitud teadmisi tervisliku eluviisi kolme aspekti (toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus) kohta, lähtudes igapäevakontekstist, väärtustades tervislikku eluviisi. -Õpilane teab tervist ohustavaid tegureid ja demonstreerib õpitu olukorras, kuidas hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
	selgitab ja demonstreerib õpitu olukorras esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste	Esmaabi.	Demonstratsioon ja praktiline tegevus. Näiteks multifilm: Jänku-Juss õpib mürgistustest hoiduma www Video: Esmaabi õppevideod inimeseõpetuse teema „Tervis“ õppimiseks www Juhtumianalüüs ja rollimäng.		Toitumine.ee. Laste energia- ja toitainete vajadus. Tervise Arengu Instituut, Toitumine.ee. Lapse puu- ja köögiviljade söömise 7 päeva päevik. ervise Arengu Instituut.	<u>Suuline sõnaline hinnang, tagasiside</u> -Õpilane demonstreerib õpitu olukorras esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste <u>Suuline ja kirjalik sõnaline hinnang, tagasiside</u> -Õpilane teab hädaabinumbrit ja oskab näidist järgides tõhusalt abipalvet esitada.

	teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi	Abi saamise võimalused.	EIS ülesanded, vajalik õpetajal sisse logimine: • Esmaabivahendid ja esmaabivõtted ID: 19927 • Esmaabivõtted ID: 19929 • Esmaabivõtted: Praht silmas ID: 20687 • Esmaabivõtted: Rästikuhammustus ID: 20685 • Esmaabivõtted: Puugihammustus ID: 20686 Külalistund kooliõde või kiirabitöötaja.	Lõiming teiste (loodusõpetus, tööõpetus, kehaline kasvatus, eesti keel) õppeainetega
Mina ja teised -toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida -põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust - demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist -tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid - kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist - märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks -teab, et vägivald on eri vormid; -selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua; - teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; -demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral -selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust				Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust. Tunneb liiklusreegleid Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.

TEEMA Mina ja teised

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Turvaline käitumine ja kohanemine erinevas sotsiaalses ümbruses kodanikupädevustena. Riskikäitumine ja selle ennetamine – tõhusad sotsiaalsed oskused

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained. Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia.	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.	toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust	Reeglid ja käitumisnormid. Seadused. Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine.	Diskussioon ja paaristöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel. Juhtumianalüüs. Rühmatöö. Rollimäng. Kooli kodukorra põhjal etendada kooli igapäevaeluga seotud situatsioone ning välja tuua,	Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus - ; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides. Üldpädevus: suhtluspädevus - suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada.	Vastav õppevara: 3. klass inimeseõpetuse õpikud ja töövihikud Kull, M., Saat, S., Kiive,K., Kuusk, K., ja Kõiv, K. (2002). Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus: õpetajaraamat: 1.-3. klass. Avita. DIFERENTSEERIMINE: Põiklik, E., ja Saat, H. (2007). Sotsiaalsete toimetulekuoskuste	Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel <u>Suuline ja kirjalik sõnaline hinnang, edasiside</u> -Õpilane selgitab käitumisreeglite, (sh viisakusreeglite) ja käitumisnormide olulisust igapäevaelus kodus, koolis ja koduümbruses. -Õpilane põhjendab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise

Tunneb liiklusreegleid	demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist	Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses.	mis kooli kodukord nende kohta ütleb. Töö tekstiga. Kooli kodukorrast leida õpetaja antud küsimustele vastused. Õpilaste hinnangud, kui hästi nad kooli kodukorda tunnevad.	Üldpädevus: enesemääratluspädevus - õpetus. Õpetajaraamat I kooliastmele (1.-5. klassile lihtsustatud õppekava järgi). Tervise Arengu instituut. Jaani, J., Lääne, T., ja Pisuke, T. (koost.) (2011). Väike heategija . Koos õpime tegema head! SA Tartu Ülikooli Kliinikumi Lastefond. Transpordiamet. Liikluskasvatus.ee	vajalikkust tuues näiteid koolist ja koduümbrusest; demonstreerib nende järgimist õpituatsioonis.
	tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid	Liiklusreeglid.	Diskussioon ja rühmatöö. Näitlikustamine. Juhtumianalüüs. Multifilmid: Jussi koolitee www	1. eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;	
	kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist	Liiklusreeglite järgimine.	Juss õpetab Villule kooliteed maal www Jussi klassi laste kooliteed linnas www Jussi helkurid www Lõvi Leo laul www Video: Lõvi Leo filmis "Turvaliselt kooli" www Lastesari „Märka märki!” www Paaristöö. Rollimäng. Õpilased toovad näiteid kuidas liikluses peab käituma ja miks.	2. kehaline kasvatus: arvestab peamisi turvalisuse ja ohutu liikumise põhimõteteid; arvestab tegevustes kaaslast; märkab abi vajamist tunnis ja kutsab abi ohuolukorras;	
	Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.	märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks	Õpilased individuaalselt panevad kirja 5 liiklusreeglit ja vahetavad pinginaabriga tööd, lisab juurde, mis juhtub, kui neid mitte järgida. Individuaaltöö. Õpilase joonistus oma kooliteest. Joonistusele märkida juurde kooliteel paiknevad ohukohad. Juurde kirjutada, kuidas õpilane nendes olukordades ennetavalt käitub. Rühmatöö. “Minu unistuste tee kooli”	3. loodusõpetus: liigub looduses turvaliselt, kahjustamata loodust, teisi ja iseennast; käitub liikluses ohutult;	
	teab, et vägivaldal on eri vormid;	Vägivald ja selle erinevad vormid.	Diskussioon vägivalda erinevatest vormidest.	4. kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboteid oma kogemuse piires;	
	selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua	Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed.	Film: Jätke mind rahule! www	5. Tööõpetus: arvestab ühiselt töötades kaaslasti Lõimingu näide: Õpitsenaarium: turvalisus https://sisu.ut.ee/opitsenaariumid/turvalisus	
				õpetus. Õpetajaraamat I kooliastmele (1.-5. klassile lihtsustatud õppekava järgi). Tervise Arengu instituut. Jaani, J., Lääne, T., ja Pisuke, T. (koost.) (2011). Väike heategija . Koos õpime tegema head! SA Tartu Ülikooli Kliinikumi Lastefond. Transpordiamet. Liikluskasvatus.ee	
				Lasteabi veebieleht . Lasteombudsman ja Andmekaitse Inspeksioon.2021. Abivajavast lapsest teatamine ja andmekaitse . Juhend. Tervise Arengu Instituut. 2020. Minu keha ja turvalisus. Plakat. Video Räägi kellelegi, keda usaldad" laste seksuaalsest väärkohtlemisest . Council of Europe. (2015) Noortesaade NOVA. 14.02.2023. NOVA : milline ei tohiks üks sõber olla? jupiter.err.ee Saatesari “Mina ka” 1. hooaeg, 2. osa. Mina ka : Sõprus jupiter.err.ee Farnasari, E. 2021. Kiusamisest vabaks. Muinasjututegelaste jälgedes. RMK loodusegakoos.ee . Kuidas looduses käituda.	
				MTÜ Mondo Maailmahoidjate lood. (keskkonnahoid, ränne, toidu kasvatamine, tarbimine, koostöö ning õnn.) Ülesanne Sõbraraamat e-koolikotis SIIN .	
					-Õpilane kirjeldab liiklusreegleid kui universaalseid reegleid ning selgitab, milliseid liiklusreegleid ta oma koduteel ja koduümbruses täidab ja kuidas need tagavad tema turvalisuse pakkudes lahendusi turvaliseks käitumiseks. Tagasiside -Õpilane demonstreerib õpituatsioonis turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist.
					Suuline sõnaline hinnang, tagasiside -Õpilane eristab koolikiusamise ja teiste vägivalda ilmingute erinevaid vorme ja olemust.

	teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral	Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral	Multifilm: Kreete https://vimeo.com/79123631 Juhtumianalüüs. Loovtöö: plakat/visuaalne pilt. Rollimäng. Juhtumianalüüs. Ülesanne kogumiku “Kiusamisest vabaks. Muinasjututegelaste jälgedes.” (autor Farnasari, Eleanora, 2021) alusel. Ühiselt tutvumine Lasteabi veebilehe ja numbriga. Lisaks: Nõu ja abi vägivalda korral infoleht Infomaterjal lastele ja noortele seksuaalvägivalda teemal		-Õpilane selgitab vägivaldse käitumise erinevate ilmingute negatiivset mõju mõistes, et vägivald ei ole lubatud. -Õpilane selgitab, kuidas toimida tõhusalt koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral. -Õpilane demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral.
	selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust	Sõprus ja sõpruse hoidmine. Koostöö vajalikkus. Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategemus.	Diskussioon ja paaristöö vastavasisulise lasteluule ja/või laste/noorte kirjanduse alusel. Juhtumianalüüs. Rühmatöö. Rollimäng. Multifilmid, videod. Video vaatamine: NOVA: milline ei tohiks üks sõber olla? Mina ka: Sõprus Arutelu, milline on hea sõber? Sõbrale kirja kirjutamine.	Lõimingu näide: Loovtegevus õpiprojektina – multifilm „Sõprus ja heategemine“	<u>Suuline ja kirjalik sõnaline hinnang, tagasiside</u> -Õpilane selgitab ja toob näiteid igapäevaelust, kus on tegu sõpruse ja koostöö väärtustamisega turvalise käitumise alusena. -Õpilane väärtustab ning eristab ja võrdleb situatioone igapäevaelus erinevas sotsiaalses ümbruses, kus on tegu teineteise eest hoolitsemise ja teineteise abistamisega kui tõhusate prosotsiaalsete oskustega.
Mina: teave ja asjad. - loetleb erinevaid teabeallikaid; - leiab infot erinevatest allikatest; - võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest; - kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; - selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel - teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine - hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine			Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.		

TEEMA **Mina: teave ja asjad.**

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Turvaline meediakäitumine ja tarbimine

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained. Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia.	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.	loetleb erinevaid teabeallikaid	Teave. Erinevad teabeallikad.	Töö erinevate teabeallikatega. Diskussioon, paaristöö, rühmatöö. Rollimäng. Multifilmid: Jänku-Jussi internetimaailm 1 osa; 2 osa; 3 osa www Juss ei jaga oma andmeid! www Jänku-Juss õpib interntiohtusid vältima www Andmekaitse www Bibi internetis www Bibi kingitus – arukas klõpsamine internetis www Netilambad www Videod www Suhtle viisakalt www Tunne oma netisõpru! www E-külastunni “Kes häkkis minu Robloxi konto ära?” ühine vaatamine ja töölehe täitmine.	Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna. Üldpädevus: digipädevus - suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvas ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust. Üldpädevus: ettevõtlikkuspädevus – võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust. Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Teised ained: 1. loodusõpetus: tarbib vastutustundlikult, väldib enda ja teiste tervise kahjustamist; toob näiteid, kuidas inimene loodust oma tegevusega mõjutab; teeb ettepanekuid lähimbruse keskkonahoiuks ning osaleb sellesuunalistes tegevustes; 2. matemaatika: kirjeldab mõõtühikute suurust endale tuttavate suuruste kaudu; 3. kunst: teab säästlikkuse ja kestlikkuse tähtsust;	Vastav õppevara: 3. klass inimeseõpetuse õpikud ja töövihikud. Targalt internetis tunnikavad . Poudel, D. 2022. Kes häkkis minu Robloxi konto ära? Tagasi Kooli e-külastund. Vooremäe, K. 2022. Miks peab salasõna olema salajane? Tagasi Kooli e-tund. Kadarvik, M. 2018. Miks on mõned asjad nii kallid? Tagasi Kooli e-külastund. Rahandusministeerium. Rahatarkuse õppematerjalid esimese kooliastme jaoks . Sepp, T. 2023. Kuidas saan mina elurikkust suurendada? Tagasi Kooli e-külastund. Kalle, K. Kuidas valida loodussõbralikumaid asju? Tagasi Kooli e-külastund. Lutter, A. 2018. Kuidas taaskasutusega maailma päästa? Tagasi Kooli e-külastund. MTÜ Mondo, Niibek, M., Veskus, K. Juhendmaterjal "Amanda ja maailm" . Maailmahariduslike teemade käsitlemiseks. RMK loodusegakoos.ee . Prügivabalt looduses.	Kujundav hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel <u>Suuline ja kirjalik sõnaline hinnang</u> -Õpilane teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust. <u>Tagasiside</u> -Õpilane selgitab ja demonstreerib õpitu olulisust turvalist teabe otsimist digivahendite abil.
	leiab infot erinevatest allikatest	Teabeallikate kasutamine.				
	võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest	Teabeallikate usaldusväärsus.				
	kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte	Meedia kasutusvõimalused ja ohud.				
Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.	selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel	Turvaline meediavahendite kasutamine.				
Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.	teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine	Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine.	Diskussioon ja vastavasisuline lasteluuletus/-laul/-kirjanduse katkend. Paaristöö, rühmatöö. Multifilmid: Juss ja euromündid www Jänku-Juss käib poes www Jussi ja Jassi varandus www Juss tahab investeerida www Juss õpib säästvalt tarbima www Mõistlik tarbimine ja kolm pörsakest. Õpilase tööleht: https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/10473-Moistlik-tarbimine-ja-kolm-porsakest-Opilase-tooleht			Suuline sõnaline hinnang, eneseanalüüs -Õpilane teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi ning selgitab, mida tuleb arvestada oma kulude planeerimisel arvestades teisi pereliikmeid.

	hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine	Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähikäikides.	Diskussioon ja rühmatöö. Multifilmid: Jänku-Jussi suur käejalg www Jänku-Juss aitab rasvatihast www Jänku-Juss saab teada, kust toit tuleb www Juss uurib ökosüsteemi www Juss sorteerib prügi www Juss kaitseb Läänemerd www Ülesanne. Jäätmete sorteerimine. Ühendab jäätmed õigete nimetustega sorteerimise nõudel. Eesti Energia prügimäng .	teab, kes on autor; ei tee digitaalkujutiste salvestamise ja edastamisega kellelegi kahju; 4. eesti keel: vormistab lihtsama kirjaliku töö arvutis, järgib õpitud keelereegleid; 5. tööõpetus: kasutab materjale säästlikult. Lõimingu näide: õpiprojekt/teemapäev „Meie hoiame kodukohta puhtana ja korras“. Lõimingu teiste õppeainetega: loodusõpetus, matemaatika, kunst, eesti keel, tööõpetus.	Suuline ja kirjalik sõnaline hinnang, tagasiside Õpilane mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles lähikäikides, tuues näiteid.
--	---	--	--	--	---

Lingid

Jussi sõber Ghanast: <https://www.youtube.com/watch?v=LlagIdC2m6U&list=PL4AD4E9A7B787EA17&index=6>
Jänku-Jussi suur käejalg <https://www.youtube.com/watch?v=IfxHCPecdT0&list=PL4AD4E9A7B787EA17&index=4>
Jänku-Juss ja Vabadussõda <https://www.youtube.com/watch?v=Dcczf7DKNb8&list=PL4AD4E9A7B787EA17&index=2>
Jänku-Juss aitab rasvatihast <https://www.youtube.com/watch?v=STt0WvCgB98&list=PL4AD4E9A7B787EA17&index=3>
Jänku-Juss peseb käsi <https://www.youtube.com/watch?v=NddUbvjQ4yg>
Jänku laul | Lastelaulud | LOLALA <https://www.youtube.com/watch?v=POGyh9BBoqc>
Jänku-Juss käib poes https://www.youtube.com/watch?v=f9x_UXGLSs0
Jänku-Jussi internetimaailm <https://laps.targaltinternetis.ee/janku-jussi-internetimaailm/>
Jänku-Juss saab teada, kust toit tuleb <https://www.youtube.com/watch?v=muHqxO4ZXkc>
Jänku-Juss Vabariigi aastapäeva paraadil <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/janku-juss-vabariigi-aastapaeva-paraadil,episode-2724305>
Juss ei jaga oma andmeid! <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-ei-jaga-oma-andmeid,episode-2724515>
Jänku-Juss õpib mürgistustest hoiduma <https://www.youtube.com/watch?v=hIqsD7wEfUg&t=28s>
Jussi ja Jassi varandus <https://www.youtube.com/watch?v=pHwfMpSn9UM>
Jänku-Jussi internetimaailm. 1 osa; 2 osa; 3 osa <https://digisammud.weebly.com/jaumlnku-jussi-internetimaailm.html>
Juss saab uue sõbra <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-saab-uee-sobra,episode-2724833>
Juss saab seitsme-aastaseks <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-saab-seitsme-aastaseks,episode-2724756>
Juss saab kaheksa aastaseks <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-saab-kaheksa-aastaseks,episode-2724700>
Jänku-Juss saab endale lemmiklooma <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/janku-juss-saab-endale-lemmiklooma,episode-2614352>
Juss tahab investeerida <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-tahab-investeerida,episode-2724865>
Juss tahab investeerida 1/2 <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-tahab-investeerida-12,episode-2724863>
Jussi koolitee <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/jussi-koolitee,episode-2724785>
Jussil on tuulerõuged <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/jussil-on-tuulerouged,episode-2724533>
Jussi künnipäev ja taldriku reegel. <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-unistab-lahedamast-linnast,episode-2724418>
Jussi õpetaja sünnipäev. <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/jussi-opetaja-sunnipaev,episode-2724601>
Juss ja euromündid <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-ja-euromundid,episode-2724539>
Jänku-Juss ja kangelased <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/janku-juss-ja-kangelased,episode-2724218>
Jussi jaanipäev <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/jussi-jaanipaev,episode-2724799>
Jänku-Jussi väike heategu <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/janku-jussi-vaike-heategu,episode-2724207>
Jänku-Juss räägib laste õigustest ja kohustustest <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/janku-juss-raagib-laste-oigustest-ja-kohustustest,episode-2724209>
1. Juuni on võidupüha <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/23-juuni-on-voidupuha,episode-2724593>
2. Juuni on leinapäev <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/14-juuni-on-leinapaev,episode-2724598>

Jussi mardipäev <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/jussi-mardipaev,episode-2724461>
 Jänku-Jussi viis meelt <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/janku-jussi-viis-meelt,episode-2724289>
 1. September on teadmistepäev <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/1-september-on-teadmistepaev,episode-2724484>
 Juss õpetab Villule kooliteed maal <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-opetab-villule-kooliteed-maal,episode-2724578>
 Juss uurib ökosüsteemi <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-uurib-okosusteemi,episode-2724551>
 Juss teab, et sport hoiab tervena! <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-teab-et-sport-hoiab-tervena,episode-2724529>
 Juss õpib säästvalt tarbima <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-opib-saastvalt-tarbima,episode-2724575>
 Jussi klassi laste kooliteed linnas <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/jussi-klassi-lastekooliteed-linnas,episode-2724580>
 Juss sorteerib prügi <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/juss-sorteerib-prugi,episode-2724853>
 Juss kaitseb Läänemerd https://play.tv3.ee/kids_series/janku-juss,serial-2614306/juss-kaitseb-laanemerd,episode-2724886
 Bibi internetis. <https://laps.targaltinternetis.ee/bibi-internetis/>
 Bibi tahab mängida. Aga kus on ta sõbrad? <https://laps.targaltinternetis.ee/bibi-tahab-mangida/> tegevus
 Bibi kingitus – arukas klõpsamine internetis <https://laps.targaltinternetis.ee/bibi-kingitus-arukas-klopsamine-internetis/>
 Netilambad <https://laps.targaltinternetis.ee/netilambad/> alasti multikas
 Videod <https://laps.targaltinternetis.ee/fotod-ja-videod/>
 Suhtle viisakalt <https://laps.targaltinternetis.ee/suhtle-viisakalt/>
 Andmekaitse <https://laps.targaltinternetis.ee/andmekaitse/>
 Tervislikud eluviisid – sport ja puhkus <https://www.opiq.ee/kit/287/chapter/16904>
 Kõik on sinu kätes <https://www.youtube.com/watch?v=ICHo29Cle2o>
 Lapse keha on tema enda oma! <https://www.youtube.com/watch?v=uyVEB5IHEyU>
 Esmaabi õppevideod inimeseõpetuse teema „Tervis“ õppimiseks <http://tiiukive.blogspot.com/2009/12/esmaabi-oppevideod-inimeseopetuse-teema.html>
 Jätke mind rahule! <https://www.youtube.com/watch?v=dsnTZSHdt2c>
 Lõvi Leo filmis "Turvaliselt kooli" <https://www.youtube.com/watch?v=fsme7wf9l6M>
 Lastesarja „Märka märki!“ <https://www.liikluskasvatus.ee/et/lapsele-ja-noorele/3/videod>
 Jussi helkurid <https://play.tv3.ee/series/janku-juss,serial-2614306/jussi-helkurid,episode-2724825>
 Lõvi Leo laul https://www.youtube.com/watch?v=p77bZT_Uq_w
 Tunne oma netisõpru! https://www.youtube.com/watch?v=6MFpx_E6BPQ

II kooliaste - Inimeseõpetus

2.1.2. II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.
15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi, konfliktid ja probleemilahendus, positiivne mõtlemine.

Õpilane:

- 1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 7) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 9) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;
- 10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 11) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- 12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- 13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- 15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 16) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpistuatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 18) demonstreerib õpistuatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- 20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid; 21) demonstreerib õpistuatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpistuatsioonis teemakohaseid probleeme;
- 23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- 24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 26) valib õpistuatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi; 27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- 29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- 30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- 31) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- 32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust;
- 33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 34) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- 39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- 41) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
- 42) demonstreerib õpistuatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
- 43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
- 44) demonstreerib õpistuatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

Inimeseõpetus 5. klass

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi.

TERVIS

TEEMA OLULISUS: Tervist toetavate valikute tegemiseks vajab õpilane tõenduspõhiseid teadmisi tervise olemuse ja seda mõjutavate tegurite kohta.

Kooliastme lõpuks taotleavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist;
- mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajadust;

- väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele;
- on loov ja ettevõtlik;
- teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.

ÕPILANE Teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid. • mõistab reklaamide eesmäärke, • eristab arvamust faktist	Meedia osa tervisega seotud otsustes. Terviseteema-lised veebilehed.	Infootsing veebis ja teatmikes teemal “tervis” või “stress”. Otsingu tulemuste vormistamine töölehele. Infootsing. Erinevate terviseteemaliste ajalehtede, ajakirjade või online väljaannetega tutvumine. Eelnevalt õpetaja paneb kirja, mida allikate juures kirja panna. Välja kirjutada, milliseid tervisega seotud soovitusi või reklaame seal jagatakse. Õpilane kirjutab välja korrektse viite ning annab esialgse hinnangu kas tegemist on usaldusväärse allikaga või mitte, põhjendab oma valikut. Järgneb õpetaja juhitud arutelu välja toodud teemadel. Paaristöö. Arvamus või fakt? Esmalt arutatakse mis vahe on arvamusel ja faktil. Õpetaja annab ette meediast võetud laused, õpilased otsustavad kas need on faktid või kellegi arvamused. Individuaalülesanne. Jälgida kuidas on sama tervise teemat käsitletud erinevates meedia-, sh sotsiaalmeedia väljaannetes. teha ülevaade ja tutvustada seda kaaslastele, jälgides autoriõigusi..Teemad võib anda õpetaja või valib õpilane ise Klassiarutelu mõistete avamiseks - meedia, sotsiaalmeedia. Miks sotsiaalmeedia keskkonnad on vanusepiiranguga. Millega ja kuidas meedia mõjutab inimeste otsustusi. Terviseteemalise reklaami koostamine digivahendite abil. Pildi/ reklaami analüüs. Mida, kuidas reklaamitakse. Kas mingi info on reklaamilt puudu?	
---	--	---	--

ÕPILANE Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist. Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust. Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.	Tervislik eluviis. Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Rühmatöö: eluviisi komponendid. Võib teha suurtele lehtedele või nt padletis. Joonemäng “jah - ei”. Õpilased rivistuvad üksteise taha. Õpetaja nimetab tegevusi. Kui õpilane seda tegevust teeb, astub ühele poole, ei tee, siis teisele. Iga tegevuse puhul järgneb arutelu, kas ja kuidas see toetab/ ei toeta tervist. Loovülesanne. Turvaline elukeskkond, s.h õpikeskkond. Koostab visuaalsel kujul ülevaate turvalisest ümbrusest kodus, koolis sh õppimisega seondult. Individuaalülesanne. Jäätmete sorteerimine. Loendis antud jäätmed tuleb ühendada sobiva jäätmete sorteerimise nõuga (paber, klassi, olmeprügi, ohtlikud jäätmed, biojätmed, plast). Individuaalülesanne. Oma nutiseadmes digijäätmete vähendamine. Ideekaart. Keha eest hoolitsemine/ hügieeni hoidmine. Individuaalülesanne. Enda liikumise analüüs: liikumisblogi või paberil olevas tabelis. Projektülesanne. Klassi nädalasammud - nutiseadmete abil oma sammude arvu fikseerimine. Seejärel arvutatakse kokku kogu klassi sammude hulk. Kaardil uuritakse kuhu selle sammude hulgaga saaks minna. Infootsing. Meediast, s.h sotsiaalmeediast liikumise teemaliste artiklite otsimine ja teistega jagamine. Artiklite usaldusväärsuse ja autorluse uurimine. Rühmatöö. Liikuma kutsuva reklaami koostamine rühmatööna. Infootsing toitumine.ee lehel, leitu vormistamine töölehele. Tulemusena valmib tervist toetava toiduvaliku põhimõtteid tutvustav töö. Individuaalülesanne. Tervist toetava päeva- või nädalamenüü koostamine. Oma toiduvaliku analüüs. Praktiline ülesanne. Toidupakendi infolehe uurimine. Info järgi toiduaine või toidu ära arvamine. Praktiline ülesanne. koostada oma nädala päevakava: kas on järgitud 8+8+8 põhimõtet; millele kulub kõige enam aega ja millele jääb aega kõige vähem. Analüüsida - miks see niimoodi on ja mida saaksid teha teisiti, et luua tasakaal Rühmatöö. Tervisliku eluviisi põhimõtted ja infoallikad. Infoallikate alusel koostatakse ülevaade tervisliku eluviisi kohta. Viktoriin tervist toetavate tegurite kohta. Õpilased koostavad rühmades küsimused. Seejärel jagab õpetaja küsimused rühmade vahel. Miniuurimus tervise teemal: küsitletakse viit erinevas vanuses inimest, tema harjumuste, enesetunde ja tervist toetavate valikute osas. Analüüsi osas võrreldakse vastuseid, tehakse järeldus - mis on sarnane, mis erinev.	
---	---	--	--

MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED

TEEMA OLULISUS: Murdeea muutused on oluline osa inimese arengust. Murdeea toimuvate füüsiliste, emotsionaalsete, vaimsete ja sotsiaalsete muutuste tundmine annab noorele tuge oma arengu iseärasuste mõistmisel ja nende aktsepteerimisel ning murdeea arenguülesannetega toime tulemisel.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
--------------	--------------------	--	---	--	-----------------------

ÕPILANE Nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaal seid muutusi. Toob näiteid erinevast arengutemp ost murdeas.	Murdeiga elukaares Murdeea olulisus Murdeea füüsilised, emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Füüsilised muutused murdeas. Igäühel oma tempo. Murdeea kehaliste muutuste seos emotsionaalsete muutustega. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätkamine Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine (menstruatsioon, seemnepursked). Arengu individuaalsus.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Murdeea muutuste selgitused õpetaja poolt koos esitlusega, millel on suguelundite joonised. Individuaalülesanne. Suguelundite nimetuste kandmine joonistele. Suguelundite, suguelundite funktsioonidega seotud mõistete ja nende selgituste ühendamine. Pooluste mäng. “Kelle muutused?” Õpetaja märgib mõttelisel joonel “poiss”, “tüdruk”, “mõlemad”. Õpetaja nimetab murdeea muutusi. Vastavalt sellele, kas tegemist on poisi, tüdruku või mõlema muutusega, liiguvad õpilased sobiva märksõna juurde. Joonemäng. Soorollid ja soostereotüübid. Poisid ja tüdrukud. Õpetaja esitab väiteid, millest osa on soostereotüüpsed. Õpilased astuvad vastavalt kokkuleppele kas ühele või teisele poole joont. Juhtumite lahendamine. Murdeas toimuvate tunnete ja suhete muutumisega seotud juhtumite lugemine, mõistmine, lahenduste pakkumine. Õpetaja annab juhtumid, kus on tugevad ja noorele segadust tekitavad tunded ning suhted. Mõistekaart. Definitsioon. Murdeea temaatika mõistekaardi koostamine. Mõistekaardi alusel oma definitsiooni koostamine. Individuaalülesanne. Minu murdeea muutused. Õpilane valib loendist muutused, mis on temaga toimunud või toimumas. Hügieeni eest hoolitsemine juhend - voldiku koostamine. Voldiku koostamiseks annab õpetaja ette maatriksi, mille alusel hiljem seda hinnata saab. Lapse eostumist, rasedust ja sündi saab selgitada videote abil.	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab ülesannetes soorollide olemust ja murdeea tähtsust. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös tema arvamustest erineva arvamusega. Koostab voldiku tegemiseks plaani ning järgib seda. Enesemääratluspädevus - selgitab murdeas toimuvaid muutusi enesega seoses. Koostab mõistekaardi ja definitsiooni. Õpipädevus - omandab murdeega seotud mõisted, seostab neid enesega, koostab definitsiooni ja voldiku. Suhtluspädevus - väljendab end selgelt ja arusaadavalt, osaleb arutelus ja mängudes, koostab teksti, kasutab korrektset keelt, arvestab teistega. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab joonistel sümboleid, kasutab korrektseid suguelundite mõisteid. Ettevõtlikkuspädevus - kasutab loovust voldiku koostamisel, kujundab töö, näitab initsiatiivi rühmatöös ja mängudes. Digipädevus - kasutab infootsinguks digiseadmeid. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - eesmärgistab oma tegevust, suhtleb teistega arvestavalt ja lugupidavalt. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - teeb koostööd, suhtleb rahumeelselt rühmas ühise eesmärgi nimel, koostab ja kujundab voldiku.. Kultuuriline identiteet - on rühmas salliv teistsuguse arvamuse suhtes, tunneb juhtumianalüüsis 'ra diskrimineerivad olukorrad. Teabekeskond ja meediakasutus - kasutab ülesannete täitmiseks veebikeskkondi ja teatmikke, jälgib autorsust. Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete tegemisel erinevaid arvutiprogramme. Tervis ja ohutus - koostab voldiku hügieeni tähtsusest, lahendab juhtumeid. Väärtused ja kõlblus - on rühmatöös viisakas. Teised ained: Eesti keel - kirjutab voldiku teksti selgitab mõisted. Kunst - kujundab enda tööd. Loodusõpetus - kasutab korrektseid mõisteid. Liikumisõpetus - liikumispäusid ja -mängud tunnis. Ainetevahelise ja läbivate teemade lõimingu võimalus: kehapuhtuse voldiku koostamine ja kujundamine.	Stoppard, M. 1999. Seksi AC. Küpsemine, suhted ja seks. Video “Ah nii see käibki”: https://www.uttv.ee/naita?id=16560 Vestlus lastega. 2018. Tõsised jutud - kust tulevad lapsed? TÕSISED JUTUT - Kust tulevad lapsed? Brandt, P., Korteniemi, E., Cacciatore, R., Huovinen, M. 2020. Nii kuum on tunne. Noorte oma seksiraamat. Seksuaaltervis.ee - murdeiga: Keha ja areng - Seksuaaltervis Seksuaalervisest ausalt ja avatult Kagadze, M., Kiivit, R., Kull, M., Part, K. 2022. Metoodilisi soovitusi seksuaalkasvatuse teemadel: Seksuaalkasvatus. II ja III kooliaste. Õpetaja raamat. Tervise Arengu Instituut ja Tartu Ülikool. <i>Youtubes on lühikesi tekstita munaraku</i> <i>viljastumise ja loote arengu videosid.</i> nt 0 to 9 Months Journey In The Womb 9 Months In The Womb: A Remarkable Look At Fetal Development Through Ultrasound By PregnancyChat.com	Lünktekst murdeea muutuste ja suguelundite nimetuste õigetes kohtadesse paigutamiseks. Joonisel suguelundite märkimine. Munaraku teekond. Seemneraku teekond. Munaraku ja seemneraku ühinemine. Ülesanne Seksuaalkasvatuse õpetaja raamatus. Kehapuhtuse voldiku hindamine õpetaja poolt antud hindamismaatriksi alusel. (Ühine ülesanne eelmise teema õpitulemustega) EIS on murdeiga test
--	--	---	---	--	--

TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE

TEEMA OLULISUS: Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumise (sh terviseriskide) ennetamisel on võtmevaldkond turvalisuse ja heaolu loomisel.

- On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
- Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
- Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
- Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
- Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.

Õpitulemused	Märksõnad	Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel	Kontroll ja hindamine
Täpsustada kooliastme õpitulemused	Mis toetavad teema fookust	Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada	Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia	Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms	Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud
ÕPILANE Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises: <i>Riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme nii, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald)</i>	Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Arutelu või rühmatöö . Kas ja millega noored riskivad. Tabeli täitmine. Turvaline käitumine kodus, tänaval, koolis. Tutvumine kooli kodukorraga . Millised punktid kodukorras aitavad tagada turvalisust (füüsiline, vaimne, sotsiaalne). Rühmatöö . Olukordade analüüs. Õpetaja annab olukorrad. Õpilased analüüsivad neis olevaid võimalikke ohtusid ning pakuvad viise kuidas ohutust suurendada. (koolitee, trenn, matkamine)	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab miks uimastid on kahjulikud. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - tunneb kooli kodukorda, oskab sealt tuua näiteid, teeb rühmatöodes koostööd. .Enesemääratluspädevus - koostab endale reeglistiku turvaliseks käitumiseks, seisab mängulises ülesandes enda eest. Suhtluspädevus - osaleb aruteludes ja mängudes, väljendab end arusaadavalt ja korrektses keeles, arvestab teistega, viitab töös autoritele. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab ülesannete täitmisel	Video „Sul on ainult üks elu“ (tulekahju, äkkrünnak, netikiusamine) Pillmann, H. 2022. Mida enesekaitse internetis mulle üldse annab? Tagasi Kooli e-tund: https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/mida-enesekaitse-internetis-mulle-uldse-annab/ Politsei- ja Piirivalveamet. Ennetusprojektid ja kampaaniad Politsei- ja Piirivalveamet Taga enda ja oma laste turvalisus Eesti Vabariigi põhiseadus 100. §28 Igäihel on õigus tervise kaitsle: Lühivideod EESTI VABARIIGI ESIMESE PÕHISEADUSE 100. AASTAPÄEV	

ÕPILANE Selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.	Reeglid ja normid. Seadused (sh liiklusseadus). Reeglite ja normid vajalikkus.	Definitsiooni koostamine. Mis on reeglid, kokkulepped. Individuaalülesann e. Kooli kodukord. Mis selles üllatas, mis on kõige olulisem? Mis on puudu? Luua oma lühike reeglistik viiest punktist mida täidan alati. Kas on midagi mida (vahel) ei täida. Tutvumine liiklusseadusega jalakäija ja ratturi seisukohast. Isiklik turvalisuse seadustik - jalgratas, jalakäija, elektri tõuks Millega pean arvestama kui olen ... Lühikese seadustiku koostamine. Individuaalülesann e. Korras jalgratas. Jalgratta joonisele kohustuslike ja soovituslike turvaelementide joonistamine. Rühmaarutelu. Miks peab reegleid ja seadusi järgima.	töenduspõhiseid allikaid ja veebilehti, viitab kasutatud materjalidele. Ettevõtlikkuspädevus - demonstreerib mängulises õpitegevuses kuidas uimastitest keelduda ning enese eest kiusamise olukorras seista. On ülesannete täitmisel loov, kasutab erinevaid kujundusviise. Digipädevus - kasutab digivahendeid info leidmiseks ja töö vormistamiseks. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - näitab mängulises ülesandes toimetulekut keerulistes olukordades. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - osaleb rühmatöös aktiivselt, järgib kooli kodukorda ning EV seadusi. Kultuuriline identiteet - arvestab kõikide rühma liikmetega, suhtleb sõbralikult ning teisi väärtustavalt. Teabekeskond ja meediakasutus - koostab	Kaitse end ja aita teist. KEAT Liikluskasvatus Riigi Teataja Liiklusseadus Liikluskasvatus	EIS ülesanne Liiklusreeglid on kõigile ID 13761. Õpetaja jaoks vajalik sisselogimine. EIS ülesanne Liiklusõnnetuse ennetamine ja käitumine liiklusõnnetuse korral ID 13879. Õpetaja jaoks vajalik sisselogimine
---	---	---	---	--	---

ÕPILANE Toob näiteid meediaga seotud ohtudest Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine. Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetes t allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust.	Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. Usaldusväärsed infoallikad. Infootsing (sh tervise teemaline) usaldusväärsetest infoallikatest Internet, selle turvaline kasutus. Interneti ohud ja võimalused. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Rühmatöö. Kolmikutes. Kaks räägivad millestki. Kolmas teeb klassile kokkuvõtte. Rääkijad annavad hinnangu, kas kokkuvõtte on tõene ja ülevaatlik. Järgneb klassi arutelu kui lihtne/ raske on sellist kokkuvõtet teha. Rühmatöö. Meedia, s.h sotsiaalmeedia turvalise kasutuse reeglite koostamine. Näiteks mida jagan/ mida mitte, milliseid linke avan/ ei ava. Rühmatöö. Tervise teemalise sotsiaalreklaami koostamine. (plakat, video, raadioklipp). Artikli kohta kokkuvõtte tegemine. Ajakirjandusest või veebist tervise/ riskide/ ohutuse vms teemalise artikli kohta kokkuvõtte kirjutamine, Küsimustele vastamine: kes on autor, millal on ilmunud, millises väljaandes. Tutvumine veebilehega targaltinternetis.ee	turvaliseks meediakasutuseks reeglid, selgitab mis on arvamuse ja fakti erinevus. Tutvub erinevate artiklite ja veebilehtedega, otsib vajalikku teavet, õpib viitama. Tehnoloogia ja innovatsioon - valib artiklid, veebilehed jms vastavalt seatud eesmärgile, kasutab tõenduspõhiseid allikaid, kasutab erinevaid veebiprogramme. Tervis ja ohutus - selgitab miks on vaja järgida liikluseadust, hoiab oma jalgratta turvalisena, selgitab kuidas uimastid tervist mõjutavad, keeldub mängulises õppeolukorras uimastitest. Väärtused ja kõlblus - järgib suhtluses viisakusreegleid, kuulab kõiki rühmakaaslast, suhtleb kõigiga, selgitab mängulises ülesandes millised eelised on inimesel, kes järgib ohutust. Teised ained: Eesti keel - koostab teksti, definitsiooni, loeb tekste, kasutab korrektset keelt. Kunst - kujundab oma tööd.	Autoriõiguse seadus Autoriõiguse seadus–Riigi Teataja targaltinternetis.ee Lapsele. Noorele: Targalt Internetis - “Interneti kaubamaja”. Video. targaltinternetis.ee: https://noor.targaltinternetis.ee/videod/ Küberturvalisuse mäng lastele: https://spoofy.ee/et Jänku Jussi internetimaailm: https://laps.targaltinternetis.ee/janku-jussi-internetimaailm/ Uudised ja reklaam. Valeuudised: Uudised ja reklaam Valede jaht. Kahoot. https://create.kahoot.it/details/duplicate-of-valede-jaht-kahoot/2c89baf3-7df3-482c-b2c4-680bcde29d92 Nõuab õpetajalt sisselogimist Allikate usaldusväärsus: Allikate ja info usaldusväärsus - Õpilaste digipädevused Digipädevuse sõnastik Sõnastik – Digipädevus Nõuded reklaamile Reklaam Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet Video. Eesti Vabariigi põhiseadus 100. §39 Autoril on võõrandamatu õigus oma loomingule Lühivideod EESTI VABARIIGI ESIMESE PÕHISEADUSE 100. AASTAPÄEV	
--	---	---	--	---	--

ÕPILANE Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.	Uimastid kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervislikud valikud. Illeegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Energiajookide mõju tervisele.	Rühmaarutelu mõistete avamiseks. Võistlusmäng rühmades. Miks on hea mitte tarbida uimasteid? Loovülesanne. Tabeli/ voldiku/ raamatukese koostamine millies selgitab alkoholi, tubakatoodete, sh e-sigareti, energiajookide ja narkootikumide mõju lapse/ noore tervisele. Mõistekaart. Uimastite mõju.	Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tunnis. Loodusõpetus - ksautab korrektselt inimese kehaga seotud mõisteid. Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne: liiklusohutuse või uimastite kasutuse vältimise teemalise lauamängu loomine rühmades. Film “Rüütli rahnu Martin” katab kogu teema käsitlemise ja lõimimise pädevused. Röövlirahnu Martin Jupiter	Merike Kull, Helve Saat, Evelyn Kiive, Erle Põiklik. 2015. Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile. TAI Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile Narko.ee Noored Miks on uimastid ohtlikud? - Narko Enam levinud uimastid noorte seas - Narko www.alkoinfo.ee Noored Alkoinfo Mida peab teadma alkoholist? Tobacco body Tubakatoodete mõju tervisele ja välimusele. https://www.tubakainfo.ee/miks-suitsetamisest-loobuda/suitsetamise-moju-tervisele/ E-sigaret. tai.ee E-sigaret — Tubakainfo Soovitused tubaka, alkoholi ja narkootikumide tarvitamise ennetamiseks ja juhtumite lahendamiseks koolis. Lühikokkuvõte. tai.ee Soovitused alkoholi, tubaka ja narkootikumide tarvitamise ennetamiseks ja juhtumite lahendamiseks koolis Energiajookide mõju tervisele Tervisliku toitumise informatsioon Energiajoogid võivad tekitada terviseprobleeme. tiotumine.ee https://tiotumine.ee/artiklid/energiajoogid-voivad-tekitada-terviseprobleeme?fbclid=IwAR0C_aj2NiVNiYELWggPVBk3L8FoZZg7Wt2edWU0nUOjPc2qrEIkp0hcPdw	Uimastite mõju. Õige vastusevariandi valimine.
--	--	--	--	--	---

ÕPILANE Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.	Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses). Oskus õelda “ei”. “Ei” ütlemise ja väljendamis viisid. Otsused/Otsustamine Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.	Klassiarutelu milline käitumine on tervist kahjustav. Rollimängud kaaslaste survele vastu seismiseks ja uimastitega seotud olukordades “ei” ütlemise harjutamiseks. Juhtumite arutelu. (Uimastid, kiusamine, vägivald, kaaslaste surve) Kuidas nendes olukordades käituda. Loovülesanne. Mina ütlen uimastitele ei! Õpilane valib ise ülesande väljundi. Individuaalülesanne. Õpetaja annab väited, kus õpilane peab midagi otsustama. Seejärel kirjeldab millised on otsuse võimalikud tagajärjed. Võistlummäng rühmades. Rühmad nimetavad kordamööda millised inimeste omadused, tegevused ja käitumisviisid toetavad noort, et ta ei hakkaks tarvitama uimasteid ega kuritarvitama nutiseadmeid. Klassiarutelu. Milline käitumine avaldub kiusamisena. Kuidas kiusamist lõpetada ja sellele vastu seista. Loovülesanne. Meem kiusamise mittesobivuse kohta		Merike Kull, Helve Saat, Evelyn Kiive, Erle Põiklik. 2015. Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile. TAI Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile MINA sõnum. peasi.ee https://www.youtube.com/watch?v=Cji_ccO3Dzk Kiusamine. Paljundatav materjal põhikooli keskastme õpilastele. 2008. Stuudium. Mida teha, kui sind kiusatakse? oiguskantsler.ee mida teha, kui sind kiusatakse Miks esineb kiusamist? (eesti subtiitritega) (Videol on ka venekeelsed subtiitrid) Courage:Stop! Courage. STOP! Kuidas õelda ei Kiusamisvabakool.ee Tunnikava näidis - turvatunne ja kiusamise ära hoidmine. KIUSAMISE AHEL - Lühifilm Suurim Julgus on küberkiusu sekkuda Pett, L. 2018. Ei Ütleme kunst. prezi.com EI ütleme kunst - Liisa Pett Karge, G. 2017. Uimastitele ei ütleme. prezi.com Uimastitele ei ütleme by Getter Karge	Riskid. Väidete analüüsimine - õige või vale. Vale väite korrigeerimine
--	---	---	--	--	--

		Loovülesanne. Koomiks kiusamise vastu võitlemise teemal <u>Kuidas öelda ei</u> Klassiarutetus proovitakse leida veel lahendusi, kuidas vastata.			
--	--	---	--	--	--

HAIGUSED JA ESMAABI

TEEMA OLULISUS: Abi andmine ja saamine ning esmaabi andmine on turvalise ja ohutu keskkonna loomise aluseks, tagades heaolu.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- On loov ja ettevõtlik.
- Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
- Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
Täpsustada kooliastme õpitulemused	Mis toetavad teema fookust	Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada	Konkreetne näide, kuidas lõimingu läbi viia	Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms	Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud

ÕPILANE Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist. Demonstreerib õpistuatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.	Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused Haigestumise vältimise viisid Õnnetused Õnnetuste vältimine Esmaabi Abi kutsumine Tervis - inimese väärtuslikem vara	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Õpetaja selgitused esitlusega. Nakkuslikud ja mittenakkuslikud haigused. Kätlemise mäng. HIV ja teiste nakkuslike haiguste leviku mõistmiseks. Rühma- ja seejärel klassi ühine töö. Tervist toetavad ja haigestumist ennetavad tegevused. Praktilised ülesanded esmaabi andmisel. Nuku olemasolul elustamise harjutamine. Rollimäng. Abi kutsumine ja abi andmine õnnetuse olukorras. Individuaalülesanne. Esmase abi juhise koostamine. Klassi projekt kursuse kokkuvõtteks. Loovülesandena koostatakse ühine töö, milles tuuakse positiivses võtmes välja õppeaasta jooksul õpitu, rõhuasetusega tervise väärtustamisele.	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab tervise väärtust rollimängudes ja projektülesandes. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös inimeste erinevustega, peab kinni suhtlusreeglitest, teeb kõigiga koostööd, järgib mängulises olukorras ohutust. Enesemääratluspädevus - näitab mängulises olukorras ohutut käitumist, selgitab ülesandes enda vastutust oma tervise eest. Õpipädevus - kasutab õpitut rollimängudes ja praktilistes ülesannetes, nt elustamisvõtteid, sidumist, abi kutsumist ja andmist. Suhtluspädevus - väljendab end selgelt ja arusaadavalt, töötab paaris ja rühmas. Osaleb mängudes ja aruteludes, arvestab teistega. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - esmaabi andes loendab, oskab leida rindkerel õige koha südamemassaažiks. Ettevõtlikkuspädevus - teeb rühmatöös ettepanekuid mänguliste olukordade lahendamiseks, osaleb rühmatöös, kujundab oma töid. Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde esitlemisel. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - leiab vajaliku info, eesmärgistab mängulises tegevuses oma tegevust, näitab mängulises tegevuses toimetulekuoskusi õnnetuse olukorras. Keskkond ja jätkusuutlik areng - toob näiteid õnnetuste põhjuste kohta. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - teeb rühmatöös ja mängulistes ülesannetes koostööd, arvestab reeglitega, on aktiivne. Kultuuriline identiteet - arvestab teistega ülesandeid täites. Teabekeskkond ja meediakasutus - näitab mängulistes ülesannetes kuidas leida vajalikku infot ja abi. Tervis ja ohutus - annab mängulises olukorras esmaabi, kutsub abi. Väärtused ja kõlblus - koostab esmaabi juhise. Teised ained: Eesti keel - koostab teksti, loeb teksti, kasutab korrektset keelt. Kunst - kujundab oma töid. Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides. Loodusõpetus - inimkeha tundmine. Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne: rollimäng - abi kutsumine, abi andmine, enda ohutuse tagamine abi andjana.	Kooli saab kutsuda esmaabi asjatundja Punane Rist, Roosaja, Tallinna Tervishoiu Kõrgkool Abi kutsumine - Käitumisjuhised kriisiolukordadeks Kodune esmaabi: plaaster ja side: Kodune esmaabi: plaaster ja side Esmaabi andmise juhised: Esmaabi - Käitumisjuhised kriisiolukordadeks Mare Liigeri esmaabi videod Youtube`s: Mare päästab - YouTube Esmaabi võtted: Esmaabi Terviseamet Teemad - Inimene Hiv.ee HIV ja AIDS Terviseinfo Suguhaigused Seksuaaltervis Seksuaaltervisest ausalt ja avatult Kagadze, M., Kiivit, R., Kull, M., Part, K.. 2022. Metoodilisi soovitusi seksuaalkasvatuse teemadel: Seksuaalkasvatus. II ja III kooliaste. Õpetaja raamat. Tervise Arengu Insituut ja Tartu Ülikool. Võimalusel õppekäik Päästeametisse kiirabikeskusesse.	Praktiline ülesanne paaris: abi kutsumine (112) ja esmase abi andmine. Klassi projekt tervise väärtustamiseks. Enese hindamine.
--	--	---	---	--	--

Inimeseõpetus 6. klass

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi.

Suhtlemise teema: MINA JA SUHTLEMINE

TEEMA OLULISUS: Suhtumine endasse, enda positiivsete külgede nägemine ja mõistmine on nii eneseregulatsiooni kui tõhusate suhete loomise aluseks.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- On loov ja ettevõtlik
- Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
Täpsustada kooliastme õpitulemused	Mis toetavad teema fookust	Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada	Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia	Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms	Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud
ÕPILANE Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb.	Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnangu olemust. Enesehinnangu kujunemine.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Õpetaja selgitused esitlusega. Enesehinnang ja selle kujunemine. Enesehinnangu mõistekaardi koostamine - keha, välimus, tunded, suhted, suhtumine endasse. Individuaalülesanne. Minu enesehinnang. Mõistekaardi info alusel enda enesehinnangu kirjeldamine ja selles positiivsete külgede märkimine. Tähemäng. Tähestikuks on - Enesehinnangu kujunemine. Individuaalülesanne. Panna kirja 10 vastust küsimusele “milline ma olen”. Need näitavad suhtumist iseendasse. Joonida alla positiivsed. Mõelda kuidas muuta halvustavaid. Rühmaarutelu. Miks on toetav/ positiivne enesehinnang oluline? Mis/ kes mõjutavad enesehinnangut? Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” I etapp: mida võtan kaasa, millised on minu omadused ja panus.	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus - iseloomustab ennast, kasutades positiivseid märksõnu, selgitab, miks tema ja teised klassikaaslased on olulised. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös inimeste erinevustega, peab kinni suhtlusreeglitest, teeb kõigiga koostööd Enesemääratluspädevus - kirjeldab enda omadusi, selgitab enda enesehinnangu kujunemist. Õpipädevus - lisaks kirjeldamisele selgitab ja analüüsib enda omadusi, otsib vajalikku teavet, näitab mõnda õpimeetodit. Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab õppes skeeme, katsetab erinevaid arvutiprogramme.. Ettevõtlikkuspädevus - on rühmatöös aktiivne, võtab osa ülesannete lahendamisest, on ülesandeid tehes iseseisev.	Peaasi.ee tööleht Kuidas ma ennast tunnen? Schab, L. M. 2019. Enesehinnangu tööraamat teismelistele. Töölehtede kogumik. Niiberg, T. Positiivne minapilt. 2.-4. slaid INIMESE POSITIIVNE MINAPILT peaasi.ee . Enesehinnang Enesehinnang - Peaasi.ee positiivne mõtlemine - Peaasi.ee Kastepõld-Tõrs, K. Õpiobjekt Läbi eneseanalüüsi õnnelikkuse poole . Tartu Ülikool	nt muinasjutt - lõiming eesti keelega Õpilane valib ühe muinasjutu või õpetaja annab kõigile sama muinasjutu. Õpilane valib loost endale kõige sarnasema tegelase. Tabelis analüüsi tegelase positiivseid ja mitte positiivseid omadusi ning käitumisviise. Seejärel toob välja enda sarnasused tegelasega. Mitte positiivsete omaduste korral toob näiteid kuidas neid muuta.

ÕPILANE Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi. - oskab nimeta da enda erinev aid omadu si - mõista b, et ennast saab pideva lt arenda da	Eneseanalüü s. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused. Huvid. Võimed.	Ideekaart. Rühmatöö. Inimese omadused - huvid, võimed, väärtused. Rühmatöö. Omaduste loendi koostamine. Individuaalülesanne. Igaüks valib eelmises rühmatöös koostatud omaduste loendist omadused, mis iseloomustavad teda ja teeb neist enda kujundatud omaduste loendi. Õpetaja selgitused esitlusega. Inimest iseloomustavad tunnused - omadused, väärtused, huvid, tegevused, suhted, enesehinnang. Kompleksülesanne. Esmalt kirjutab igaüks välja 5 asja, mida väärtustab. Seejärel joonistada tabel, kuhu vasakusse veergu lähevad väärtused üksteise alla ning veergude pealkirjadeks rühmakaaslaste nimed. Rühmas jagatakse oma väärtusi ning tehakse lühiküsitlus, kes samu asju väärtustavad ning märgitakse tabelis “+”. Kui kõik rühmeliikmed on saanud rääkida, siis tehakse kirjalik kokkuvõte, pannakse kirja 1) Kõige enam sarnanes minuga väärtushinnangutes 2) Kõige vähem sarnanes minuga väärtushinnangutes 3) Mind üllatas 4) Huvitav oli, et 5) Sain teada..... Pooluste mäng. Väärtuste skaala. Õpetaja mõtleb välja väited ning tähistab klassis pooled: väga oluline - ei ole üldse oluline. Pärast arutatakse selle üle, miks arvavad ühed ühtmoodi ja teised teistmoodi. Loovülesanded: 1)Kujundada enda ja oma perekonna väärtuste vapp. 2)Mõelda, mis on kõige täksamad, kujundada oma väärtuste kimp. 3)Luua koomiks teemal "Kõige olulisem väärtus on " Individuaalülesanne. Enesearendamine. Õpilane valib ühe positiivse omaduse, mida tal pole või mida soovib tugevdada (nt julgus, püsivus vms). Koostab selle arendamiseks plaani. järgib plaani kaks nädalat/ kuu aega ja analüüsib siis kuidas õnnestus ja mida muuta. Loovülesanne. Minapilt. Õpilane koostab kujundatud pildi enda omadustest, huvidest, väärtustest, suhtumistest. Väärtuste mäng. TÜ Eetikakeskus.	Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - ettevõtete külastused; katsetab erinevaid õpimeetodeid, ülesannet täites kirjutab oma eesmärgid. Keskkond ja jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Teabekeskkond ja meediakasutus Tehnoloogia ja innovatsioon Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus - kirjeldab ja selgitab ülesandes enda ja kaaslaste väärtusi, nende sarnasusi ja erinevusi. Teised ained: Eesti keel. Õpilane valib ühe muinasjutu või õpetaja annab kõigile sama muinasjutu. Õpilane valib loost endale kõige sarnasema tegelase. Tabelis analüüsi tegelase positiivseid ja mitte positiivseid omadusi ning käitumisviise. Seejärel toob välja enda sarnasused tegelasega. Mitte positiivsete omaduste korral toob näiteid kuidas neid muuta. Ühiskonnaõpetus - ettepanekud kohalikule omavalitsusele. Kunst - kujundab oma töid. Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides. Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne: Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” I etapp: mida võtan kaasa, millised on minu omadused ja panus. Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” II etapp: kuidas alustame	Koostajad Jüri Ginter, Halliki Harro-Loit, Nelli Jung, Pille Kõiv, Laura Lilles-Heinsar, Karin Lukk, Mari-Liisa Parder, Piret Siivelt, Margit Sutrop, Olga Schihalejev, Tiina Teppo, Kristiine Vahtramäe, Katrin Velbaum. 2010. TÜ Esteetikakeskuse mäng “Väärtuste mäng 4.-6. klassile”. Schab, L. M. 2019. Enesehinnangu tööraamat teismelistele. Töölehtede kogumik. Riina Aljas, Reet Jakobson, Terje Jürivete, Sirli Kriisa, Mare Lehtsalu, Kaie Saar, Tiina Saar, Tiina Trampärk, Marike Uusjärv. 2011. Pohikooli_karjaariopetuse_opetajaraamat. saab digar.ee alla laadida Saat, H. . 2019. Ole toeks lapse enesehinnangu kujunemisel. Tervise Arengu Instituut	
---	--	---	---	---	--

ÕPILANE Mõistab oma võimalusi alkatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest • mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi Seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga. • õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga	Ettevõtlikkus, selle väljendamine tegutsemisel. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. Ettevõtlikkust ja tööelu.	Ideekaart Ideepanga loomine. Väikestes rühmades ettepanekute koostamine kohalikule omavalitsusele kuidas luua juurde noortele sobivaid vabaaja tegevusi. Ettepanekutest koostatakse mapp ja antakse KOVile üle. Loovülesanne “unistuste kool”. Mida unistuste koolis õpetatakse, kes õpetavad, kes õpivad, milline on koolipäev. Viktoriin. Milline amet? Kirjelduse järgi tuleb ära arvata millise ametiga on tegemist. Märkida ära ametid, mis pakuvad huvi. Loovülesanne. Minu unistuste amet. Märksõnaline kujundatud töö sisaldab ameti kirjeldust, töökohta, inimese omadusi, oskusi. Tutvustab tööd teistele. Analüüsib enda omadusi sellest ametist lähtuvalt. Võimalusel kohalike ettevõtete, raamatukogu jms külastused. Minifirma. Väikestes rühmades firma idee väljamõtlemine, tegevuse mõtlemine, võimalusel elluviimine. Arvestada tuleb kas on väljaminekuid, kuidas nee katta. Tegevus võib olla ka nt klassiüritus, koolis ürituse korraldamine jne Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” II etapp: kuidas elu saarel alustame alustame, kes mida teeb, millal, kuidas..		Ameteid tutvustav keskkond https://haridusportaal.edu.ee/erialad Kohalike ettevõtete külastused Lasteaias või algklassides mängude korraldamine ja läbiviimine/ lasteaiale mänguasjade valmistamine Liikuv vahetunni mängude organiseerimine ja läbiviimine. Edu- ja Tegu Ettevõtlusõppe programm, veebileht Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, veebileht ????????? Eesti Noorteühenduste Liit. Noorte osalus. Rakendusliku Antropoloogia Keskus ja Eesti Uuringukeskus. 2023. Tuleviku tegija teekond: kas homsed oskused tulevad koolist, huviringist või YouTube'ist? Uuringu lühikokkuvõte ja ettepanekud Shapiro, Daniel. 1997. Konflikt ja kommunikatsioon. Töölehtede kogumik.	
--	---	--	--	--	--

Suhtlemise teema: SUHTLEMINE TEISTEGA

TEEMA OLULISUS: Tõhusate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste õpetamine seoses tõenduspõhise riskikäitumise ennetamise ja sekkumisega tagab turvalisuse ja heaolu..

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eelised ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid
- on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. teab, et “ei” ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
--------------	--------------------	---	---	--	-----------------------

Täpsustada kooliastme õpitulemused	Mis toetavad teema fookust	Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada.	Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia	Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms	Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida , et õpitulemus on saavutatud
--	-------------------------------	---	--	--	---

ÕPILANE Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb. - mõista b suhtlemise olemust - toob näiteid suhtlemise komponentide kohta Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid. - mõista b suhtlemise kompleksust	Suhtlemise mõiste. Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine) Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne suhtlemine.	Ajurünnak. Miks me suhtleme? Kuidas me suhtleme? Ideekaart. Suhtlemise olemus. Võib teha rühmas. Definitsioon. Ideekaardi järgi suhtlemise definitsiooni koostamine. Rühmatöö. Verbaalse ja mitteverbaalse suhtlemise osade/ näidete/ viiside leidmine. Võib teha digivahenditega. Õpetaja selgitused esitlusega. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Suhtlemise komponendid Tähemäng. Sõnaks on <i>suhtlemine</i>. Küsimuste mäng. Üks mängijatest mõtleb ühe sõna/tegevuse. Teised püüavad kümne küsimusega ära arvata mis sõna see on. Esimeses ringis võib küsida ainult suletud küsimusi. Teises ringis küsitakse avatud küsimusi - milline, kus, kuidas jne Alias. Kehakeele alias. Segaalias - lisaks selgitatava sõna kaardile tuleb mängijal võtta lisakaart, mis ütleb kas ta peab selgitama sõnadega, esitama kehakeeles või joonistama. Individaaltöö või paaristöö. Uudis. Õpilased kirjutavad ja kujundavad vastavalt kokkuleppele paberil või veebis uudise tegelikult toimunud klassi- või koolisündmuse kohta ja kujundavad selle. Töödest saab panna kokku ajalehe. Kuulujutu mäng. 4-5 õpilast lähevad ukse taha. Õpetaja loeb teistele ette ühe loo, milles on palju fakte. Seejärel tuleb üks õpilane ukse tagant sisse. Klassis olijad jutustavad talle kuuldud loo. Eksimusi faktides parandada ei tohi. Esimene siseneja jutustab loo edasi teisele sisenejale. Ülejäänud kaaslased enam midagi öelda ei tohi. teine jutustab kolmandale jne. Viimane siseneja jutustab kuuldud loo kogu klassile. Seejärel loeb	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab suhtlemise olemust, esitab erinevate rahvaste traditsioone, nt tervitusi. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - esitab kehtestava käitumise näiteid, teeb rühmatöös koostööd, arvestab erinevustega. Enesemääratluspädevus - kujundlikes ülesannetes valib sümbole enda ja tegevustest lähtuvalt, valib rollimängus kehtestava käitumisviisi. Õpipädevus - eristab ülesandes agressiivset ja alistuvat käitumist kehtestavast, harjutab kehestava käitumisviisi kasutamist.. Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste, etendab mitteverbaalse	Sõnaseletusmäng “Alias”. Sõnakaardid ilma mängulauata. Sõelsepp, V. 1969. “Kuidas kurgil kurk haigeks jäi” - lugu mitmetähenduslikest sõnadest. RAAMATUSÕBRAKE: KUI KURGIL JÄI KURK HAIGES Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Learningapps.com https://learningapps.org/watch.php?v=pz3hpsx9n17&allowFullscreen=1 Sõnatu keel. Varaveb.ee https://www.vara.ee/sonatu-keel-suhtlemises-peaasendid-pilgukone/ Siska T-R.. 2021. Enesejuhtimine. Suhtlusoskused. veebiloeng. https://www.youtube.com/watch?v=h8BgeMkXQQI&ab_channel=Audentes Shapiro, D. 1997. Konflikt ja kommunikatsioon. Töölehtede kogumik. Saatesari Heureka: 1. 2017. Mida räägib kehakeel? Video. Eesti Vabariigi põhiseadus 100. §45 Igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Lühivideod EESTI VABARIIGI ESIMESE PÕHISEADUSE 100. AASTAPÄEV	Eristab tekstis verbaalsed ja mitteverbaalsed suhtlemise viisid ???????
--	--	---	--	---	--

		õpetaja tegeliku loo uuesti ette. Arutatakse miks tekivad vaeuudised, kuulujutud, kuidas end arusaadavalt väljendada. Mäng. Telefon. Rühmaarutelu. Reklaamide mõju. Õpetaja annab küsimused ette: miks reklaame tehakse, kellele need on suunatus, miks inimesed ostavad reklaami mõjul, mida teie olete ostnud vastavalt reklaamitavale, miks on oluline uurida toote omadusi täpsemalt. Loovülesanne. Enesele sümbolite loomine, nt raamatu exlibris, lemmiktegevuste, -asjade jms kujutamine sümbolitega. Individuaalülesanne. Erinevate toodete omaduste sümbolite tähenduse väljaselgitamine. Mänguline ülesanne. Pimedate tähestikus/ viikingite tähestikus oma nime kirjutamine. Kurtide tähestiku abil oma nime viiplemine. Individuaalülesanne. Venda Sõelsepp “Kuidas kurgil kurk haigeks jäi” - lugu mitmetähenduslikest sõnadest. http://raamatusobrake.blogspot.com/2016/09/kui-kurgil-jai-kurk-haigeks.html Õpetaja loeb loo ette/ õpilased loevad ise loo läbi. Loovülesanne. Lühijutu kirjutamine, kasutades selles üht mitmetähenduslikku sõna. Klassiarutelu. Kuidas inimesed üksteist mõjutavad? Õpetaja kirjutab tahvlile kahte tulpa (positiivsed ja negatiivsed), esialgu pealkirju panemata. Seejärel pannakse pealkirjad koos õpilastega ning arutatakse mille poolest kaks tulpa teineteisest erinevad.	suhtlemise elemente.. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab ülesandes erinevaid sümboleid. Ettevõtlikkuspädevus - sõnastab ülesandes küsimusi, osaleb rühmatöodes ja rollimängudes. Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - harjutab positiivset enesekehtestamist ning suhtlemisoskusi, analüüsib enda tegevust suhtlemise olukordades. Keskkond ja jätkusuutlik areng - selgitab toodetel olevate sümbolite tähendust. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - lahendab rollimängudes juhtumeid,	
--	--	---	--	--

ÕPILANE Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviisi de mõju suhetele. • iseloo musta b erinev aid käitum isviise	Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised	Õpetaja selgitused esitlusega. Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumisviis, nende sarnasused, erinevused. Loovülesanne. Voldiku/plakati koostamine käitumisviiside võrdlemiseks. Juhtumite lahendamine. Õpetaja annab ette situatsioonid ning õpilased peavad need lahendama kasutades agressiivset, alistuvat ja kehtestavat käitumist. Võimalus ka rühmades etendada rollimänguna ning teistel ära arvata, millega tegu. Viimane lahendus peab kindlasti olema kehtestav. Ülesanne. Käitumisviiside näited. Võib teha rühmas. Õpilased otsivad filmidest ja raamatutest näiteid erinevate käitumisviiside kohta/ või õpetaja annab teosed ette (nt Aino Pervik “Arabella, mereröövli tütar”, film “Röövlirahnu Martin”). Rühmatöö. kehtestava käitumisviisi eelised. Rühmas tuuakse näidete abil välja miks on kehtestav käitumisviis parem kui alistuv või agressiivne.	eristades erinevaid käitumisviise, harjutab ei ütle mist.. Kultuuriline identiteet - mõistab ja selgitab mängulises ülesandes eelarvamuste ja stereotüüpide paikapidamatust. Teabekeskond ja meediakasutus - harjutab verbaalseid ja mitteverbaalseid suhtlemise viise, valib ülesandes õige käitumisviisi. Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme. Tervis ja ohutus - ütleb mängulises	Kolm käitumisviisi Käitumise kolm stiili - Enesekehtestamine: Kehtestav mina-sõnum Käitumisviiside test ??? link Tööleht “Marguse lugu” https://www.terviseinfo.ee/images/prints/Uimastiennetuse_%C3%B5petajaraamat/V_peatykk_Aktiivtood_II_kooliaste_H_Marguse_lugu.pdf Helen Adamson. Sing it. Muusikavideo. Helen Adamson - Sing It Soomer, D. 2018. Kuidas ennast kehtestada. Tagasi Kooli veebitund. #038 Daniel Soomer: Kuidas ennast kehtestada? Film. Röövlirahnu Martin. 2005 Röövlirahnu Martin Jupiter ERR Niiberg, T., Urva, T. 2009. Enesekehtestamine - jah või ei. Shapiro, D. 1997. Konflikt ja kommunikatsioon. Töölehtede kogumik. Martha Davis, Patrick Fanning ja Matthew McKay. Suhtlemisoskused. Mis on enesekehtestamine? Mis on enesekehtestamine ja kuidas seda rakendada? - HINGEMAASTIKUL	
---	---	---	--	--	--

ÕPILANE Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära. Toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus. Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust.	Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. Eelarvamused Stereotüübid Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele Sallivus. Aktsepteerimine.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Joonemäng/ pooluste mäng “Jah/ ei”. Õpetaja nimetab olukordi ja käitumisviise. Õpilased otsustavad kas need on stereotüüpsed või mitte. Kompleksülesanne. Õpilased kirjutavad vihikusse individuaalselt näiteid koolis esineva eelarvamuslikku/ stereotüüpsed käitumise kohta. Loevad teistele ette. Arutatakse millised on tegelikult eelarvamuslikud. Õpetaja kirjutab need tahvlile Rühmas pakutakse nende muutmiseks lahendusi. Rühmaarutelu. Vajab õpetaja juhtimist. Iseloomustatakse (milline ta on?) erinevaid inimesi, nt pensionär, nohik, pubekas jne. Järgneb klassiarutelu kas kõik selle inimrühma esindajad on sellised. Seejärel saab arutada miks stereotüübid tekivad, millised on nende tagajärjed inimestele ja kuidas neid vältida. Paaristöö. Juhtumite analüüs. Õpetaja annab stereotüüpsed olukorrad. Õpilased selgitavad kuidas need mõjutavad olukorras olevaid tegelasi ja kuidas olukorda saab muuta. Pildianalüüs. Kõik rühmad saavad sama pildi inimesest. Igale rühmale öeldakse pildil olevale inimesele erinev taust - ärimees, kurjategija, sportlane jne Rühma ülesandeks on seda inimest kirjeldada. Loovülesanne. Plakat paberil või veebis. Eelarvamuste vältimine/ sallivus.	ülesandes kahjustavale käitumisele eim selgitab agressiivse käitumise tagajärgi. Väärtused ja kõlblus - selgitab mõjutamise viise, sh positiivse mõjutamise võimalusi. Teised ained: Eesti keel - jutukese kirjutamine mitmetähenduslik e sõnadega, koostab definitsiooni, kasutab korrektset keelt, esitab küsimusi. Kunstiõpetus - exhibris, oma tööde kujundamine . Kirjandus - sobivate kirjandusteoste või filmidega tutvumine. Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides. Ainetevahelise ja pädevuste	Sooline stereotüüp. Aiapidu. 2013. Sooline stereotüüp - Aiapidu Shapiro, D. 1995. Konflikt ja kommunikatsioon. Töölehtede kogumik. Tööleht “Katlased ja eidlased”. ENÜ portaal Haridus ja sugu. Soostereotüübid. www.haridusjasugu.ee Maiberg, H. Stereotüüpide kujunemine. Lühiloeng. Tartu Ülikool. Einman, A. 2020. Sallivus suurendab meie kõigi heaolu. err.ee Video. Eesti Põhiseadus 100. §49 Igaühel on õigus säilitada oma rahvuskuuluvus. Lühivideod EESTI VABARIIGI ESIMESE PÕHISEADUSE 100. AASTAPÄEV Video. Eesti Vabariigi põhiseadus 100. §41 Igaühel on õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Lühivideod EESTI VABARIIGI ESIMESE PÕHISEADUSE 100. AASTAPÄEV Video. Eesti Vabariigi põhiseadus 100. §12 Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. Lühivideod EESTI VABARIIGI ESIMESE PÕHISEADUSE 100. AASTAPÄEV	
---	--	---	---	--	--

ÕPILANE Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. • nimetab kahjustavaid käitumise viise • selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata	Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused. Tõendus põhised sotsiaalsed oskused riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel. “Ei” ütlemist eeldavad olukorrad. “Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.	Klassiarutelu. Millistes olukordades tuleb keelduda, miks, kuidas seda teha? Õpetaja selgitused esitlusega. Sotsiaalsed oskused - enese esitlemine, enese avamine, kuulamine, enesekehtestamine. Kahjustavad tegevused - kiusamine, manipuleerimine. Mõistekaart sotsiaalsete oskuste ja kahjustava käitumise kohta. Ajurünnak. Kahjustava käitumise ennetamine ja vältimine. Individuaalülesanne. Õpetaja annab ette olukorrad, mille puhul õpilastel tuleb kirjutada vabandus. Rollimäng. Etendatakse eelmises ülesandes kasutatud olukordi. Kompleksülesanne. Õpilased panevad individuaalselt vihkuse kirja olukorrad, millal on raske kellelegi ei öelda. Õpilased tutvustavad oma olukordi kaaslastele ning paaristööna valitakse välja 3-5 olukorda ning koos proovitakse leida sobivad laused, kuidas öelda ei nendes olukordades. Rollimäng. Kahjustavast tegevusest keeldumise viisid/ võimalused. Õpetaja annab ette juhtumid, õpilased etendavad kuidas neis olukordades keelduda. Ülesanne. <u>Kuidas öelda EI</u> - kohandada väited teemale ja vanuseastmele sobivaks. (Räägime tervisest! Juhendmaterjal noorsootöötajatele, lk 97) Juhtumite analüüs. Ülesanne rühmas. Kahjustava, sh kiusava käitumise äratundmine ja lahenduste pakkumine. Õpetaja annab juhtumid ette. Loovülesanne. Plakat paberil või veebis/ luuletus/ lühijutt/ koomiks/ voldik vms õpilasele sobiv viis “Kiusamine pole okei” Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” III etapp: grupireeglite koostamine.	lõimimise ülesanne: Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” III etapp: grupireeglite koostamine.	Tervise Arengu Instituut. 2013. Räägime tervisest! Juhendmaterjal noorsootöötajatele. Pranno, K. 2020. Enesekehtestamisest – kuidas öelda “ei”? Teeviit.ee Stoljarova, S. 2017. Kuidas arendada suhtlemisoskusi? Tagasi Kooli e-külastund. Niiberg, T., Urva, T. 2009. Enesekehtestamine - jah või ei. Shapiro, D. 1997. Konflikt ja kommunikatsioon. Töölehtede kogumik. Davis, M., anning P., McKay, M.. Suhtlemisoskused. Suurim Julgus - YouTube Kiusamisest: Kiusamine - Peaasi.ee Kiusamisest - Kiusamisvaba Kool Toomesaar, T. 2018. Kuidas mina saan koolis kiusamist vähendada. Tagasi Kooli veebiloeng. #036 Triin Toomesaar: Kuidas mina saan klassis kiusamist vähendada? Kristiina Treiali videoloengud kiusamise teemadel youtube.com https://www.youtube.com/results?search_query=Kristiina+Treial Minasõnum. Veebiloeng Noorte vaimne tervis "MINA sõnum" Konstabel, K. 2018. Aga miks ta ometi mu ees ei vabanda. Psühholoog Kätlin Konstabel: aga miks ta ometi mu ees ei vabanda?! Noored maailmamuutjad. 1. hooaeg, 2. osa. 2021. Kiusamise test. Pett, L. 2018. Ei Ütlemise kunst. prezi.com EI ütlemise kunst - Liisa Pett Fight Child Abuse. 2021 Are you okay? . Inglisekeelne video koolikiusamisest.	
---	--	---	--	---	--

ÕPILANE Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpisisituatsioonis teemakohaseid probleeme. mõista enda vastutust erinevates suhtluskeskondades	Internet Interneti võimalused ja ohud Turvaline internetikasutus. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.	Rühmatöö. turvalise internetikasutuse reeglite koostamine, sh pöörata tähelepanu just turvalisele suhtlemisele. Juhtumite analüüs. Õpetaja annab ette erinevaid suhtlemisolukordi. Õpilased otsustavad paaristööna kas selline käitumine on sobiv. Eitava otsuse korral pakuvad teisi käitumise viise selles olukorras. Juhtumid on erinevad, nt vabandamine, vestluse alustamine, jutule vahele segamine, meili saatmine jne Tähemäng. Sõna <i>Hoolimine</i>. Tuuakse välja hooliva käitumise viise. Võimalusel klassiprojekt “Hooliva suhtlemise päev/ nädal/ kuu/ aasta”. 1) Õpilased kirjutavad väikestele paberitele igale paberile ühe hooliva/ viisaka käitumise viisi. 2) Iga õpilane saab ühe viisi, mida kasutab ühe päeva jooksul, järgmiseks päevaks saab uue jne. 3) Projekti lõpus analüüsitakse selle mõju klassi suhetele. Individaalülesanne. Minu vastutus. Õpilased kirjutavad vihikusse mida nemad saavad teha erinevate suhteprobleemide ennetamiseks. Rühmatöö. Meie klassi kokkulepped sõbralikeks suheteks ja töörahaks.		Internetiturvalisus, sh suhted. targaltinternetis/noorele https://noor.targaltinternetis.ee/ Ole tähelepanelik, kui jagad veebis fotot või videot. 2022. Lastekaitseliit. Youtube.com Fotovideo. https://www.youtube.com/watch?v=d2fPfzM5Wfs Film “Sul on ainult üks elu. Küberkiusamine” Õpilaste digipädevused. Suhtlemine internetis. 2. Suhtlemine digikeskkondades - Õpilaste digipädevused Pillmann, H. 2022. Mida enesekaitse internetis mulle üldse annab? Tagasi Kooli veebitund. https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/mida-enesekaitse-internetis-mulle-uldse-annab/ Kreitsman, A-L. 2.11.2022. Mis toimub veebis kiusajaga ja mida tunneb kiusatav? Tagasi Kooli veebitund. Mis toimub veebis kiusajaga ja mida tunneb kiusatav? - E-tunnid Pille, A. Vägivallatu suhtlemine https://elule.ee/vagivallatu-suhtlemine/vagivallatu-suhtlemise-mudel/ Mis värk selle kaelkirjakuga on? - Elule Traditsiooni tarkus. 2004. Vägivallatu suhtlemine. Audio. Err.ee TRADITSIOONI TARKUS. Vägivallatu suhtlemine Audioarhiiv ERR Lorenz, B., Valdmets, M. Turvaline käitumine internetis ja küberkuritegevus. Põhikooli informaatika “Infoühiskonna tehnoloogiad” e- kursus. Mis toimub veebis kiusajaga ja mida tunneb kiusatav? - E-tunnid Punak, M. 2018. Miks on oluline küberkiusamisele vastu astuda? Tagasi Kooli e-külalistund	
--	--	---	--	---	--

Suhtlemise teema: SUHTED TEISTEGA

TEEMA OLULISUS: Sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamine ja prosotsiaalne käitumine kui enesemääratluspädevuse/eneseregulatsiooni alus.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist
- väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv
- kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus, väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena
- mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastustus oma sõnade ja tegude eest

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel	Kontroll ja hindamine
--------------	--------------------	--	---	--	-----------------------

ÕPILANE Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi. nimetab inimeste erivajadusi	Inimeste erinevused. Vajadused. Väärtused. Erivajadused. Sallivus.	Klassiarutelu. Mille poolest inimesed erinevad ja/või sarnanevad. Astu sisse. Õpilased moodustavad ringi, üks õpilane esitab ühe väite selle kohta, mis talle meeldib ning astub ringi sisse ja teised õpilased, kes nii arvavad astuvad ka. Kõik õpilased saavad öelda oma väite. Mäng. Mille poolest me sarnaneme ja erine me nt klassikaaslane, koer, pall, firmajuht jms Individuaalülesanne. Tuua välja mille poolest õpilane sarnaneb teistele klassis, mille poolest erineb. Tutvustada oma mõtteid teistele. Klassi ühistöö. Klassi väärtuste püramiid. 1)Iga õpilane kirjuta 5-6 tema jaoks olulist väärtust. 2)Need grupeeritakse teemade kaupa. 3)Koostatakse püramiid: alumisel astmel 5-6 baasväärtust, keskel 3-4 tegevusega seotut, ülemisel astmel 1-3 klassi õpilaste jaoks kõige olulisemat. Individuaalülesanne. Maslow vajaduste püramiid. Märkida püramiidile enda vastavad vajadused. Vörrelda neid kaaslastega. Klassiarutelu/ rühmatöö. Inimeste erivajaduste märkamine - milliseid erivajadusi inimestel võib olla - puuded, andekus. Kuidas puudega inimesi abistada ja kaasata.	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratluspädevus Õpipädevus Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Keskkond ja jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - osaleb reklaamide olemust ja sisu arutlevates ülesannetes. Kultuuriline identiteet Teabekeskkond ja meediakasutus - analüüsib sotsiaalmeediaga seotud ohtusid ja võimalusi, selgitab arvamuse ja fakti erinevust. Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme. Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus - pakub abi, sh puudega inimestele, selgitab kuidas abi pakkuda Teised ained: Eesti keel - loeb ja mõistab tekste, koostab tekste, kasutab korrektset keelt. Kunst - kujundab oma töid. Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides. Kursust läbiva meeskonnamängu IV etapp: minu võimalused abiks olla, koos tegutsemise viisid. Kursust läbiva meeskonnamängu V etapp: ühised tegevused. kogu saare elanikkonna ühised kooselu reeglid, kuidas üksteist abistatakse, toetatakse. .	Krais-Leosk, M. 2022. Kas puudega inimesel on samad õigused, mis puudeta inimesel? Tagasi Kooli videotund https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kas-puudega-inimesel-on-samad-oigused-mis-puudeta-inimesel/ Kaikonen, E. 2018. Mis on elu mõte. Tagasi Kooli veebitund. https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/mis-on-elu-mote/ Leilop, L. 2021. Vajadused ja suhtlemine. Veebiloeng. Vajadused ja suhtlemine 6d TVK Elutähtsad emotsionaalsed vajadused. Edu Akadeemia. Elutähtsad emotsionaalsed vajadused - Edu Akadeemia Käo, E. 2028. Vajadused ja suhtlemine. Vajadused ja suhtlemine Niiberg, T. 2018. Segi nagu puder ja kapsad - erivajadus, erilisus ning vaimne ja füüsiline puue. Segi nagu puder ja kapsad – erivajadus, erilisus ning vaimne ja füüsiline puue - Õpetajate Leht Sotsiaalministeerium. 2022. Kampaania „Kõik on erinevad, kuid sama palju inimesed“	
--	---	--	---	---	--

ÕPILANE Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest. • selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik	Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Lastega filosoferimine - õiglus, õigus, vastutus Individuaalülesanne. Töö tekstiga. Lapse õiguste konventsioon. Kirjutada välja 5-6 lapse kõige põhilisemat õigust, põhjendada oma valikut.. Juhtumite analüüs. Erinevad käitumisviisid (agressiivne, alistuv, kehtestav, sh internetis). Juhtumid on alistuvas või agressiivses võtmes. Õpilastel tuleb pakkuda lahendused nii, et need oleksid kehtestavad. Rühmaarutelu. Miks inimesed internetis teisiti käituvad ja suhtlevad kui näost näkku suhtlemisel? Kuidas seda vältida? Koostada ettepanekute kogu. Sik-sak. Rühmades arutatakse hoolivuse, õigluse, vastutuse, õiguste, aususe, kohustuste üle. Tuuakse näiteid. Iga rühma saab ühe mõiste. Seejärel jagatakse rühmad ümber nii, et igas rühmas on iga mõiste esindaja. Rühmatöö. Meie klassi reeglid. Rühmas koostatakse 5 käitumise viisi/ reeglit, mis arvestaksid kõigi huvidega, oleksid viiskad ja hoolivad. Individuaalülesanne. Minu õigused ja kohustused. Töö “minu kilp” põhimõttel. Kilbil on õigused, kohustused ja soovid. Järgneb klassiarutelu: kas lapsel on ainult õigused? Loovülesanne. Sõprus. Koostada meelepärasel viisil töö, mis näitab sõpruse olemust ja eeliseid. Töödest koostatakse klassis näitus. Loovülesanne muusika ja sõprus. Klassis koostatakse loetelu sõpruse teemalistest lauludest ning nende kuulamisel joonistatakse. Kursust läbiva meeskonnamängu IV etapp:	Lõiming kunstiõpetusega: joonistus, millel on näha erinevaid tundeid, aga pole kasutatud tujukujusid. Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne:	targaltinternetis/noorele Targalt internetis Lastega filosoferimine Lastega filosoferimisest Õppemeetodid: lastega filosoferimine ÜRO lapse õiguste konventsioon Lapse õiguste konventsioon–Riigi Teataja Ailen Suurtee. 2020. Kuidas aidata mures sõpra. Tagasi Kooli e-tund. https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-aidata-mures-sopra/ Dokfilm. 2019. "Molenbeeki jumalad" ja tunnikava. Maailmakool.ee Lühidokumentaalfilm. 2021. "Paradiis" ja tunnikava. Maailmakool.ee	
---	---	--	--	--	--

		minu võimalused abiks olla, koos tegutsemise viisid.			
ÕPILANE Demonstreerib õpisiituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist. nimetab sotsiaalseid oskusitoob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta	Tõhusad sotsiaalsed oskused:: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Rühmatöö abistamisest. 1) Iga õpilane paneb kirja, kes vajaksid tema abi. 2) Kuidas ta saaks neid abistada. Mida saab konkreetselt teha. 3) Tutvustamine rühmas kes mida välja pakkus. 4) Valida välja parim idee, kasutades hääletust. 5) Täpsustada koostöö projekti: - nimi projektile - kellele suunatud (abi) - miks? - mida peab tegema? -kõikide rühmaliikmete tegevused abistamiseks. Klassiarutelu. Mida tähendab vabatahtlik töö. Klassiprojekt. Osalemine vabatahtlikus tegevuses oma kodukohas. Rollimäng. Õpetaja annab ette juhtumid, kus keegi vajab abi. Lavastatakse rollimängud, mille lõpu (abistamise viisi) valivad mängijad. Individuaalülesanne. Kuulutuse/ kutse/ uudise koostamine digiseadme Töös kasutab korrektset keelt, eneseväljendust. Töö sisuks on abistamise pakkumine/ nõuande pakkumine/ kuulamine. Kursust läbiva meeskonnamängu V etapp: ühised tegevused. Kogu saare elanikkonna ühised kooselu reeglid, kuidas üksteist abistatakse, toetatakse.		Klassiõhtu korraldamine algklassile. Suhtlemisoskuste KKK Perekeskus Sina ja Mina (sinamina.ee) Empaatia: õpetame lapsi teisi väärtustama - vkkeskus.ee Mis on sotsiaalsed pädevused ja kuidas neid õpetada? - Õpetajate Leht : Õpetajate Leht (opleht.ee) Õppematerjalid panevad arutlema ja äratavad empaatiat - Õpetajate Leht : Õpetajate Leht (opleht.ee) Sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamise tuumiktegevused ehk IVAd - Peaasi.ee	EIS äkki on midagi???

ÕPILANE Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada. • mõistab, et kõik tunded on normaalsed • oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata	Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine.	Individuaalülesanne. Tutvuda erinevate tunnetega, arendada oma sõnavara. Kasutada tunnete kaarte või veebimaterjale. Rühma- või klassitöö. Tunnete pada. Rühmades või klassi koostöös kirjutatakse suurtele paberitele erinevate tunnete nimetusi. Sarnased tunded koondatakse lähestikku. Mäng. Emotsioonide alias. Mängida saab nii tundeid väljendavaid sõnu seletades kui kehakeele abil tundeid etendada. Mäng. Tundetelefon. Mängijad seisavad üksteise taga Mängitakse tagant ette. Teine mängija rivis pöördub esimese poole. Esimene mängija väljendab mingit tunnet kasutades selleks miimikat ja kehakeelt. Teine mängija koputab kolmandale õlale ning korda talle nähtut. Nii liigub tunne rivi lõpuni. Viimane mängija etendab nähtud tunnet ja ütleb mis tunne see tema arvates on. Rühmatöö. Tunnete vulkaanid. Õpetaja annab ette tunde väljenduse, nt rõõm, viha, kadedus. ülesanne on kirjutada vulkaani kuju sisse millised tunded võivad olla nende väljenduste taga ehk mis tundega võib tegelikult tegu olla, kui me näeme, et inimene on nt vihane. Rollimäng. Tunnete empaatiline väljendamine. Rollimängu käigus väljendatakse tunnet kehtestaval moel ilma teisi ründamata. Õpetaja jagab rollimänguks igale mängijale tunde nimetusega kaardi, mille alusel õpilane peab rollimängus tunnet väljendama. Mäng tundekaartidega. Iga õpilane võtab ühe tundekaardi. Rühmas etendatakse kordamööda saadud tunnet ning arutatakse mis võivad sellist tunnet tekitada, mis on selle vastandtunne. Ebamugava tunde korral arutatakse kuidas		Jakobson, A. Tunnete kaardid. EKI Emotsioonid keeles Kull,M., SaatH., Kiive, E., Põiklik, E. 2015. Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile. TAI Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile Vihaga ja tunnetega toimetuleku töölehed. Põhiemotsioonid - Peaasi.ee Teeviit.ee Emotsioonid ja nende väljendumine Sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamise tuumiktegevused ehk IVAd - Peaasi.ee	
---	--	--	--	--	--

		tundega hakkama saada ehk seda muuta. Individuaalülesanne. Vajadus, tunne, käitumisviis. Õpilane saab tabeli. Esimesse veergu märgib oma hetkevajadused. Teise veergi iga vajaduse poolt tekitatud tunde. Kolmandasse veergu tundest tingitud käitumisviisi. Neljas veerg on negatiivsete tunnete ja käitumisviiside korrigeerimiseks (kuidas ma selle asemel võiksin toimida).			
--	--	---	--	--	--

Suhtlemise teema: KONFLIKTID JA PROBLEEMILAHENDUS

TEEMA OLULISUS: Konfliktide ja suhteprobleemide ennetamise ja lahendamise oskused on olulisemaid sotsiaalseid oskusi, mis tagavad turvalisuse ja heaolu.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi
- teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust
- on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. teab, et “ei” ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest
- on loov ja ettevõtlik

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
Täpsustada kooliastme õpitulemused	Mis toetavad teema fookust	Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada	Konkreetne näide, kuidas lõimingu läbi viia	Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms	Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud

ÕPILANE Selgitab konflikti häid ja halbu külgi. Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise. Valib õpituatsiooni s konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.	Konflikt kui suhteprobleem Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.	Mänguline ülesanne. Iga õpilane kirjutab väikestele paberitele sõnu, mis seostuvad temal mõistega konflikt. Seejärel pannakse sarnased sõnad lähestikku. Lõpetuseks moodustatakse klassi definiitsioon mõistele konflikt. Rühmatöö maailmakohviku meetodil. Konfliktide põhjused, tagajärjed, ennetusviisid, lahendamise viisid.. Konfliktide ennetamise võimalused. Konfliktide lahendamise viisid. Rühmatöö kujundatakse plakatina. Rollimäng. Erinevate konfliktolukordade esitamine ning neile lahenduste pakkumine. Rühmaarutelu. Konfliktide lahendamise viisid. Õpetaja annab ette erinevad konfliktidega toimetuleku viisid. Märgistada tõhusad kehtestavad viisid, põhjendada oma valikut. Õpetaja esitus. Konfliktide lahendamise viisid - kilpkonn, hai, rebane, kaisukaru, öökull. Nurkade mäng. Õpetaja tähistab klassis kohad eelneva esitluse alusel. Õpilased valivad koha vastavalt enda peamisele konflikti lahendamise viisile. Rühmas arutatakse millised on nende ühis viisi eelised ja probleemid. Lõpetuseks klassiarutelu milline viis on parim. Ülesande võib teha ka väitlusena. Individuaalülesanne. Kuulamise järgi joonistamine. Aktiivse kuulamise mäng. Paaristöö. Üks paariline räägib millestki (võib eelnevalt kokku leppida). Teine paariline kuulab. Algul etendab mittekuulamist. Seejärel aktiivset kuulamist. Seejärel arutavad mille poolest esimene kuulamine teisest erineb. Koostatakse kuulamise meelepea. Tutvustatakse kaaslasele.	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratluspädevus Õpipädevus Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Keskond ja jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Teabekeskond ja meediakasutus Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme. Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus Teised ained Kunst - kujundab oma töid. Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides. Ainetevahelise ja pädevuste lõimingu näide: Kursust läbiva meeskonnamängu VI etapp: ettetulevad probleemid ja nende lahendamise võimalused. Kursust läbiva meeskonnamängu VII etapp: koostöö ja kooselu saarel	Konflikt vanemaga video https://www.youtube.com/embed/H2FaRfeayIo Konflikti lahendamine. peaasi.ee https://peaasi.ee/konflikti-lahendamine/ Shapiro, D. 1995. Konflikt ja kommunikatsioon. Töölehtede kogumik. Kull, M., Saat, H., Kiive, E., Põiklik, E. 2015. Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile. TAI Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile Konfliktide teema aktiivtööd https://www.terviseinfo.ee/images/prints/Uimastiennetuse_%C3%B5petajaraamat/V_peatykk Aktiivtööd II kooliaste I Voitjad.pdf Konflikti lahendamine - Peaasi.ee Keenberg, A. Võitlusest abielus. Konfliktide lahendamine loomasümbolite (hai, kilpkonn, öökull, rebane, kaisukaru) viisil. Võitlusest abielus - AITA KEERBERG - SUPERVIISOR, PAARITERAPEUT, SEKSOLOOG Suup, L. 2023. Konflikt. ppt konflikt.pptx (live.com) Võitjad. Kull, M., Saat, H., Kiive, E., Põiklik, E. 2015. Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile. TAI V peatykk Aktiivtööd II kooliaste I Voitjad.pdf Konflikti lahendamine ilma kaotajateta, võitja-võitja meetod 5 viisi konflikti tõhusaks lahendamiseks. 5 viisi konflikti tõhusaks lahendamiseks / Sotsiaalpsühholoogia ja isiklikud suhted Psühholoogia, filosoofia ja elu mõtlemine.	EIS test Konflikt ID 5163 . vajalik sisselogimi ne. 20 küsimust (Suhtlemise jagunemine , konflikt, konflikti mõju, emotsiooni d, konflikti lahendamis e stiilid, probleemi lahendamis e etapid, konstruktiiv ne kriitika) EIS test tõhusad ja mittetõhusa d konflikti lahendamis e viisid
---	---	---	--	--	--

ÕPILANE Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi. - nimetab erinevaid probleeme - toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.	Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel Probleemide lahendamise viisid, sh internetis - tõhusad ja mittetõhusad. Probleemilahenduste eelised ja puudused. Koostöö võimalused Koostöise tegevuse eelised.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Lastega filosoferimine - valetamine, spikerdamine, teiste süüdistamine. Ajurünnak. Probleemide lahendamise viisid. Juhtumite analüüs. Õpetaja annab ette erinevaid probleeme (spikri kasutamine, kohustus jäi täitmata, kiusamine sh küberkiusamine, valetamine jne). Õpilased pakuvad kas üksi, paaris või rühmades neile lahendusi. Iga lahenduse korral otsustatakse kas see on tõhus või mittetõhus lahendus. Rollimäng. kõikidele rühmadele antakse samad olukorrad, millele tuleb leida erinevaid lahendusi. Arutelu lahendusvariantide üle. Kuna kõigil on samad olukorrad, siis saab arutada ka selle üle, et igal olukorral võib olla rohkem kui üks lahendus. Probleemiaken. Õpetaja annab ette lood, mille alusel õpilased täidavad probleemi akna ja pakuvad probleemidele lahendused. Võib teha individuaalselt või rühmas. Individuaalülesanne. Probleemi lahendamine. Õpilane kirjutab välja ühe enda probleemi ning koostab õpitule toetudes selle lahendamiseks plaani. Järgib plaani ja analüüsib siis selle edukust. Vajadusel teeb plaani muudatusi. Rühmatöö. suhtlemise teemaline lauamäng. Mõelda välja mäng, reeglid, teha mäng valmis. Projektülesanne. Rühmades klassi ühise ürituse väljamõtlemine, plaani koostamine ning selle läbiviimine. Kursust läbiva meeskonnamängu VI etapp: koostöö ja kooselu saarel. Kursust läbiva meeskonnamängu VII etapp: ettetulevad probleemid ja nende lahendamise võimalused.		Probleemide lahendamine - Peaasi.ee Lastega filosoferimine Lastega filosoferimisest Õppemeetodid: lastega filosoferimine Probleemi lahendus saab alguse probleemi mõistmisest Nutika Vanema Klubi Kull, M., Saat, H., Kiive, E., Põiklik, E. 2015. Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile. TAI Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile Lk 106 Shapiro, D. 1995. Konflikt ja kommunikatsioon. Töölehtede kogumik. Sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamise tuumiktegevused ehk IVAd - Peaasi.ee Lauamängud nagu male, kabe, monopol, Ruubiku kuubik, pusle jne	
--	---	--	--	--	--

ÕPILANE Kirjeldab, kuidas kaaslastel võivad mõjutada otsustamist. - nimetab mõjuta mise viise Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia. - mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest	Kaaslaste mõju otsustele. Abistav ja kahjustav mõju. Grupi surve. Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine). Vastutus.	Klassiarutelu. millised tagajärjed võivad otsustel olla. Õpetaja märgib need tahvlile kahte tulp. Pärast paneb õpilaste abil tulpadele pealkirjad, nt positiivsed - negatiivsed või konstruktiivsed - mittekonstruktiivsed või vastustutundlikud - kahjustavad. Juhtumite analüüs. Õpetaja annab olukorrad ette. Rühmades otsitakse neile lahendusi. Tuuakse välja iga lahenduse plussid ja miinused. Juhtumites tehakse midagi kaaslaste mõjutusel või mõjutamiseks. Individuaalülesanne. eneseanalüüs - millised on olnud minu otsused; suhe isikliku ja survestatud otsuste vahel. Individuaalülesanne. Minu vastutus. Õpilane paneb kirja mille eest ta vastuta, mille eest võiks vastutada, aga ei tee seda, mida peab tegema selleks, et nende eest ise vastutada. Rühmatöö. Välja mõelda erinevaid olukordade kirjeldusi erinevat tüüpi rühmades, mis võivad tekitada rühmaliikmetel soovi nõustuda. Rühmad omavahel vahetavad olukordi ning panevad kirja, kuidas peaks vastama, et saaks oma seisukohale kindlaks jääda.		Aive Küng. 2019. Otsustamine ja vastutus. Prezi.com Otsustamine ja vastutus by Aive Küng Kull, M., Saat, H., Kiive, E., Põiklik, E. 2015. Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile. TAI Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile Lk 159 Kes mind mõjutab? Eakaaslaste surve. Sotsiaalne surve - mis see on, määratlus ja mõiste Mõjutamine (1): Kuidas hea inimene kurjaks muutub? - Õpetajate Leht : Õpetajate Leht (opleht.ee) Mõjutamine (2): Karismaatilised (noorte)liidrid - Õpetajate Leht : Õpetajate Leht (opleht.ee)	
--	--	---	--	---	--

Suhtlemise teema: POSITIIVNE MÕTLEMINE

TEEMA OLULISUS: Inimeses positiivse nägemine on sallivuse ning toetavate inimsuhete ja heaolu aluseks.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- väärtustab inimese positiivsed omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel	Kontroll ja hindamine
Täpsustada kooliastme õpitulemused	Mis toetavad teema fookust	Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada	Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia	Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms	Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud

ÕPILANE Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta. Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.	Positiivne mõtlemine. Positiivne enesesisendus. Positiivsed omadused.	Individuaalülesanne. Panna kirja 20 positiivset omadust enda kohta ja 10 positiivset omadust klassi kohta. Võrrelda oma tööd kaaslaste omaga. Lõpetuseks tuua välja 5 positiivset omadust klassi kohta. Mäng tundekaartidega. Kaartide sorteerimine: positiivsed, mitte positiivsed. Enda omaduste märkimine kaartide abil. Rühmatöö. Plakati tegemine: “Positiivse mõtlemise ABC” Loovülesanne. Enesesisendus. Visuaalselt kujutada endale motod. Kompleksülesanne. Igaüks väärb lille. 1)Iga õpilane saab paberi mille keskele kujundab lille südamikuks oma nime. Lille õielehtedeks kirjutab kõigepealt ise 5 enda positiivset omadust. 2)Seejärel lähevad paberid klassis ringlesse. Iga klassikaaslane peab igale klassikaaslasele kirjutama vähemalt ühe tema positiivse omaduse või oskuse. Tuleb jälgida, et ei korrataks kaaslastele juba kirjutatud omadusi Loovülesanne. Minu mina. Plakat paberil või veebis. Kokkuvõtva ülesandena kirjeldab enda omadusi positiivses laadis.	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratluspädevus Õpipädevus Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Keskond ja jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Teabekeskond ja meediakasutus Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme. Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus Teised ained Kunst - kujundab oma töid. Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides. Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne: Kursust läbiva meeskonnamängu kokkuvõte: mida ma enda kohta õppisin.	Positiivne mõtlemine. positiivne mõtlemine - Peaasi.ee Ojastu, A., Saali, K.. 2021. Peresaade. Positiivse ja negatiivse mõtlemise mõju meie elule. Audio. Err.ee Peresaade. Positiivse ja negatiivse mõtlemise mõju meie elule Vikerraadio Angela Jakobson. Tunnete kaardid. Peaasi.ee Enesesisendus. Sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamise tuumiktegevused ehk IVAd - Peaasi.ee	Kursust läbiva meeskonnamängu analüüs, enesehindamine, rühma liikmete hindamine. ?????
---	--	--	---	---	---

III kooliaste - Inimeseõpetus

2.1.2. III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.

5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

III kooliastmes käsitletakse inimese arengu, turvalisuse, tervise- ja riskikäitumisega seotud teemasid, sh inimese areng ja murdeiga, inimene ja rühm, suhted ja seksuaalsus ning inimene, valikud ja õnn.

Õpilane:

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
- 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast; 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega; 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
- 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;
- 8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- 10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- 11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega;
- 12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- 13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- 14) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- 16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- 18) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
- 21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 22) demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- 24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- 26) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- 27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- 30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 32) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
- 33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- 34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

Inimeseõpetus 7. klass

Inimese areng ja murdeiga

TEEMA OLULISUS: Inimese areng erinevates arenguvaldkondades ja erinevatel arenguperioodidel toetab teadlike (k a terviseteadlike) otsuste tegemist eaperioodi arenguülesannete täitmisel.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
- Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.

- Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitus, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitus	Kontroll ja hindamine
ÕPILANE kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;	Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.	Peamiste mõistete avamine, elukaare ja murdeeaga seotud ülesanded. Sissejuhatus. Peamiste mõistete avamine: viia kokku mõiste, selgitus ja näide. Ülesanne. “See olen mina” - kirjeldada iseennast võimalikult detailselt (oskused, välimus, hobid jne) ning anda hinnang, kas tegemist on pärilikkuse, keskkonna tegurite või inimese enda valikutega. Paaristöö. Kaaslase kirjeldamine. Mida tean kaaslasest lihtsalt teda vaadates? Mida saan teada, kui temaga vestlen? Ülesanne. Elukaare etapid: rühmades mõelda välja igale etapile moto. Teistele esitamine ja ära arvamine, millise elukaare etapiga on tegu. Töö helifailidega. Ööülikooli elukaare loengute põhjal esitluste koostamine, näiteks kasutades slaidiesitlus programmi või kujundades poster paberil või veebis.	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus – enesekirjelduses arusaamine, mis seob inimest tema bioloogiliste vanematega ja mis teiste lähedaste inimestega. Enesemääratluspädevus- mõistab murde- ja noorukieas toimuvaid muutusi. Õpipädevus – loetu mõistmine ja arusaamine, küsimustele vastamine. Sotsiaalne ja kodanikupädevus- koostöö rühmas ja paaris. Suhtluspädevus- koostöö rühmas ja paaris. Läbivad teemad: Tervis ja ohutus- murdeeaga seotud muutused Tehnoloogia ja innovatsioon- loob esitluse kasutades slaidiesitlus või postrite programme. Teised õppeained:	Gurova, A. 2012. esitlus elukaarest Pärnumaa Kutsehariduskeskuse õppematerjal: • elukaar ja • elukaare etapid. • Pärilikkus • Noorukiiga • Murdeiga Jaanisk, M. Inimese elukulg ja areng . Avatud e-kursus. Ööülikool. Inimese elukaar (2022): • Aaro Toomela "Laps" • Grete Arro ja Kati Aus "Teismelisis" • Ülar Ploom "Täiskasvanu" • Tiia Toomet "Vanaduse võlud" Pärna, K. ja Reile, R. 2023. Eluviisi ja vaimse tervise seosed inimese elukaarel Eesti inimarengu aruanne	Säälik, Ü. Tervise mõjutegurid. Jaga õigesse rühma! E-koolikott Ülesanne. Õpetaja koostab erinevaid väiteid ning õpilased peavad ära tundma, millised iseloomustavad murde- ja noorukiiga. Harjutusülesande “See olen mina” hindamine.

ÕPILANE selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;	Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.	Keskendumine murdeea muutustega seotud teemadele. Peamiste mõistete avamine. Ülesanne. Minu senine arengukäik (elukaar). Õpilane kirjutab 10-15 sündmust, tegevust, olukorda oma senisest elust, paneb need ajaliselt järjekorda ning kujutab visuaalselt (kaarena, trepina vms) Ülesanne. Minu õpiharjumused. Analüüsib, milliseid õpimeetodeid kasutab, mis toimib, mis mitte, mida peaks/ võiks muuta. Võrdlus murdeeast. Vihikusse tabel kolme lahtriga: Murdeea muutused üldiselt/ tüdrukutel/poistel - Uus teadmine - Tekkis küsimus. Infoallikana kasutada õpikut või seksuaaltervis.ee lehte: Murdeiga Tekkinud küsimustele proovivad õpilased rühmades vastused leida ja vastuseta küsimused kirjutatakse paberile õpetajale või arutatakse õpetajaga kohe klassivestluses. Joonis. Õpilased märgivad joonisele murdeea seotud muutused. Ülesanne. Primaarsed ja sekundaarsed sugutunnused.	Eesti keel - enesekirjelduse kirjutamine; võrdluse kirjutamine, küsimuste koostamine ja küsimustele vastamine. Bioloogia- pärilikkus ja keskkonnategurid	Murdeiga. Seksuaaltervis.ee Digiõpik viljakusest.ee peatükk Murdeiga ehk puberteet. Sootunnused Visak, I. 2017. Kuidas murdeeast maksimumi votta? Tagasi Kooli e-külalistund. Amaze.org. 2022. Pimples and Periods: A Puberty Guide. Ingliskeelne video puberteedi muutustest. Amaze.org. 2020. Taking Care of Your Body During Puberty. Ingliskeelne video puberteediaegsest hügieenist. Amaze.org. 2016. Top Signs Boys are in Puberty. Ingliskeelne video murdeea muutusest poistel. Amaze.org. 2016. Top Signs Girls are in Puberty. Ingliskeelne video murdeea muutusest tüdrukutel. Amaze.org. 2018. Puberty: Feeling Depressed, Happy and Other Emotions. Ingliskeelne video murdeea emotsionaalsetest muutustest.	Ülesanne. Murde- ja noorukiea olulised muutused. Rühmades esitada lühistseene, mis ilmestab vaimseid, sotsiaalseid või füüsilisi muutusi selles eas. Digiõpik viljakusest.ee kontrolltöö Murdeiga ehk puberteet. Sootunnused EIS test Murdeiga ID 3974 (21 küsimust teemadel: elukaar, murdeiga, hormoonid, tunded, kehalised muutused murdeas, keha eest hoolitsemine, suguline küpsus ja soojätkamine). Vajalik õpetajal sisse logida. EIS ülesanded: • Välised suguküpsuse tunnused ID 13479. • Murdeea kehalised muutused ID 13598.
--	--	---	--	--	---

Inimene, valikud, õnn

TEEMA OLULULISUS: Eneseregulatsiooni oskuste ja õpioskuste arendamine turvalisuse ja heaolu allikana.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
- Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
- On loov ja ettevõtlik

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
--------------	--------------------	--	---	--	-----------------------

selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;	Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. Positiivse minapildi kujundamine.	Enesehinnangu kujunemine ja muutumine. Peamiste mõistete avamine. Ülesanne. “See olen mina” ülesanne eelmises teemaplokis edasiarendus. Vaadata üle kirjutatud jutt ning märkida, mis kirjutatust on kirjeldav ja kas on ka kirja saanud hinnangulist osa. Komplimendi ülesanne. A4 paberile kirjutada keskele oma nimi ja võimalusel kaunistada, paber liigub edasi järgmise kätte. Iga rühma liige paneb kirja ühe lause, mis teeb sellest inimesest imelise inimese. Rühmatöö. Enesehinnang. Rühmades arutada millised olukorrad, tegevused jne võivad enesehinnangut madaldada. Seejärel millised tegevused, olukorrad jne aitavad enesehinnangut tõsta ja hoida. Neist koostada plakat. Tutvustada teistele. Eneseanalüüs Johari akna mudelit kasutades.	Üldpädevused: kultuuri- ja väärtuspädevus- teadvustada oma väärtushinnanguid. sotsiaalne ja kodanikupädevus- eneseteostamine läbi kindla eesmärgi ja plaani. Enesemääratluspädevus - suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, valida asjakohane tegutsemisviis. Õpipädevus- planeerida eesmärgi täitmist süsteemselt. Suhtluspädevus - oma seisukohtade selgitamine hinnates kaasõpilase tööd. suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada. Ettevõtlikkuspädevus- eesmärkide seadmine, plaani koostamine ja nende elluviimine. Läbivad teemad: elukestev õpe ja karjääri kujundamine - teadlikult eesmärgi täitmine tegevusplaani järgi	Peaasi.ee Enesehinnang Saat, H .2019. Ole toeks lapse enesehinnangu kujunemisel. Tervise Arengu Instituut Peaasi.ee tööleht Kuidas ma ennast tunnen? Schab, L. M. 2019. Enesehinnangu tööraamat teismelistele. Varrak. Töölehtede kogumik. Johari aken Holist	Täiendatud ülesande “See olen mina” hindamine. EIS ülesanne Minapilt (Johari aken) ID 16077.
--	---	--	---	---	---

analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;	Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui) heaolu alus..	Mitmekülgne eneseanalüüs ja oskus seada eesmärgid ja neid täita. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Loovülesanne. Minu mina. Visuaalsel moel kirjeldada enda huvisid, tegevusi, omadusi, väärtusi, lemmikuid jne nt minipildikestena või jutukesena/ ajakirja artiklina Tegevusplaani koostamine ja kaasõpilase tegevusplaani hindamine etteantud kontroll tabelit kasutades. Arutelu: erinevad enesekasvatuse võtted Probleemi lahendamise ülesanne 1) Mõttele välja üks lahendamist vajav probleem. Kirjuta see vihikusse võimalikult täpselt 2) Vahetage pinginaabriga vihikud ja tutvuge kaaslaste probleemiga. 3) Proovi lahendada esitatud probleem pannes kirja kolm punkti 1. Pane eesmärk 2. Kasutatav enesekasvatuse võtte 3. Kirjelda võimalikult täpselt, kuidas antud enesekasvatuse võtet saaks kasutada selle probleemi lahendamisel. Individuaalne kirjutamine. Õpilased panevad kirja olukorrad, kus nad on pidanud tegema ühe kindla valiku. Analüüsivad, kas tagant järgi on see valik olnud nende meelest õige või vale otsus? Kas oleks pidanud tegema teise valiku? Miks? Miks on tehtud otsus parim? jne Maailmahariduslik ülesanne. Kogumik "Naised õiguste eest: lood üle maailma" Malala Yousafzai lugu ja tunnikava: Enese elutee kujundamine	tervis ja ohutus - positiivsete mõtete kirjapanek teise inimese kohta aitab kaasa teise inimese kujunemisele vaimselt ja emotsionaalselt terveks ühiskonnaliikmeks. Teised õppeained: Eesti keel - enesekirjelduse kirjutamine, komplimentide kirjutamine. Selge eneseväljendus probleemi kirjeldamisel ja selle lahendamise. Kunst - kollaaži tegemine; loovülesande kujundamine	Teeviit Juunior. 2020. Kuidas õppida ennast tundma? Pranno, K. 2023. Kuidas teha komplimente? Teeviit Juunior. Teeviit Tulevikku. 2023. Ettevõtlikkuse konsultant x Teeviit: "Kuidas täita enda unistusi?" Kastepõld-Tõrs, K. Õpiobjekt Läbi eneseanalüüsi õnnelikkuse poole. Tartu Ülikool Aru, M., Lään, K- Õpiobjekt Millised tööd mulle sobivad? Tartu Ülikool Maailmakool.ee. Kogumik "Naised õiguste eest: lood üle maailma" Dokumentaalfilm. 2020. Greta põlvkond ja tunnikava. Maailmakool.ee SUHTLEMIS- JA KOOSTÖÖOSKUSTE ÕPETAMINE NOORTELE	Tegevusplaani koostamine ja selle hindamine - kaasõpilase tagasiside põhjal oma töö parandamine ning seejärel saab õpetaja seda omakorda hinnata. Õpilane pakub välja erinevaid viise, kuidas eesmärgini jõuda/probleemi lahendada. Hinnata õpilase probleemi lahendamise ülesannet.
--	--	--	--	---	---

Inimene ja rühm

TEEMA OLULISUS: Inimene on sotsiaalne olend ning teeb koostööd erinevate inimestega erinevates rühmades, säilitades samal ajal sõltumatuse.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
- On loov ja ettevõtlik
- Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest; toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;	Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.	<u>Ülesanne</u> . Rühmatöö tööleht. Erinevad grupid, nende reeglid. Rühmatöö põhjal järgneb klassiarutelu. Arutelu . Miks kodus on suulised kokkulepped ja koolis kirjalikud? Miks peab osa reegleid kirja panema? Individuaalselt ja/või rühmas luua oma klassireeglid. Ülesanne . Minu rühmad. Tuua välja millistesse rühmadesse kuulub, sh sotsiaalmeedia rühmad. Valib 3 enese jaoks kõige olulisemat ja põhjendab miks need. Ülesanne . 1) Panna kirja kõik enda hetke rollid elus 2) iga rolli juurde üks õigus ja üks kohustus, mis tuleb selles rollis täita 3) mõelda, kui kindlas rollis olles see õigus/kohustus puudub, siis missuguseks see muudab selle rolli õpilase jaoks 4) valida 1-3 lemmik rolli ja põhjendada, miks see nii on. Ülesanne : Minu õigused ja kohustused. Õpilane paneb kirja oma kohustused perekonnas, koolis, huviringis/trennis, sõprade seas, kodanikuna. Vähemalt 10 õigust. Iga õiguse juurde kirjutab sellest tuleneva kohustuse.	Üldpädevused : kultuuri- ja väärtuspädevus - gruppide analüüsi tööleht, juhtimisstiilide tööleht. sotsiaalne ja kodanikupädevus - arusaamine erinevatest reeglitest ja normidest eri keskkondades; arutelu sõltumatuse teemal. analüüsida erinevates olukordades sõltumatuse säilitamist enesemääratluspädevus- arusaamine enda erinevatest rollidest suhtluspädevus - rühmatöös koostööna eri gruppide analüüs. Läbivad teemad : elukestev õpe ja karjääri kujundamine- erinevad rollid eri rühmades väärtused ja kõlblus - grupi reeglid ja nende järgimine; grupi survega toimetulek Teised õppeained : Eesti keel - selge eneseväljendus probleemi kirjeldamisel ja selle lahendamisel. Ühiskonnaõpetus - lapse õigused ja kohustused	TLÜ androgoogika üliõpilaste käsiraamat gruppidest. Mida teha, et laps reeglitest ja kokkulepetest kinni peaks? - Haridus- ja Noorteameti blogi Meeskonna arenguetapid - Grupidünaamika ja meeskonnatöö organisatsioonis Kokkulepped ja normid grupis	Õpilane oskab kirjeldada oma erinevaid rolle ning teab nendes rollides olles reegleid. Hindamiseks õpilase õigused ja kohustuste ülesanne.
kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega;	Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.	Klassiarutelu . Mis põhjustel inimesed nõustuvad enamuse arvamusega? Vastused tahvlile kirja ja seejärel juhib õpetaja arutelu, täpsemate põhjuste selgitamiseks. Rühmatöö . Välja mõelda erinevaid olukordade kirjeldusi erinevat tüüpi rühmades, mis võivad tekitada rühmaliikmetel soovi nõustuda. Rühmad omavahel vahetavad olukordi ning panevad kirja, kuidas peaks vastama, et saaks oma seisukohale kindlaks jääda. Rühmatöö . Autoriteet, autoriteetne inimene. Koostada plakat vms vormis ülevaade millised omadused, tegevused jms kujundavad inimesest autoriteedi. Rollimäng . Lavastavad rühmas minietendused rühma survega toimetulekuks.			

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine**TEEMA OLULISUS:** Inimese teaduspõhised teadmised oskused ja hoiakud toetavad tema heaolu ja tervisekäitumist isiklikul ja ühiskonna tasandil.*Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:*

- Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
- Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;	Heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Inimese vaimse heaolu tõstmise võimalused.	Ülesanne. Tutvuda peaasi.ee lehel vaimse tervise vitamiinidega. Iga vitamiini kohta koostada endale kava kuidas seda vaimse tervise toetajat kasutada ja oma elus suurendada. Rühmatöö. Kiusamine vaimse tervise häirijana. Rühmatöös tuuakse välja kiusamine sh küberkiusamise põhjused, tagajärjed, ennetamise ja lõpetamise viisid. Vaikuseminutite harjutused. https://vaikuseminutid.ee/vaikuseminutite-harjutused/ Ideekaart ja analüüsi kirjutamine. Paberi keskele kirja: “Millal mul on raske olla?”. 1 min jooksul kirja kõik mõtted, mis tekivad. 1 min jooksul kirja ühele asjale, millal on raske erinevad lahendused, mida oskab õpilane välja tuua, et seda lahendada või ennetada. Nii veel 2 korda erinevate nähtustega. Pärast idee kaardi tegemist kirjutada lühiarutlus “Kuidas ma raskustega toime tulen?”. Ideekaart. Millal tunnen ennast hästi? Vaikuseminutite harjutused Vaikuseminutite harjutused - Vaikuseminutid	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus - lapse õiguste väärtustamine Sotsiaalne ja kodanikupädevus - austada teise lapse õigusi samaväärselt enda omadega; juhendada lapse õigustest ja käituda vastavalt; märgata abivajajat Enesemääratluspädevus - mõista enda seisukohti seoses lapse õigustega. Õpipädevus- kava koostamine ja selle teostamine. Suhtluspädevus - suutlikkus end asjakohaselt rühmatöös väljendada. Rühma arvamuse kujundamine. Oskab	https://eluliin.ee/sonavagi https://peaasi.ee/vaimse-tervise-vitamiinid/ Kiusamine. 2008. Nr. 3. Paljundatav materjal põhikooli vanemate klasside õpilastele. Peaasi.ee Vaimse tervise töövihik MTÜ Peaasjad ja Eesti Õpetajate Liit. Koolilaste ja noorte vaimne tervis. Materjal koolitöötajatele. Nahkur, Lehes, Ainsaar. 2022. Heaolumeeter. Tartu Ülikool, Euroopa Sotsiaaluuring, Eesti Teadusagentuur. Oidermaa, A-K. .2021. Vaimse tervise vitamiiniminutid #1: head suhted . Peaasi.ee https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Lastekaitse/Noustamisteenused/lapse_heaolu_hindamise_kasiraamat.pdf https://intra.tai.ee/images/prints/documents/139816871942_Vaimne_tervis_kui_vaimne_heaolu_2011.pdf https://blogi.harno.ee/wp-content/uploads/2021/03/Kutsar-Soo.-Eesti-noorte-subjektiivne-heaolu-ja-toimevoimekus.pdf Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates al lk 22 - 29 Heaolumeeter	

analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;	Laste heaolu seos tema enda, ümbritsevate inimeste ja keskkonnaga. Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil	Rühmatöö. 1) individuaalselt kirja kõik probleemid, mis õpilaste meelest koolis ja/või kodukohas. 2) moodustatakse rühmad ning esitletakse kõiki kirja pandud probleeme 3) valitakse välja 3-5 probleemi, millele proovitakse leida lahendusi. Töö esitatakse klassile. Võimalusel saab kasutada pikemaajalise projektina, et lahendada ära mõni noorte jaoks oluline probleem. Juhtumite analüüs. Õpilased tutvuvad lasteombudsmani kodulehel kirjalike seisukohtadega. Õpetaja või õpilased valivad välja sobilikud seisukohad ning teevad ülevaate: 1) lühitutvustus 2) millist lapse õigust antud probleem puudutab 3) lasteombudsmani seisukoht antud küsimuses 4) rühma arvamus antud juhtumist. Rühmatöö. Kuidas meie saame suurendada enda ja kaaslaste heaolu koolis ja kodukohas. Maailmahariduslik ülesanne. Kogumik “Naised õiguste eest: lood üle maailma”, tunnikava Lapse õigused – Malala Yousafzai lugu	oma arvamust avaldada Ettevõtlikkuspädevus - probleemide lahendamine Läbivad teemad: Teabekeskkond - leiab üles erinevad abisaamise võimalused. Tehnoloogia ja innovatsioon- infootsingu ülesanne. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - aktiivse kodaniku kujundamine. Tervis ja ohutus - aitavad kaasa turvalisema keskkonna kujundamisele. Väärtused ja kõlblus - tunneb lapse õigusi, käitub neile vastavalt ja märkab abivajajat.	Teeviit Tulevikku. Tunnete kirjutamine - TEEVIIT JUUNIOR Lasteombudsmani veebileht Lapse heaolu mõõtmise käsitus lk 7	Pakub välja lahendusi, kuidas paremini laste heaolu eest seista. Hindamiseks ettepanekute rühmatöö.
--	---	--	--	--	---

analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;	Terviseriskid ja uimastitega seotud riskikäitumine ning selle negatiivsed tagajärjed inimese toimetulekule. Sekkumine indiviidi ja ühiskonna tasandil.	Rühmatöö. Klass jagatud kuueks rühmaks. Koostada plakat etteantud teemal ja lisada juurde positiivseid tegevusi, mis noore tervist edendaks. 1. Alkoholi lühiajaline mõju 2. Alkoholi pikaajaline mõju 3. Narkootikumide lühiajaline mõju 4. Narkootikumide pikaajaline mõju 5. Tubakatoodete (sh e-sigaret) lühiajaline mõju 6. Tubakatoodete (sh e-sigaret) pikaajaline mõju 7. Energiajookide mõju. Mõistekaart. Rühmatööde põhjal koostada mõistekaart “Kuidas mõjutavad uimastid mind? ”. TAI mäng ja info. Kuidas öelda ei Ülesanne. Kes mind mõjutab? (Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile, lk 200) Filmi “Mõtteaine” analüüs ja arutelu. Bingo. Õpilased koostavad bingoväljad, kuhu märgivad vaba aja tegevusi ilma uimastikasutuseta, sh nutiseadmeteta. Seejärel otsivad tegevustele klassikaaslaste nimed lahtritesse, kes vastavat tegevust teevad. Ajurünnak. Millised eelised on noorel, kes uimasteid ei tarvita. Filmi “Veipimissõitlased” vaatamine ja arutelu. Õppefilm “Mõtteaine” ja ülesanded.	Probleemide lahendamisse panustamine kooli tasandil Teised õppeained: Ühiskonnaõpetus - lapse õigused ja kohustused Eesti keel - juhtumite lugemine ja analüüsi kirjutamine.	noored.alkoinfo.ee Kuidas alkohol mõjub? M.Kull, H.Saat, E.Kiive, E.Põiklik. 2015. Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile. Tervise Arengu Instituut Miks veipida? Video. Teeviit.ee Tervise Arengu Instituut X Teeviit: "Miks veipida?" https://www.teeviit.ee/ara-usu-neid-terviskahjustavaid-muute/?fbclid=IwAR3sJ49370Og1vMs6nMaohZ9PBg927rowF6DBkVf6fFXyfqqvLyHkMu1Z5I Õppefilm “Mõtteaine” 2011 (28min) Juhendmaterjal õppefilmi “Mõtteaine” juurde. Film. 2022. “Veipimissõitlased” jupiter.err.ee Tervise Arengu Instituut. 2023. Nikotiinipadi. Infomaterjal. Mäll, T., Tarlap, K. 2023. Alkohoolsete jookide ning tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemine. Tervise Arengu Instituut Tervise Arengu Instituut. 2023. Noorte vanuse kontrollimine tubaka- ja nikotiinitoodete müümisel. Lühikokkuvõte Tervise Arengu Instituut. 2022. Mida sisaldab e-sigareti sissehingatav aerosool? Plakat. Tervise Arengu Instituut, Haridus- ja Teadusministeerium. 2023. E-sigarettide tarvitamise pidurdamine ja ennetamine koolis.	
---	--	---	---	--	--

toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;	Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.	Lapse õiguste alusdokumendid ja lapse õigused: ÜRO lapse õiguste konventsioon, lastekaitseadus, lasteombudsman Ülesanne. Väärtuste jada. (Metoodiline juhend “Õigus olla laps” , lk 9). Sissejuhatus arutelu tekitamiseks lapse õigustega seotult. Ülesanne. Liikumatud pildid. (Metoodiline juhend “Õigus olla laps” , lk 15). Lapse õiguste konventsiooni artiklite tundma õppimine. Infootsing. Õpilased otsivad informatsiooni, kuhu on võimalik neil erinevate murede korral pöörduda. Võimalus teha individuaalselt tabel vihikusse või rühmades esitlused. Filosoferimine lastega: õigus, õigus, kohustus, nende seosed. Kas saab õigusi olla kohustuste ja vastutusega.		Maailmakool.ee Metoodiline juhend “Õigus olla laps” M. Sarv. 2022.. Miks me ikka veel räägime lapse õigustest? . Maailmakool.ee Lasteombudsman. Laste ja noorte õigused . A.Aru ja K.Paron. 2022. Laste õigused ”. Inimõigused”: 16. peatükk. Riigi Teataja lastekaitseadus Lasteabi veebileht Lasteaitse Liit Tartu Ülikool. Õppemeetodid: lastega filosoferimine Lastega filosoferimisest Õppemeetodid: lastega filosoferimine MTÜ Mondo. 2017. " Igaüks, igal pool ". Inimõigusi käsitlev aineülene õppematerjal . Maailmakool.ee MTÜ Mondo, Juhan Kuusi Dokfoto Keskuse ja Välisministeerium, Virtuaalnäitus “Kui ma ükskord suureks saan” koos tunnikavadega. Maailmakool.ee	Oskavad leida kohti, kuhu abi saamiseks pöörduda. Hindamiseks infootsingu ülesanne.
---	---	---	--	---	---

Inimeseõpetus 8. klass

Tervise käitumine

TEEMA OLULISUS: Turvaline tervisekäitumine ning keskendumine füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele tagab inimese heaolu lähimbruses ja ühiskonnas. Valdkonna allikakriitilisus ja allikate usaldusväärsus iseloomustab nüüdisaegset õpikeskkonda.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud.

- Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi;
- Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
- Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel	Kontroll ja hindamine
--------------	--------------------	--	---	--	-----------------------

toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;	Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed.	Oluline rõhk terviseaspektide omavahelised seosed. Sissejuhatav rühmatöö. Ühisele paberile 4-5 liikmelistes rühmades ise kolmele tervise aspektile definitsiooni andmine ja kolme näite juurde toomine, mis tugevdavad seda aspekti. Seejärel erinevate aspektide juurde omavaheliste seoste loomine. Järgneb klassiarutelu. Rühmatöö sik-sak meetodil. Ekspertühmad saavad erinevad õpetaja poolt valitud artiklid, mis käsitlevad füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist. Pannakse kirja olulisemad teemapunktid ning liigutakse segarühmadesse, kus on esindatud erinevad terviseaspektide rühmaliikmed ning koos hakatakse otsima seoseid antud teemadel. Lõpuks liigutakse tagasi ekspertrühma, kus tehakse kokkuvõtte, mille keskmes on nende esialgne terviseaspekti osa. Teksti mõistmise ülesanne. Järelduste tegemine Eesti inimarengu aruande 2023 peatüki “Eluviisi ja vaimse tervise seosed inimese elukaarel”. Tekst jagada rühmade vahel ära, vajadusel selgeks teha uued mõisted, panna kirja olulisemad teemapunktid ning kolm olulist teadmist 8. klassi noorele. Fotoessee “Tervis”. Individuaalselt või rühmas teha fotoessee kasutades vabavara pilte. Õpilased pealkirjastavad oma töö ise, kasutavad 8-10 fotot, kasutades interneti otsingumootorit. Esitluses on vaid pildid ja lood jutustavad õpilased ise juurde. Ülesanne. Õpilane valib ühe enda tegevuse ja analüüsib seda füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise seisukohalt - kuidas tegevus toetab ja/ või ei toeta tema tervise osasid. Unepäeviku täitmine ja selle analüüs. - tutvuda klassis “14 unevõtet päeval ja öösel, mida enda une parandamiseks teha” lk 36 Minu unevihik noortele - õpilaste kirjalik analüüs, mida juba teen ja mida mitte. - unepäeviku täitmine lk 31 Minu unevihik noortele või unepäevik	Üldpädevused: Enesemääratluspädevus - Järgib tervislikke eluviise ja toob näited. Analüüsib ja hindab oma tervisekäitumist. Käitub ohutult. Õpipädevus – oskab hankida tervisekäitumiseks vajaminevat teavet. Õpitu põhjal soovitude kirjutamine. Õpitu põhjal enesehindamine. Leiab vaimse tervise edendamiseks asjakohast infot. Ajaplaneerimine ja selle järgimine. Suhtluspädevus - oma ja rühma seisukoha kujundamine ülesannetes ning nende esitlemine. Selge eneseväljendus analüüsi kirjutamisel ja kaaslastega suhtlemisel. Kaaslaste kuulamine. Kokkuvõtte tegemine. Kultuuri- ja väärtuspädevus - tervise väärtustamine. toidu väärtustamine. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus – leiab teaduspõhiseid infoallikaid tervise alal. Graafikute ja tabelite lugemisoskus ja nende analüüsimine, Peamised subjektiivsete tervisenäitajate väärtused. Ringdiagrammi kasutamine. Keskkonnateadlikumad liikumisviisid. Digipädevus - oskab otsingumootori abil leitud infot hinnata selle asjakohasuse ja usaldusväärsuse põhjal. Digitaalne sisuloomine fotoessee. Plakatite loomine kasutades veebikeskkondi. Videote loomine. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - vastutustundlik tarbija. Ettevõtlikkuspädevus - märgata ohukohti ja pakkuda lahendusi. Läbivad teemad: Tervis ja ohutus - käitub tervist toetavalt, terviseriske ja ohte ennetavalt; Teabekeskond ja meediakasutus - arendab kriitilise teabeanalüüsi oskust	Näide füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostes K. Pärna ja R. Reile. 2023 Eluviisi ja vaimse tervise seosed inimese elukaarel. Eesti inimarengu aruanne 2023. Peaasi.ee. 2015. Peaasjalikud noored - miks peab vaimsest tervisest rääkima? Noor Tegija. 2021. Kuidas mõjutab vaimne tervis meie elukvaliteeti. Peaasi.ee. Vaimse tervise tunnikavad https://peaasi.ee/tunnikavad/ K.Port. 2013.1 Minuti Loeng: Miks on oluline vähem istuda ja rohkem liikuda? Tallinna Ülikool K.Port. 2014. 1 Minuti Loeng: Maga rohkem, elad kauem. Tallinna Ülikool D. Smoljakova. 2021. Vaimse tervise vitamiiniminutid #7: uni ja puhkus. Peaasi.ee Peaasi.ee Uni J. Aru. 2014. Miks me magame? Jaan Aru TEDxTallinn . TEDx Talks A.Belkin. “Nutikael” kui moodsa inimese kaelavalude põhjustaja. Valvekliinik.ee Hion, T. 2002. Miks on uni oluline? Tagasi kooli e-külalistund. Jaan Aru 2022. Nutiseadmetest, nutisõltuvusest ja laste andekusest. Academy on Good Thoughts.youtube.com Jaan Aru loeng nutiseadmetest, nutisõltuvusest ja laste andekusest. Eesti Tervisemuuseumi Virtuaalnäitus “Unelood” ja “Pandeemiad” Eesti Tervisemuuseumi taskuhääling. 2023. SünapS - Unenäod ja Unelood	Rühmatöodes kaastöötamine ja selle hindamine. Oskab kirjeldada enda tervise näitel, kuidas füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis on omavahel seotud. EIS ülesanne Tervise valdkonnad ID 13625. Tervisekäitumisega seotud analüüside hindamine.
---	---	---	---	--	---

		• kokkulepitud aeg õpetajaga. • seejärel analüüsida oma tulemusi, mida peaks muutma ja mis on hästi. Plakati tegemine teemal: -“Une olulisus” -”Hea une nipid” Võimalus teha plakat paberil või kasutades veebikeskkonda. _ Enese ja kaaslaste jälgimine nädala jooksul, millised on enda ja kaaslaste halvad harjumused, miks ja mis on tagajärjed? Iseseisev kirjutamine “Soovitused sõbrale ... “. Õpilane paneb kirja erinevad soovitused, mida ta annaks omavanusele sõbrale, et olla hea tervise juures. Loovülesanne. Minu turvapaik. Joonistuse vormis tervist toetavate tegevuste, olukordade jms kujutamine.	Tervis ja ohutus - leiab ja kasutab tõendus põhise informatsiooni tervisega ja turvalisusega seotud otsuste tegemiseks. Turvalise keskkonna kujundamine. Analüüsib oma tervisekäitumist, käitub tervist toetavalt ja märkab, kui vaja seda muuta. Vaimse tervise hindamine ja heaoluks vajalikud vahendid. Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - Kooliõe ameti tutvustus. Teadlike otsuste kaudu oma aja juhtimine. Teadlikud valikud tervisekäitumises. Keskkond ja jätkusuutlik areng - toidu väärtustamine ja keskkonnasõbralikud liikumisviisid. Väärtused ja kõlblus - looduse väärtustamine. Teised õppeained:	
--	--	--	--	--

analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise tervisele;	Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.	Sissejuhatavad väited. Õpetaja koostab õiged ja valed väited, näiteks järgneva veebilehe põhjal: Liikumine. Õpilased peavad valed väited parandama ja õiged ära märkima. Järgneb klassiarutelu. Paaristöö. Õpilased vestlevad omavahel, millistes huviringides on nad osalenud/on osalemas/sooviksid osaleda ning proovivad reklaamida seda huviala kui maailma kõige paremat. Miniuring. Kehaline aktiivsus ja uni. Õpetaja koostab kasutades näiteks Google Forms'i küsimustiku kehalise aktiivsuse teemal, Miniuring. Kehaline aktiivsus - Google'i dokumendid Pärast uuringu läbiviimist saab õpetaja Google Forms'i kaudu tulemused, mida saab jagada õpilastega sobivas keskkonnas. Forms koostab automaatselt graafikud. Pärast uuringu läbiviimist tuleb õpilastel teha kirjalik analüüs. Iseenda ja klassi käitumise kohta. Selleks on oluline, et õpilased enda käitumise kohta teevad ka eraldi märkmed vihikusse, et saaks võrrelda klassiga. Rühmatöö. Situatsioonianalüüs. Ülesanne. Oma nädalase toiduvaliku analüüs. Paneb nädala jooksul kirja kõik, mida sööb/joob/näksib kas blogisse või tabelisse. Seejärel analüüsib vastavalt toitumissoovitustele (toitmine.ee) ja toidu valgusfoorile. Sõnastab järeldused. Koostab plaani oma toiduvaliku edasiseks parendamiseks.	Ühiskonnaõpetus - kriitiline infoallikate kasutamine ja äratundmine. Probleemidele lahenduste pakkumine KOV tasandil. Eesti keel - olulise info väljatoomine tekstist. Kokkuvõtte kirjutamine. Korrektne keelekasutus esitlusel, palkatitel, soovitude kirjutamisel ja analüüsis. Asjakohased ja selged kokkuvõtted, Kunst - plakatite kujundamine; Kokkuvõtte tegemine kasutades sümboleid ja pilte. Kirjandus- arutluse kirjutamine. Bioloogia - tervisenäitajate olemuse avamine. Loodusõpetus- erinevate liikumisviiside keskkonnasõbralikkus, matemaatika- keskmiste arvutamine, tabelite ja graafikute lugemine. Tervisenäitajate vahemike hindamine.	Sotsiaalministeeriumi veebileht Toitumine ja liikumine M.Tekkel ja T. Veideman. 2014. EESTI TÄISKASVANUD RAHVASTIKU TERVISEKÄITUMISE UURING, 2014 Toitumine.ee Kuidas tervislikult toituda. Tervise Arengu Instituut. Eesti Tervisemuuseumi taskuhääling.2023. Sünapts: • Hakkame liikuma! • Kuidas lapsed toituvad ja liiguvad? Liikumisaasta 2023 veebileht Tervise Arengu Instituut. 2022. Maailma terviseorganisatsiooni (WHO) soovitused kehalise aktiivsuse kohta Tööleht/test E. Palk Toitumine K. Port. 2013. 1 Minuti Loeng: Miks on oluline vähem istuda ja rohkem liikuda? Tallinna Ülikool Kuidas tervislikult istuda? Kiropraktik jagab näpunäiteid. K.Meï, M.Pihu, I. Tullus. 2016 Toitumine ja liikumine. I-III kooliaste. õpetajaraamat. Tervise Arengu Instituut. Tervise Arengu Instituut. 2022. Laste söömisharjumuste kujundamine Saatesari Heureka: 3. 2017. Mida peaks sööma? Saatesari Heureka: 14. 2018. Kuidas teha trenni?	Miniuringus osalemine ja kokkuvõtte kirjutamine; situatsioonianalüüs; toiduvaliku analüüs.
---	---	---	---	--	--

teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;	Tervisealased infoallikad, Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus.	Vaata videot Kuidas ära tunda teaduslikult tõestatud ja teaduslikuna näivat infot? ERR portaalis Meediataip Ülesanne eelnevast loengust/ artiklist: sisesta Google'i otsingusse sõnapaar "teaduslikult tõestatud". Ava esimesed kolm otsinguvastet ning hinda seal olevat infot nende soovitude alusel, mis eelnevas loengus antud. Infootsingu ülesanne otsida riiklikult tunnustatud organisatsioonidest usaldusväärset infot kirja panna 1) veebileht 2) teemad, mille kohta infot võib leida. Võib teha rühmatööna. Õpetaja jagab rühmadele veebilehed, ajakirjad jms, mille kohta rühm teeb ülevaate. Ülesanne tervise teemaline artikkel. Vihikusse kirja: 1) pealkiri 2) autor 3) kust artikkel võetud veebileht/ ajakiri/ ajaleht 4) kirjutaja kokkuvõte. 5) pane kirja ühe lausega kõige olulisem mõte 6) kellele soovitaksid lugeda seda. 7) Millist tervise aspekti see käsitleb. Tunnis: Paarilisele oma tööst ülevaate andmine: paariline kirjutab 3 küsimust üles ja 3-5 märksõna --> gruppidesse jagunemine --> õpilane annab ülevaate kuulnud tööst, rühmakaaslased kirjutavad ühe märksõna kuuldu kohta sõnapilve. Faktikontroll. Õpilased panevad iseseisvalt või rühmas kirja erinevad ravivõtted või meetodid, mida nad teavad. Seejärel otsitakse teaduspõhiseid allikaid nende kinnitamiseks või ümberlükkamiseks. Tulemuste esitlemine klassile.		ERR portaali Meediataip: - A.Siibak ja M. Himma. 2020. Kuidas ära tunda teaduslikult tõestatud ja teaduslikuna näivat infot? - toimetaja K.Kaldoja. 2020. Mis on vaeuudis? Teadustöö aluste e-kursus peatükk: Teaduslik ja tavamõtlemine. Tartu Ülikooli veebileht terviseinfo.ee tai.ee Kiire sõnapilve veebilehed: AnswerGarden/ Mentimeter ERR portaali Meediataip: - A.Siibak ja M. Himma. 2020. Kuidas ära tunda teaduslikult tõestatud ja teaduslikuna näivat infot? - toimetaja K.Kaldoja. 2020. Mis on vaeuudis?	Õpilane oskab välja tuua usaldusväärse infoallika tunnused. Oskab tuua konkreetseid näiteid erinevate terviseala küsimustega seotud infost. Õpilane oskab välja tuua usaldusväärse infoallika tunnused. Rühmatööde hindamine ja õpilase eneseanalüüs, mida õppis uut.
---	--	---	--	--	---

analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;	Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi ja leidmine.	Olulisemate mõistete avamine vaimse tervise teemadel. Klassiarutelu: miks on vaimset tervist keerulisem hinnata? Peaasi.ee veebilehel vaimse tervise vitamiinide testi tegemine ja tulemuse põhjal kokkuvõtte tegemine, mis on hästi ja mida peaks paremini tegema? - testi oma vaimset tervist - vaimse tervise kriisiplaan Peaasi.ee veebilehel Koolistressi testi tegemine ja tulemuse põhjal kokkuvõtte tegemine, mis on hästi ja mida peaks paremini tegema? Ajaplaneerimise nipid. Õpilased tutvuvad Peaasi.ee veebilehel erinevate ajaplaneermise abivahenditega. Valivad välja enda jaoks sobilikud meetodid ning kavandavad nende kasutamist nädala jooksul ja analüüsitakse nende kasutamist, mis töötas nende jaoks ja mis mitte. Õpetaja juhitud klassiarutelu erinevate õppimisnippide kasutamiseks. Video vaatamine G.Arro “Kuidas kodustes tingimustes efektiivselt õppida?” Rühmatöö. Erinevate vaimse tervise teemaliste videote vaatamine ja ülevaate andmine sümbolite ja piltide kaudu. Infotsing, kuhu pöörduda vaimsete terviseprobleemide korral? Võimalus õpetajal ka määrata kindlad vaimse tervisega seotud küsimused, millele õpilased pakuvad lahendusi ja soovitusi kaasõpilastele. Iseseisev kirjutamine “Minu parimad tujutõstjad”. Õpilased kirjutavad endale nimekirja, mis aitavad neid hoida positiivset meelt ja mida võiks veel lisaks edaspidi kasutada. Ülesanne. 1) õpilased kirjutavad väikestele paberitele stressi maandamise viise, 2) neist kujundatakse ühine plakat või kleebitakse klassi seinale.		J. Piksööt ja L. Oja. 2023. Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. Tervise Arengu Instituut Virtuaalkliinik.ee kokkuvõte. 2023: Eesti kooliõpilaste tervisemured: närvilisus ja uinumisraskused, masendus ja kurbus, selja- ja peavalud - L.Ilves. 2023. Uuring: Eesti noorte hinnangud oma elule, tervisele ja peresuhetele on halvenenud. Tervise.geenius.ee M.Sisask. 2022. Kui king pigistab, siis vaimne tervis lonkab Merike Sisask TEDxTallinn. TEDx Talks Suurtee, A. 2020 Kuidas oma vaimset tervist hoida? Tagasi Kooli e-külastund Uusberg, A. 2019. Kuidas ma saan oma tundeid muuta? Tagasi Kooli e-külastund Oidermaa, A-K. 2022. Kas mul võib tekkida vaimse tervise probleem? Tagasi Kooli e-külastund Oidermaa, A-K. 2021. Vaimse tervise vitamiiniminutid #1: head suhted . Peaasi.ee Eesti Tervisemuuseumi taskuhääling. 2023. “Sünaps” #69 - Sajanditagune eneseabi MTÜ Peaasjad ja Eesti Õpetajate Liit. Koolilaste ja noorte vaimne tervis. Materjal koolitöötajatele. Nahkur, Lehes, Ainsaar. 2022. Heaolumeeter. Tartu Ülikool, Euroopa Sotsiaaluuring, Eesti Teadusagentuur. Peaasi.ee materjalid klassijuhataja tunniks - “Vaimse tervise hoidmine” 8.-12.klass Peaasi.ee materjalid klassijuhataja tunniks - “Ärevus” 8.-12.klass Peaasi.ee materjalid klassijuhataja tunniks - “Depressioon” 8.-12.klass G.Arro. 2020. “Kuidas kodustes tingimustes efektiivselt õppida?” Peaasi.ee Psühholoogiline kriis - Peaasi.ee	Eneseanalüüs ja -hindamine erinevate vaimse tervise teemade juures.
---	--	--	--	--	--

toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; analüüsib enda tervise seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;	Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad enda tervise seisundit. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.	Ülesanne panna kirja olulisemad subjektiivsed ja objektiivsed tervisenäitajad. Leida objektiivsetele tervisenäitajatele normaalvahemikud ning põhjendused, miks on oluline erinevaid tervisenäitajaid jälgida. Määrata enda peamised tervisenäitajad, võimalus kaasata kooliõde. Analüüsida oma tervisenäitajaid ning vajadusel leida lahendusi nende parandamiseks. Subjektiivsete tervisenäitajad. Õpetaja viib läbi lühiküsitluse, kuidas õpilase ennast täna/sel nädalal/sel kuul tunnevad kasutades subjektiivsete tervisenäitajate näiteid. Õpetaja koostab erinevad väited, millele saab vastata, näiteks jah (püsti), nii ja naa (istudes) ning ei (kükitades). Sarnaselt võib kasutada veebipõhiseid küsitluskeskkondi. Võimalus lasta õpilastel selgitada, miks nii tuntakse ja pakkuda lahendusi enesetunde parandamiseks. Ülesanne. Uurida statistika ameti veebilehel Eesti elanikkonna tervisenäitajaid. Kirjutada välja kolm järeldust. https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/tervis Uurida Eesti rahvastiku tervise arengukava 2020-2030. Kirjutada välja eesmärgid. https://www.sm.ee/rahvastiku-tervise-arengukava-2020-2030 Arutelu. Miks just need on olulised eesmärgid? Õppekäik Tervisemuuseumi. Saab kasutada muuseumi virtuaaltuuri ja e-õpet. Kooliõde külalistund olulisematest tervisenäitajatest.	Eesti Tervisemuuseumi taskuhääling. 2022. Sünap - Positiivne prognoos südamele Eesti Tervisemuuseumi haridusprogramm “Kuidas töötab minu süda” Teeviit Juunior 2023 Tallinna Lastehaigla soovitusel tervislikuks eluviisiks E. Palk Tervisenäitajad Tööleht/test Siilbek, E., Streimann, K., Vilms, T. 2023. Laste ja noorte riskikäitumise ning vaimse tervisega seotud riski- ja kaitsetegurid 2022. a Hooliva Kogukonna Noorteuuringu põhjal. Tervise Arengu Instituut Piksööt, J., Oja, L. 2023. Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. 2021/2022. õppeaasta tabelid. Tervise Arengu Instituut Tervise Arengu Instituut. 2023. Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. Lühikokkuvõte	Tervisenäitajate analüüs ja võimalikud lahendused nende parandamiseks. EIS ülesanne Tervisenäitajad ID 13644. Õpetajal vajalik sisselogimine.
---	---	---	---	---

analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;	Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus.	Rühmatöö ja klassiarutelu. Rühmades pakuvad õpilased välja erinevaid mõtteid, mis nende meelest seostub tervisliku ja ebatervisliku mõistega. Kokkuvõttes klassiarutelus. Individuaal- või rühmatöö. Milliseid tervislikke ja ebatervislikke valikuid olen viimasel ajal teinud? Mis põhjustel olen nii käitunud? Milliseid käitumisviise oleks veel võimalikud? Mida peaksin jätkama ja millest loobuma? Miks? Eluviisi diagramm. Ringdiagrammi koostamine tervist mõjutavate tegurite (eluviis, keskkond, pärilikkus) osade kohta. Enesehindamine iga eluviisi aspekti kohta (toit, liikumine, uni, suhted, harjumused). Individuaalne kirjutamine: arutlus teemal „Minu tervislik eluviis“. Juhised SIIN Projektülesanne. Klassiprojekt. Tervist toetava tegevuse planeerimine ja läbiviimine. 1) mõeldakse välja tegevus, 2) analüüsitakse selle tervist toetavat mõju, 3) planeeritakse tegevuse läbiviimine, 4) viiakse tegevus läbi, 5) analüüsitakse tulemusi.	Teeviit Tulevikku. 2022. TEEVIIT JUUNIOR #5: Toidupüramiid - mis see on? S. Vorobjov, L. Oja ja J. Piksööt. 2023. Noorte vaimne tervis ja heaolu ning selle seos eluviisiga. Eesti Inimarengu aruanne	Arutluse hindamine.
---	--	--	---	---------------------

toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;	Keskkonnatedalik tegevus lähikümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.	Mõistete avamine. “Teeme ära” projekti mõtte kasutamine kodukohas või kooli ümbruses. Rühmatööna sotsiaalreklaami tegemine, et vähendada toiduraiskamist koolisööklas/ kodus: • joonistatud plakat iseseisvalt/rühmas. • Stop-Motion animatsioon (1min) • Video (1min) Õpilased hindavad kaasõpilaste töid kasutades õpetaja koostatud kontrolltabelit. Filmi vaatamine ja arutelu: “Homme saabub paradiis”. Liikumine ja keskkond. Õpilased kaardistavad klassis, kuidas tulla kooli, näiteks ühistranspordiga, jala, rattaga, autoga jne. Ühiselt arutatakse, miks kasutatakse just “seda” liikumisviisi, kas seda on võimalik vahetada keskkonna- ja tervise sõbralikumaks. Koolitee ja ohutus. Õpilased kaardistavad oma kooliteed, millised võimalikud ohukohad seal peituvad ja kas oskavad pakkuda lahendusi, mis teekonna turvalisemaks muudaks. Võimalusel teha pöördumine KOV-i. Arutelu: Minu toidu teekond. Millist toitu eelistatakse ja, kust see pärineb. Ülesanne oma toidukorra erinevate komponentide päritolu kindlaks teha. Klassi kokkuvõtteid suurele kontuurkaardile märkida. Miks võiks eelistada kodumaist toodangut? Uurimus: biojätmed ja kompostimine.		A.Hints. 2021. “Homme saabub paradiis”. T. Vihalemm, M. Keller, M. Kiisel. 2013. Sotsiaalreklaam. E-õpik: Kuidas parandada maailma? Kommunikatsioon sotsiaalsete muutuste kujundamisel. Tartu Ülikool Ökojalajälje kalkulaator https://jalajalg.positium.ee/maailmakool.ee https://maailmakool.ee/materjalid/95/okoloogiline-jalajalg/ Kliimaministeerium Jäätmed Emma Sofia Meri x Teeviit. 2023. : "5 nippi, kuidas noored saavad keskkonda kaitsta" Teeviit tulevikku. Film. 2023. Kallis kolmeteistaastane. jupiter.err.ee	Rühmatööde tegemine, enese- ja kaaslaste hindamine.
---	--	--	--	---	---

Suhted ja seksuaalsus

TEEMA OLULISUS: Tervete ja turvaliste suhete (sh seksuaalsuhete) hoidmine ja väärtustamine. Seksuaalsus ja seksuaalkäitumise mitmekesisus. Keha ja välimuse muutmine, sh võimalikud terviseriskid, müüdid.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.

Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.

Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.

Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaalintervist puudutavate küsimuste kohta

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel	Kontroll ja hindamine
--------------	--------------------	--	---	--	-----------------------

selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;	Suhe. Suhte liigid (perekonnasuhe, sõprusuue, paarisuue). Lähisuhe ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes.	Arutelu: millised suhted on olemas? Ajurünnak. Õpetaja kirjutab tahvlile kahte tulpa nii, et eristuvad lähisuhted ja koostöised suhted. Seejärel saab arutleda nende erinevuse üle. Rühmatöö. Mis on sõprus? Ülesanne: sõprus ja tsitaadid. Esitada sõprussuhte kirjeldamiseks viis tsitaati ning põhjendada, mis need on valitud. Rühmas või klassi ees esitamine. Võimalus ka võtta teemaks armastus. Ülesanne. Kuidas öelda, et keegi meeldib sulle? Rühmas mõelda välja erinevaid viise kuidas seda teha. Animatsiooni vaatamine “Südameasi” / “In a Heartbeat” ja mõtete jagamine kirjalikult või klassiarutelus. Saate vaatamine: “Miks inimesed armuvad”. Saate põhjal paarilisele/ klassile küsimuste esitamine. Loovülesanne: armastuse kujutamine visuaalselt, värvidega. Südame kujutist ei tohi kasutada. Ajurünnak, kuidas öelda, et keegi sulle meeldib. Mäng palliga. Lähisuhe on nagu pallimäng. Mängu käigus visatakse kordamööda palli kogu aeg samale kaaslasele vaatamata tema kohale ringis. Mängu käigus vahetavad mängijad kohti. Viskamise eel tuleb kaaslasele otsa vaadata ja nimetada tema nimi. Seejärel saab arutada lähisuhte loomise ja hoidmise üle.	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus- tervete ja turvaliste lähisuhte väärtustamine. Vägivalla mitte tolereerimine. Väärtustab enda ja teiste õigusi ning teab kohustusi. . Inimliku mitmekesisuse väärtustamine, tajub ja väärtustab oma seotust teiste inimestega, kes temast võivad erineda. Enesemääratluspädevus - mõista iseennast erinevates kiindumussuhtes ja analüüsib oma käitumist. Käitub ohutult. Püüab lahendada suhtlemisprobleeme. märkab ja mõistab iseendast stereotüüpseid hoiakuid. Õpipädevus – kohtinguvägivalla vormide teadvustamine ja märkamine. Teab, seksuaalsusega seotud mõisteid, sest need on osa inimese identiteedist. Rasestumisvastaste vahendite tundmaõppimine. Küsimustele vastuste leidmine etteantud materjalist. Turvaline seksuaalkäitumine kui oluline elu osa. Suhtluspädevus - selgete ja asjakohaste	Seksuaalintervis.ee: Lähisuhted Saatesari Heureka. 2016. “Miks inimesed armuvad” ERR arhiiv T. Aavik. 2015. Armumistunne – narkootikum, mis ohvri lõpuks ära kurnab. Tartu Ülikool Eesti Tervisemuuseum. 2019. Mis on armastus? B.David, E. Bravo. 2017. “Südameasi”/ “In a Heartbeat”. Ringling College of Art and Design Brandt, P., Korteniemi, E., Cacciatore, R., Huovinen, M. 2020. Nii kuum on tunne. Noorte oma seksiraamat. Kogumik “Mina. Sina.Mina” Täpsustan sügisel (on klassis, Heli) M. Kagadze, R. Kiivit, M. Kull, K. Part. 2022. Metoodilisi soovitusi seksuaalkasvatuse teemadel: Seksuaalkasvatus. II ja III kooliaste. Õpetaja raamat. Tervise Arengu Insituut ja Tartu Ülikool. Seksuaalintervis.ee Kui lähedane paarisuue lõpeb K.Part, M.Kull, T.Pihela. 2016. Terved ja turvalised suhted. Kohtinguvägivalla ennetamine õpilastele. Tartu Ülikooli seksuaalintervise uuringute keskus K.Part, M.Kull, T.Pihela. 2016. Terved ja turvalised suhted. Metoodiline juhend. Tartu Ülikooli seksuaalintervise uuringute keskus	Analüüsib individuaal- ja/või rühmatöös sõprust erinevatest aspektidest. Mõistab erinevaid armumise tahke ning kirjeldab neid Klassiaruteludes ja rühmatöös osalemine. Toob näiteid, kuidas lõpetada suhe. mõlemaid osapooli arvestavalt? üksteist austavalt/lugupidavalt.
---	---	---	--	--	--

		Arutelu, mis tegevused aitavad luua hea suhte? Milline on hea suhe? Rühmatööna panna kirja võimalikult palju hoolivuse näitamise viise. Rühmatöö: Miks armastus võib lõppeda? Kuidas lõpetada partneriga suhe? Millised tegevused võiksid aidata suhtest üle saamisel? Arutelu “Suhte lõpp ja tunded” (<i>Seksuaalkasvatus II ja III kooliastmele, lk 91</i>)	lausete koostamine. Üksteise kuulamine, kaaslasele kokkuvõtte tegemine ja informatsiooni edasi andmine. Asjakohane suhtlus rühmatöös ja seisukohtade põhjendamine. korrektne viitamine. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - abivajaja märkamine suhetes. aktsepteerib inimeste erinevusi. Digipädevus - sobiv viis rühmatöö tegemiseks: video, animatsioon, esitlus vms. Leiab vajaminevat infot. kasutades sobivad programme lühivideote loomiseks. Läbivad teemad: Kultuuriline identiteet - stereotüübid??? - seksuaalsuse mõiste Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - mitte stereotüüpne mõtlemine avardab valikuid. Tervis ja ohutus - erinevate kiindumussuhete tähtsustamine. Käitub sõbrale.		
analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;	Lähisuhtevägivad ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused.	Ülesanne. Terved ja turvalised suhted. Rühmades kirja märksõnad, mis iseloomustavad terveid ja turvalisi noorte käimissuhteid. Seejärel saavad kõik rühmad sõna ja õpetaja paneb need tahvlile kirja ning vajadusel täiendab neid. Ülesanne. Soostereotüübid. Ülesanne. Kohtinguvägivalla vormid. Õpilastele sedelid: kohtinguvägivalla vormid ja vägivaldsed käitumisviisid. (<i>Terved ja turvalised suhted. Metoodiline juhend</i>) Visuaalselt teema: “Märka kohtinguvägivalda!” ja “Selline on hea suhe!” Nõu ja abi (<i>Terved ja turvalised suhted. Metoodiline juhend</i>) Materjali “Mida teha, kui oled kogenud kohtinguvägivalda” koostada meelepea sõbrale.	Läbivad teemad: Kultuuriline identiteet - stereotüübid??? - seksuaalsuse mõiste Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - mitte stereotüüpne mõtlemine avardab valikuid. Tervis ja ohutus - erinevate kiindumussuhete tähtsustamine. Käitub sõbrale.	Tagasi kooli e-külastund Tiivi Pihla - Kuidas ära tunda kohtinguvägivalda? K.Part, M.Kull, T.Pihela. 2016. Terved ja turvalised suhted. Kohtinguvägivalla ennetamine õpilastele. Tartu Ülikooli seksuaaltervise uuringute keskus K.Part, M.Kull, T.Pihela. 2016. Terved ja turvalised suhted. Metoodiline juhend. Tartu Ülikooli seksuaaltervise uuringute keskus. Kriminaalpoliitika.ee “Mida teha, kui oled kogenud kohtinguvägivalda” https://eluliin.ee/sonavagi video “miks poisid ei löö tüdrukuid” ma otsin lingi (Heli)	Oskab kirjeldada, millised on terved ja turvalised suhted. Juhtumi analüüs „Miina ja Aleks“

selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.	Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgiinne, maskuliinne) Seksuaalne orientatsioon. Seksuaalsuse trepp. Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine.	Sõnapilve koostamine rühmas teemal „Seksuaalsus”. Klassiarutelu tekkinud mõtetest, seejärel võimalus vaadata K. Part'i videoloengut „Seksuaalsuse mõiste“ (7min). Pärast videoloengut võimalus täiendada oma rühmatööd. (<i>Seksuaalkasvatus II ja III kooliastmele, lk 51</i>) Genderbread person eesti k <i>soopräänik</i> - aitab avada sooidentiteeti ning sellega seotud mõisteid. Õpilased pakuvad esialgu märksõnu joonisele ning seejärel võtab õpetaja teema kokku ja vajadusel selgitab lisaks. Tunnikava: Seksuaalne areng: seksuaalsuse trepp. (<i>Seksuaalkasvatus II ja III kooliastmele, lk 86</i>). Inimese individuaalsuse rõhutamine. Rühmatöö. Õpilased saavad rühmades valida enda jaoks sobiva teema seoses seksuaalsusega, mis neid huvitab. Tehakse lühivideo, esitlus, animatsioon vms. Arutelu erinevatest seksuaalorientatsioonidest ja sooidentiteetidest. Tutvumine Eesti Vabariigi põhiseaduse § 12. <i>Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.</i> Ühiselt arutada, mida see tähendab antud teema kontekstis.	hoolivalt ja lugupidavalt enda ja teiste suhtes. Käitub turvaliselt ja aitab kaasa turvalise keskkonna kujundamisele. Arusaamine iseendast aitab kujuneda terveks ühiskonnaliikmeks. Käitub turvaliselt seksuaalsuhetes. Läbi võrdse kohtlemise turvalise keskkonna kujundamine. mitte stereotüüpne hoiak ja käitumine aitab kaasa turvalisema keskkonna kujunemisele. Väärtused ja kõlblus - väärtustab terveid suhteid ja sekkub võimaluste piires. võrdne kohtlemine kui üldtunnustatud väärtus. turvalised seksuaalsuhted ja vastutus.	M. Kagadze, R. Kiivit, M. Kull, K. Part. 2022. Metoodilisi soovitusi seksuaalkasvatuse teemadel: Seksuaalkasvatus. II ja III kooliaste. Õpetaja raamat. Tervise Arengu Insituut ja Tartu Ülikool. Eesti Tervisemuuseumi taskuhääling “Sünaps” • Sugu ja sooline enesemääratlus • Sugu ja sooline üleminek B.Tammiste. 2022. Koolinoortega tervetest seksuaalsuhetest rääkimine aitab noori kaitsta Õpetajate Leht LGBT Ühing Sõnastik Seksuaalse enesemääramise eapiir. Justiitsministeerium Seksuaaltervis.ee lühivideod TikTok'is Õppekäik noorte nõustamiskeskusesse Seksuaaltervise ABC taskuhääling: • Miks me peame üldse rääkima seksuaaltervisest ja seksist ning kuidas sellest rääkima peaks? • Seksuaalhariduse mõistest ja olemusest. Külas on Diana Leht • Tasuta noortenõustamisest ja veebinõustamisest. Külas on dr Mairi Kaha ja Kerli Hannus. Õiguskantsleri Kantselei. Inimõigused. 2022. 11.peatükk Naiste õigused ja LGBTQI-inimeste õigused – soolisus ja seksuaalsus inimõigustes Teeviit Tulevikku. #45 Mõistmise vikerkaar: LGBT+ mõistmisest ja inimestest Teeviit Tulevikku. TeeviitTALK x Eeva Koplimets: "Sugu ja seksuaalsus, kuidas sellest rääkida?" LGBT Ühing Sõnastik M. Meior, K. Grossthal 2022. Võrdse kohtlemise käsiraamat. Inimõiguste Keskus.	Mitmetahuline seksuaalsuse mõiste avamine rühmas ja juhendatult. Näitlikustatud sooidentiteedi mõiste avamine, võimalik mänguline kontroll rühmades mängides seotud mõistetega aliast. Kirjeldab seksuaalsuse arengut läbi seksuaalsuse trepi kujundi. Huvipakkuva rühmatöö hindamine.
--	---	---	--	--	---

		Tutvumine LGBT Ühingu Sõnastikuga. Millised mõisted on tuttavad ja millised mitte? Esmalt iseseisvalt, seejärel paaris/rühmas ning lõpuks ka klassiarutelus. Maailmahariduslik ülesanne. Töötuba “Küla ehitamine” mõjus rühma- või klassitegevus, mille jooksul saab osaleja kogeda uue kultuuriruumiga kohanemise keerukust ja tunnet, mida tähendab kuuluda kas ühiskonna kultuurilisse enamusse või (marginaliseeritud) vähemusse.			
--	--	---	--	--	--

toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest. analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.	Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus	Ülesanded ja tegevused, mis annavad noorele ülevaate erinevatest võimalustest turvaliseks seksuaalkäitumises väärtustades iga inimese individuaalsust. Paarisülesanne: tutvuda seksuaalõigustega ning igale õigusele lisada kohustus. Õpetaja juhitud arutelu, kui mõni õigustest puuduks loetelust, mida see tähendaks inimese jaoks? Seksuaalse enesemääramisõiguse mõiste avamine. Tunnikava: Esimene kord: millal on õige aeg? (<i>Seksuaalkasvatus II ja III kooliastmele, lk 93</i>). Võrdlev ülesanne. Õpilased tutvuvad erinevate rasestumisvastaste vahenditega ning koostavad ülevaatliku tabeli, kuhu kirjutavad: *vahendi nimetus *kasutamine *kui pikaajaline *plussid ja miinused *toimeaine *ligikaudne maksumus *kasutatud allikad. Järgneb õpetajaga arutelu ja topeltmeetodi tutvustamine. Õppekäik noorte nõustamiskeskusesse Praktiline ülesanne. Kondoomi kasutamine. Ülesanne. Tööleht nr 16 „Turvaseksi BINGO“. <i>Räägime tervisest! Juhendmaterjal Noorsootöötajatele, lk 147</i> Ülesanne. Õpilastel meelespea koostamine noorele, milline on turvaline seksuaalkäitumine.		Seksuaaltervis.ee: Seksuaalõigused Eesti Tervisemuuseumi taskuhääling “Sünaps” #37 - Kondoomidest. Kuidas kumm kaitsma hakkas? Seksuaaltervis.ee lühivideod meetodite tõhusus, pikatoimelised meetodid Seksuaaltervise ABC taskuhääling: Milline on parim rasestumisvastane meetod? Külas on dr Jaana Below Seksuaalse enesemääramise eapiir. Justiitsministeerium Seksuaalõiguste ülesanne e-koolikotis SIIN Kondoomi laul. Youtube.com https://www.youtube.com/watch?v=gq8JZoRO9lk&ab_channel=funkatz Video “Noorte seksijuht”. Eesti Seksuaaltervise Liit. 1997. https://www.utv.ee/naita?id=16558 Tervise Arengu Instituudi kampaania. 2013. Julge rääkida: Kum m On Seks Seksuaaltervis.ee sotsiaalkampaania: #14poleokei Noorte nõustamiskeskused M.Laanpere ja K.Part Rasestumisvastased vahendid. E-koolikott Tervise Arengu Instituut. 2013. Räägime tervisest! Juhendmaterjal noorsootöötajatele. viljakusest.ee Justiitsministeerium. 2016. Ei tähendab ei! youtube.com Tammiste, B. 2023. Suhtes või mitte, ei on ei. Mida see tähendab? Tagasi Kooli e-külastund.	Paaristöö tulemus ja arutelu klassis seksuaalõigustest. Läbi erinevate tegevuste oskab kirjeldada, milline on turvaline seksuaalkäitumine.
---	--	---	--	--	--

		Ülesanne. Õpilased mõtlevad rühmas välja eksitavad juhtumid, kus tuleb kasutada oma teadmisi turvalisest seksuaalkäitumisest. Teisel rühmal tuleb lahendada olukord turvaliselt ning pakkuda välja ka vajadusel abi saamise võimalused. Vastused peavad toetuma usaldusväärsetele allikatele ning olema viidatud. Järgneb õpetaja juhendatud klassiarutelu. Lühivideod konkreetsetest seksuaalkäitumisega seotud küsimustest. Püstitatakse küsimus, mis õpilastele huvi pakub ning vastatakse sellele toetudes usaldusväärsetele allikatele. Õpetaja juhitud arutelu, kes vastutab turvalise seksuaalkäitumise eest? Ülesanne. Kuidas öelda EI (Räägime tervisest! Juhendmaterjal noorsootöötajatele, lk 97)			
--	--	---	--	--	--

toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;	Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.	Mõistete avamine. Õpilased selgitavad (tuletavad meelde) rühmas stereotüübi ja soostereotüübi mõiste. Rühmatöö. Õpilased panevad kirja võimalikult palju soo/stereotüüpe kui võimalik ning märgivad juurde, kas tegemist on stereotüübiga või soostereotüübiga. Seejärel analüüsitakse soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele, millised ohud ja piirangud need seavad. Tunnikava: Meediakujundite analüüs. <i>Räägime tervisest! Juhendmaterjal Noorsootöötajatele, lk 111</i> Tunnikava: Seksuaalsuse kujutamine meedias (pornograafia). <i>(Seksuaalkasvatus II ja III kooliastmele, lk 53).</i>	Seksuaaltervis.ee: • Müüdid kohtingu- ja seksuaalvägivalla kohta • Seksuaalsus ja meedia Eesti Tervisemuuseumi taskuhääling. 2023. “Sünaps” Seksuaalharidus igapäheeni! Tervise Arengu Instituut. 2013. Räägime tervisest! Juhendmaterjal noorsootöötajatele. Kütt-Oad, K. 2020. “Noorte arusaam ja ootused seksuaalharidusele”. Magistritöö, Tallinna Ülikool. K.Soo.2016. Kuidas soorollid on seotud perevägivallaga? Müürileht. Film.2021. Bangla surfitüdrukud. jupiter.err.ee Pornograafia ülesanne e-koolikotis SIIN Pornograafia müüdid ülesanne e-koolikotis SIIN Soostereotüübid. youtube.com Stereotüüp kampaania video. 2013. Sooline stereotüüp - Aiapidu youtube.com MTÜ Mondo, Jõgiste, M. Töötuba: Kes ma olen?	Rühmatöös toovad välja stereotüüpse käitumise mõju inimese tervisekäitumisele, harjutusülesannete hindamine.
--	--	--	---	--

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine

TEEMA OLULISUS: Tõhusad sotsiaalsed oskused aitavad riskikäitumist vähendada nii isiklikul ja ühiskonna tasandil.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitusd, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusd	Kontroll hindamine ja
---------------------	---------------------------	--	--	--	------------------------------

demonstreerib õpisisituatsiooni inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;	Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.	Mõistete avamine. Kiusamisjuhtumite analüüs. Õpetaja annab ette erinevad juhtumid seoses kiusamisega (kirjalikult, videod, pilt vms). Õpilased analüüsivad olukorda: * lühikirjeldus olukorrast * ohvri tunded * kiusaja tunded * kõrvalseisjate roll * lahendus Rühmatöö: 1) Mida teha, kui mind kiusatakse 2) Mida teha kui näen kiusamist pealt? Järgmiste materjalide põhjal: Kiusamisvabakooli.ee abi õpilasele ja lasteombudsmani veebileht kooli kiusamisest vabaks. Infootsingu ülesanne, kuhu pöörduda kiusamise või vägivalda korral. Klassiarutelu mida teha, et koolis ei oleks kiusamist? Kiusamisvabakooli.ee Tunnikava näidis - turvatunde ja kiusamise ära hoidmine.	Üldpädevused: Kultuuri- ja väärtuspädevus - hindab inimsuhteid, väärtustab inimlikku mitmekesisust ja vägivaldat suhtlemist. Tervislik eluviis. Väärtustab seotust teiste inimestega ja märkab abivajajat. Sotsiaalne ja kodanikupädevus - aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel. On vastutustundlik ja hooliv kaaskodanik. Enesemääratluspädevus - enda käitumise analüüsimine erinevates olukordades ja ohutu käitumine. Hindab oma teadmisi esmaabi andmisel ja õpib juurde. Õpipädevus - olulised juhised kiusamise korral. Kuidas öelda ei surve	Film “Tagurpiditorn” Tagasi kooli e-külalistunnid: - T.Toomesaar. Kuidas mina saan klassis kiusamist vähendada? 2017 T. Toomesaar: Kuidas olla avatud erinevustele? 2018 - Maarja Punak: Miks on oluline küberkiusamisele vastu astuda? Targalt Internetis. 2010. Peatage võrgus kiusamine. H.Adamson muusikavideo Sing It Daylight MTÜ. 2014. Lühifilm: Muutuse algus Daylight MTÜ. 2015. Lühifilm: Kiusamise ahel Treial, K. 2019. Ühe Minuti Loeng: kuidas võidelda koolikiusamisega. Tallinna Ülikool. Kiusamisvaba Kool Kiusamisvaba Kool. 2023. President Alar Karis vestleb koolinoortega kiusamisest Kiusamisvaba Kool Küberkiusu Flaier 2021 Lastekaitse Liit. 2021. Miks esineb kiusamist? Kõiv, H., Möttus, M. 2021. RIKUTUD ELUD JA KATKINE MINAPILT – KOOLIMAJAST ARMID KOGU ELUKS. Muurileht.ee Vainola, K (2014) Kreete (Sotsiaalministeerium). https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/kreete_raamat_est.pdf Virtuaalnäitus "Kui ma ükskord suureks saan"	Mitmetahuline erinevate juhtumite analüüs ja käitumisjuhistega tutvumine - rühmatööde hindamine.
---	--	--	---	---	--

analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;	Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus.	Kuldne õun (Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile, lk 205). Reklaami analüüs (Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile, lk 208). Veebimängud ja ülesanded: <u>Kas joomine teeb ägedaks?</u> Õpilased tutvuvad individuaalselt mänguga, pärast mängu panevad endale kirja, milline inimene on nende meelest äge. Seejärel moodustatakse rühmad ning kõikide mõtete põhjal pannakse kirja 3-5 iseloomulikku tunnust, mis muudab inimese ägedaks. Õpetaja paneb kõikide rühmade tulemused tahvlile kirja ning kujuneb selle klassi arusaam ühest toredast inimesest. <u>Kuidas öelda ei</u> Klassiarutelus proovitakse leida veel lahendusi, kuidas vastata. <u>Kuidas mind survestatakse?</u> Üheskoos vaadatakse juhtumeid ning erinevaid survestamise viise. Seejärel individuaalselt/paaris/rühmas pannakse veel kirja näiteid iga survestamise viisi kohta, millega õpilastel on olnud kogemust või ettekujutus. <u>Kuidas mina käituksin?</u> Küsimusi saab vastata paaris või hoopis klassiga koos, et tekiks arutelu	olukordades. Arendab esmaabi teadmisi. Suhtluspädevus - selge eneseväljendus rühmatöös ja aruteludes. Teadlike otsuste sõnastamine. Digipädevus - kasutab etteantud digikeskkonda, leiab infot. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - teadlikud otsused. Kooliõe ja kiirabitöötaja töö. Tervis ja ohutus - aitab kaasa turvalise keskkonna kujunemisele. Märkab abivajajat. Väärtused ja kõlblus - vägivallatu suhtlus. väärtustab sõltuvusvaba elu. Väärtustab inimelu. Teised õppeained: Eesti keel- selge asjakohane eneseväljendus. Korrektne keelekasutus küsimuste koostamisel ja vastamisel ning infovoldiku tegemisel. Kunst - infovoldiku välimus.	Alkoholiteemalist infot pakkuv veebileht noortele Noored.alkoinfo.ee Tervise Arengu Instituut veebileht narko.ee Eesti Tervisemuuseumi haridusprogramm “Sõltuv või sõltumatu” Eesti Tervisemuuseumi taskuhääling. 2023. “Sünaps” • Alkoholipoliitika ja karskusliikumine Eestis • Tupsu on? Teeviit Tulevikku. 2022. Meelemürgid - miks ja kuidas öelda ei? M. Vaher, M.Oja, K. Abel-Ollo, A. Kurbatova. 2023. Uimastite tarvitamise põhjused ja levimus Tervise Arengu Instituut M. Kull, H. Saat, E. Kiive, E. Põiklik. 2015. Uimasti ennetuse õpetajaraamat põhikoolile. Tervise Arengu Instituut Tervise Arengu Instituut, Haridus- ja Teadusministeerium. 2023. E-sigarettide tarvitamise pidurdamine ja ennetamine koolis. Tervise Arengu Instituut. 2021. Mis toimib ennetuses ja mis mitte? R. Reile, T. Veideman, E. Kaal. 2023. Elanikkonna hoiakud ja arvamused alkoholi tarvitamisest Tervise Arengu Instituut M. Vaher, M. Oja, K. Abel-Ollo, A. Kurbatova. 2023. Uimastite tarvitamise põhjused ja levimus. Sotsiaaltöö, Tervise Arengu Instituut. Alkoinfo.ee Alkoholi mõju. Peaasi.ee Sõltuvuste ja sõltuvushäirete abi Brit Mesipuu. Veipimine - süütu maitsega pulk või sõltuvust tekitav lõks? https://milos.ee/veipimine-suutu-maitsega-pulk-voi-soltuvust-tekitav-loks/?fbclid=IwAR357xhNYmbWc-fY6jTGy9rI0hbA8JbNyNxMulkqFM7Kv0mYWelQRtFILkw TAI. Videoloengud uimastite kohta. Igaüks võib sattuda narkootikumidest sõltuvusse Kõik mida peaksid teadma korgijoogist. korgijook.ee Alkoholist ja müütidest. Youtube.com Miks veipida? Video. Teeviit.ee Tervise Arengu Instituut X Teeviit: "Miks veipida?" Õppefilm “Mõtteaine” 2011 (28min) Juhendmaterjal õppefilmi “Mõtteaine” juurde. Film. 2022. “Veipimissõltlased” jupiter.err.ee Tervise Arengu Instituut. 2023. Nikotiinipadi. Infomaterjal. Mäll, T., Tarlap, K. 2023. Alkohoolsete jookide ning tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemine. Tervise Arengu Instituut Tervise Arengu Instituut. 2023. Noorte vanuse kontrollimine tubaka- ja nikotiinitoodete müümisel. Lühikokkuvõte Tervise Arengu Instituut. 2022. Mida sisaldab e-sigareti sissehingatav aerosool? Plakat. Tervise Arengu Instituut, Haridus- ja Teadusministeerium. 2023. E-sigarettide tarvitamise pidurdamine ja ennetamine koolis.	????????????????
--	---	--	---	---	-------------------------

		ning vaadata kõiki valiku võimalusi käitumiseks. <u>Testi oma teadmisi! Kui palju tead alkoholist ja selle tarbimisest noorte hulgas?</u> Küsimusi saab vastata paaris või hoopis klassiga koos, et tekiks arutelu. Rühmatöö: Mida pean teadma uimastitest? Kuhu pöörduda abi saamiseks? Õpilased koostavad reklaamplakati, mis keskendub kindlale uimastile ning jagavad teistele eakohast infot. Võimalikud näiteteemad: e-sigaret, energiajoogid, vesipiip, alkohol, tubakas, kanep jne. Arutelu. Mida saan mina teha, et ei tekiks sõltuvust? Mida saavad teha minu lähedased? Mida saab teha riik?			
--	--	--	--	--	--

demonstreerib õpisisituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;	Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades	Esmaabi põhimõtteid ja võtteid käsitlevad ülesanded. Arutelu õpilaste kokkupuuted esmaabiga; mida veel ei osata, aga sooviks; esmaabivahendid kodus. M. Liiger esmaabivideod ja Rapla Vesiroosi gümnaasiumi video esmaabist. Õpetaja valib sobivad videod, mille põhjal ülesanne tehakse. TTS meetod: 3 lahtrit: tean, tahan teada, sain teada. Koostöös rühmaga otsitakse vastuseid tahan teada lahtris olevatele küsimustele. Järgneb õpetaja juhitud klassiarutelu. Infovoldikute tegemine. Rühmades koostatakse erinevate ohuolukord jaoks meespea voldikud: teema, sümptomid, käitumine olukorras. Õppekäik Tervisemuuseumi. Kooliõe või kiirabitöötaja külalistund. Esmaabi teemalise video loomine. Rühmadele jagatakse erinevad olukorrad, mille kohta luuakse videoõpetus. Praktilised esmaabi ülesanded. Elustamine, sidumine, püsiv küliliasend, Heimlich'i võte, esmane abi minestamise, astmahoo korral.	Eesti Tervisemuuseumi haridusprogramm “Esmaabi ABC” Eesti Tervisemuuseumi taskuhääling. 2023. “Sünaps” Mürgistusteta kevad. Eesti Tervisemuuseumi taskuhääling. 2023. “Sünaps” Mürgistuseta talv Terviseameti mürgistusteabekeskuse koduleht E.Kulasalu ja M. Pärn. 2016. Esmase abi õpetamine I-III kooliastmes. Juhendmaterjal kooliõdedele. Tervise Arengu Instituut. M.Grünthal-Drell. Esmaabi. Tallinna Pedagoogiline Seminar Eesti Punane Rist Koolitusmaterjalid Veeohutus.ee Avaleht - Veeohutus - Suvi - tule uuri, kuidas ennetada ja aidata - Päästeamet T. Taimsalu. Õpiobjekt Esmaabi Käitumine uppumise korral: EIS ülesanne Uppumise ennetamine ja käitumine uppumise korral ID 13880. Vajalik sisselogimine. Lastekas.ee.2013. Mare päästab. erinevad esmaabi videod.	Teadmised esmaabist küsimuste ja vastuste rühmatöös. Infovoldiku koostamine ja nende hindamine õpilaste poolt (välimus, õigekeelsus, täpsed käitumisjuhised, kasutatud materjalid).
--	---	---	---	---

Inimeseõpetus LÕK õppekava Õppe- ja kasvatusesmärgid

Inimeseõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) tunneb oma keha ning mõistab inimese kasvamise ja arenemisega seotud muutusi ning vastutust (nt seksuaalsuse olemus ja sellega seotud vastutus, töövõime jne);
 - 2) hoiab oma tervist, järgides tervislikku eluviisi, käitub nii, et ei sea ohtu enda, teiste inimeste ega keskkonna turvalisust;
 - 3) märkab ja mõistab kaaslaste ning iseenda emotsionaalseid seisundeid, käitumisviise; oskab neid hinnata ja nendega toime tulla;
 - 4) hoiab puhtust ja korda; orienteerub eluasemega seotud küsimustes, omandab teadmised ja oskused majandamiseks, koduse elu korraldamiseks;
 - 5) suudab täiskasvanu suunamisel eristada ning teadvustada oma oskusi ja võimeid, otsib erinevatest teabeallikatest võimetekohaseid jätkuõppevõimalusi ja teeb enda jaoks optimaalseid valikuid;
 - 6) tunneb huvi ümbritseva ühiskonnaelu vastu;
- tunneb olmesuhtlemiseks vajalikke kodanikuõigusi ja -kohustusi, järgib sotsiaalseid nõudeid ja käitumisetiketiti.

Õppetegevus 8.–9. klassis

Põhikooli lõpuastmes on kõige olulisem toetada õpilasi iseseisvaks toimetulekuks. Vanuseliselt on oluline tähelepanu pöörata ühiskonnaõpetusega seotud teemadele: eri eluvaldkondadega seotud õigusaktid ja lepingud, ameti valik ja edasiõppimisvõimalused, töötaja õigused ja kohustused, otstarbekad ja vastutustundlikud valikud/otsused, iseseisev raha kasutamine ja säästlik tarbimine, eluasemega seotud küsimused. Õpilased tutvuvad ja õpivad kasutama teabeallikaid, nõustamis- ja kriisiabivõimalusi; omandavad teadmise, kuidas otsida, küsida ja kasutada elus vajaminevat teavet ja abi.

Õpilane harjutab iseseisva elu alustamise ja soolise küpsemisega seotud rollikäitumist. Teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles, tunneb ära lähisuhtevägivalla. Oluline on teadvustada pere loomise ja laste saamisega seotud vastutust.

Õppetegevuses rakendavad õpilased eelnevatel aastatel omandatud eri situatsioonidele vastavaid suhtlemisoskusi. Kujuneb oskus hinnata oma ning kaasinimeste individuaalset ja rühmakäitumist (põhjus-tagajärg seosed, otstarbekus, vastavus ühiskonnannormidele).

Õpitulemused III kooliastmes

9. klassi lõpetaja:

- 1) mõistab ühiselu reegleid; suhtleb tavaolukorras vastavalt olukorrale ning reageerib adekvaatselt kohatule käitumisele enda ja teiste suhtes;
- 2) väärtustab turvalisi lähisuhteid; teab peremudeleid ja kirjeldab pereliikmete rolli perekonnas; mõistab lapse saamisega seotud vastutust;
- 3) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust; teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles;
- 4) teab oma tugevaid ja nõrku külgi; otsib erinevatest teabeallikatest võimetekohaseid jätkuõppevõimalusi ja teeb enda jaoks optimaalseid valikuid;
- 5) teab, kuidas kodust ja tööelu korraldada (eluaseme soetamine, raha teenimine ja kulutamise planeerimine; lepingutega seotud kohustused ja õigused);
- 6) mõistab riskikäitumisega kaasnevaid ohtusid (liiklus, vesi, nutivahendite kasutamine, toitumine, uimastid), oskab ohuolukorras reageerida;
- 7) oskab küsida teavet ning kasutada erinevaid teabeallikaid (sh nõustamis- ja kriisiabi leidmiseks);
- 8) teab riigi toimimise üldisi põhimõtteid (sh tervishoiusüsteemi, maksude suhtes); tunneb end Eesti kodanikuna.

Õpitulemused 8. klassis Õpilane:

- arvestab ühistegevuses suhtluspartnerite erinevate (sh vastandlike) arvamustega;
- annab hinnangu oma ja kaaslaste käitumisviiside kohasusele situatsioonis; pakub õpitu olukordadele sobivaid lahendusi;
- teab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpitu olukorras oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
- nimetab oma emotsioone ja teab erinevaid võimalusi emotsioonide reguleerimiseks;
- kirjeldab peamisi tervist tugevdavaid ja toetavaid tegureid; teab ja oskab
- igapäevaelus teha tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervisega;
- teab tervisliku toitumise, kehalise aktiivsuse ja unerežiimi põhimõtteid ning
- mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus;
- kirjeldab oma tervislikku seisundit, oskab pöörduda abi saamiseks arsti poole (registreerimine vastuvõtule, kojukutse, hädaabi);
- teab, mida tähendab ravikindlustus ning oskab nimetada tervishoiuteenuseid;
- väärtustab lähisuhteid, oskab kontakti luua ning teab, kuidas suhteid hoida; tunneb ära lähisuhtevägivalla;
- teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid (sh rasedusest hoidumine) ja mõistab seksuaalelu alustamisega seotud vastutust; eristab lubatud ja lubamatut seksuaalkäitumist;
- teab ja leiab olulisi infoallikaid tervise teabe, nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses; teab, millal ja kuidas pöörduda õiguskaitseorganite poole;
- mõistab riskikäitumisega kaasnevaid ohtusid liikluses, vees, toitumisel, nutivahendite kasutamisel, uimastite omamisel ja tarbimisel;
- hoolitseb oma riiete eest ja valib olukorrale sobiva riietuse; teab riiete hooldusmärkide tähendusi;
- teab erinevaid panga- ja e-teenuseid ning vastavaid veebikeskkondi;

- teadvustab oma võimete, teadmiste ja oskuste tugevaid ja nõrku külgi;
- teab sobiva elukutse omandamise võimalusi.

ÜHISKONNAÕPETUS

Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvate õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi ainenä. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseiseteerimisele. Käsitletu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm. Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi. Aine eesmärk on kujundada

II kooliaste - Ühiskonnaõpetus

2.3.2. II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamuselt, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana.

Õpitulemused

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

Õpilane:

- 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
- 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
- 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- 4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;

- 5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- 6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- 7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- 8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- 9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
- 10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- 11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- 12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- 13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- 14) kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- 15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- 16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- 17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- 18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- 19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- 20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- 21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- 22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- 23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
- 24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- 25) koostab eelarve etteantud piirides;
- 26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- 27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

Ühiskonnaõpetus 6. klass

Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine:

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.	Kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.	Õpilasmavalitsuse esindaja ja/või huvijuht teevad külaslistunni ning tutvustavad juba tehtut ja ka plaanitavat. Õpilased saavad teha ettepanekuid koolielu parandamiseks.	Klassijuhataja tund. Klassivanema valimised. Kampaania, valimisprotsess. Õpilasesindusse kandideerimine. Kunstiõpetus Kampaaniaplakatid. Üldpädevused: Sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, ettevõtluspädevus	Maailmakool.ee – lapse õigused, inimõigused, kodanikuaktivism, kogukond, demokraatia. Lapse õigused: https://maailmakool.ee/materjalid/21409/lapse-õigused-ii-malala-yousafzai-lugu/ Võiks lisada, et otsitakse infot kohaliku omavalitsuse kodulehelt, tutvutakse põhiseaduslike institutsioonide kodulehtedega	Eneseanalüüs Plakat

Allikad ja autoriõigused

1. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.

2. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.	Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine.	Arvamusloo või referaadi kirjutamine/koostamine kasutades usaldusväärseid allikaid ja korrektset viitamist.	Kirjandus/ajalugu/ informaatika Õpilane kirjutab usaldusväärseid allikaid ja viitamist kasutades arvamusloo, kus toob enda arvamuse põhjendamiseks sisse ka fakte. Üldpädevused: suhtluspädevus,	Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms	Võrdlemine - õpilane loeb lühitekste ning määrab, kas tegu on arvamuse või faktiga. Arvamuslugu - õpilane kirjutab usaldusväärseid allikaid ja viitamist kasutades arvamusloo, kus toob enda arvamuse põhjendamiseks sisse ka fakte. Võib siduda ka järgnevate ühiskonnaõpetuse kirjalike ülesannete ja uurimustega.

Kultuur

1. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
2. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused	Kontroll ja hindamine
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.	Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus; Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm), sooline võrdõiguslikkus. pere ja suguvõsa, kogukond.	Rollimängud, kohtumised erinevate kultuurikandjatega enda kogukonnast ja kaugemalt.	Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia Kirjandus ja eesti keel / inglise keel / vene keel Intervjuu teisest rahvusest inimesega, kes elab Eestis. Vormistus kirjalik. Intervjuu mõnda konfessiooni kuuluva inimesega. Üldpädevused: Väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus,	Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms https://integratsioon.ee/ https://maailmakool.ee/materjalid/100038/paradiis/Maailmakool.ee	Referaat – erinevad usundid ja rahvused kodukohas ning Eestis Esitlus – intervjueritud inimeselt saadud teabe edastamine kaalastele Pildianalüüs Juhitud kujutlus RATT

Planeerimine ja tarbimine.

Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine.

Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas.

Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööetika.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel	Kontroll ja hindamine
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 12. Käitub teadliku tarbijana.	Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas.	Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada	Matemaatika, loodusõpetus Isiklik eelarve: Endale sihi seadmine raha kogumine ja/või säästmine enda seatud eesmärgi jaoks (nt jalgratas, tahvelarvuti, laagritasu, annetused jne). Õpilane toob ka välja, kas ta vajab või tahab antud eset/elamust vms. Seejärel detailse plaani paika panemine - kust on võimalik raha teenida või kokku hoida - millised oleksid variandid ja alternatiivid, kui kaua läheb antud eesmärgi saavutamiseks jne. Pidada logi ja teha kokkulepitud perioodi (nt 4 nädalat) ülevaade ja eakohane analüüs protsessist. Kohalikud ettevõtted: õpilased uurivad ise kohalikke ettevõtteid - millega tegelevad, mis ameteid seal peetakse. Hääletuse teel valitakse 3 kõige populaarsemat ning õpetaja võtab nende asutustega ühendust ning kutsuvad esindajad tundi. Iga esindaja teeb umbes 15 minutilise õpilastele eakohase ülevaate nende firmas olevatest töökohtadest, toodetest/teenustest mida pakutakse ning miks see on oluline. Õpilased valivad ühe antud asutusest, külastavad seda võimalusel ning koostavad lühiülevaate ettevõttest ja koostust. Loodusõpetus Tarbimise mõju loodusele. Õpilased uurivad ühe igapäevase eseme või toiduaine (nt šokolaad, teksad vms) tarneahelat ning toovad välja selle mõju keskkonnale ning ka alternatiivid, kuidas negatiivset keskkonnamõju vähendada. Üldpädevused: Väärtuspädevus, matemaatikapädevus, ettevõtluspädevus	Rahatarkusega seotud e-materjalid https://etunnid.tagasikooli.ee/jarelvaatamiseks/rahatarkus/Maailmakool.ee https://maailmakool.ee/materjalid/?c=tarbimine-ja-majandus,10-13,sotsiaaalained https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahatarkus/oppematerjalid-ii-kooliaste	Isiklik eelarve ja selle analüüs – kuidas ja miks püstitas õpilane endale eesmärgid, mida nende täitmiseks tegi, millised olid õppetunnid ja tulemused. Tootmise ja tarbimise uurimus

III kooliaste - Ühiskonnaõpetus

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob
4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifika ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.

8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- 9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 15) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- 24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- 30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- 33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- 34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
- 36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpisisituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Ühiskonnaõpetus 9. klass

Põhifookus, miks ja mida õpime:

kujundada õppijas kriitilise analüüsisioskusega kodanikku, kes huvituks oma kodukandis ja laiemalt maailmas toimuvast. Mõistaks enda rolli märkajana, osalejana ning sekkujana perekonna, kogukonna ja ühiskonna tasandil. Seetõttu on oluline, et kolmanda kooliastme ühiskonnaõpetuse tundide raames pöörataks lisaks teadmiste ja oskuste saavutamisele ka olulist tähelepanu õppekavas kirjeldatud alusväärtuste kujundamisele. Lisaks põhikursustele võiks aines olla ka soovitatavalt regulaarselt toimuv või mõne teise teemaga lõimitud tunnisegment, mille raames tuleb õpilastel koguda ja analüüsida päevakajalist ühiskondlikult, poliitiliselt ja/või majanduslikult olulist teavet. Samuti analüüsida enda rolli ühiskonnaliikme, kodaniku ja turuosalisena.

Teemad ja fookuskeskmed:

1. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.

- **Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond.**

Põhifookus: erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas.

Õppija mõistab, et ühiskond on terviklik süsteem, kus erinevad osapooled mõjutavad ning samas sõltuvad teineteisest. Oskab tuua näiteid sektorite tegevusest ja koostööst ühiskonnas ning üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda avaliku sektori, erasektori ja vabakonna tegevuses.

- - **Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.**

Põhifookus A: sotsiaalsete rühmade määramine.

Õppija mõistab, et ühiskond koosneb mitmetest vastanduvate huvidega rühmadest nt iga; sugu; tervises seisund; elukoht; kultuuriline, religioosne ja rahvuslik identiteet jm. Oskab analüüsida peamisi rahvastikunäitajaid ning mõistab, milliseid järeldusi on nende andmete alusel võimalik ühiskonna kohta langetada või milliseid tulevikuprognoose teha. Teab, kuidas kaasaja ühiskondi mõjutab ränne ning milles erinevad/sarnanevad kodaniku õigused ja kohustused mittekodaniku õigustest ja kohustustest. Oskab avaldada põhjendatud arvamust teemal, kes on hea kodanik ning kuidas selleks saada.

Põhifookus B: erinevate sotsiaalsete rühmade sidus koosseksisteerimine.

Õppija mõistab, miks on hästi toimiva ühiskonna jaoks oluline arvestada inimeste erisustega. Kuidas nii avalik-, era- kui ka kolmas sektor saab kaasa aidata sotsiaalselt õiglasema ühiskonna loomisele, et vähendada sotsiaalset tõrjutust ja sellest tulenevaid probleeme. Teab, milline tähtsus on identiteedil inimese elus ning kuidas ühiskond mõjutab selle kujunemist. Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste/maailmavaatelist (poliitiliste) erinevuste puhul. Õppes pööratakse rõhku järgmistele väärtuste arendamisele nagu sallivus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus.

- - **Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.**

Põhifookus A: inimeste õiguste ja kohustuste tundmine (perekonnaliikme rollist lähtuvalt).

Õppija mõistab, millised on tema kui lapse õigused ja kohustused, millised kohustused ja õigused on tema vanematel. Oskab selgitada ja põhjendada, milliste õiguste ja vabaduste kaitse peab olema ühiskonna kõrgendatud tähelepanu all. Arutletakse, tulenevalt oma rollist perekonnas, vastutuse võtmise olulisuse üle ning selle üle, kuidas noorukiea õigused ja vastutus erineb väikelapse või täiskasvanu eaga võrreldes. Õppija selgitab õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid. Saab aru, milline on õiguste ja privileegide vahekord. Õppes pööratakse rõhku järgmistele väärtuste kujundamisele nagu hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu.

Põhifookus B: Mina õiguste ja kohustuste teostajana, märkajana, sekkujana.

Õppija teab, millised on peamised inimõigused (s.h lapse õigused) ning kus need on sätestatud. Oskab märgata vägivalda ja kuritarvitamist enda ümber ning tunneb lihtsamaid sekkumise võtteid/võimalusi. Analüüsib oma lähiümbrust märgates puudusi väärkas käitumises inimeste vahel ning oskab välja pakkuda lahendusi selliste olukordade ennetamiseks, lahendamiseks. Mõistab, et elu toob kaasa kriise, kuid teab, et nendeks on võimalik valmistuda. Teab, mida enda ja lähedaste kaitsmiseks peab kriisiolukordades esmaajoonel tegema ja kuhu abi saamiseks pöörduma. Arutleb, millal muutub sõna ohtlikuks ja kust läheb sõnavabaduse piir. Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (võrdõiguslikkus, märkamine, hoolivus, austus, vastutus).

2. Meedia ja teave: kuidas toimida infopälvuse ja infokorruptuse kontekstis.

Põhifookus A: professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast.

Õppija teab ajakirjanduse rolli (informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, meelelahutus jm) ja vastutust avaliku arvamuse kujundamisel ühiskonnas. Oskab vahet teha erinevat tüüpi meediasisul (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, sotsiaalmeedias sisuloojad ja suunamudijad jms), süvavõltsingu kasutamine. Selgitab, millised on ajakirjanduse standardid.

Põhifookus B: informatsiooni kaudu mõjutamise märkamine.

Õppija teab, milles seisneb sõnumite võimendamine ja mullistumine. Mõistab, millistes olukordades mõjutamine toimub ning oskab märgata enda ümber erinevat liiki turunduskommunikatsiooni kui ka poliitilist propagandat. Mõistab, mis on infosõda ning kuidas kasutatakse vastandumist jm infomüra, et mõjutada demokraatliku arutelu. Tunneb ja oskab rakendada võtteid, kuidas väärtust ära tunda.

3. Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist.

- - **Demokraatia toimimine igapäevases elus**

Põhifookus A: demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine.

Õppija teab, millised on demokraatia aluspõhimõtted ja väärtused osates märgata demokraatia toimimist või selle puudumist nii oma suhtlusringis, perekonnas, koolis kui ka laiemalt kogukonna ja ühiskonna tasandil. Väärtustab demokraatliku otsustusprotsessi teades, milline on üldiselt vabade valimiste protseduur ning millistest põhimõtetest see lähtub. Saab aru, miks on oluline teadlik hääletamine ja maailmavaatelist eelistuste omamine.

Tunneb huvi ühiskonnas toimuva vastu ning saab aru, kuidas riigis või kogukonnas langetatavad otsused võivad mõjutada tema tulevikku. Tunneb demokraatlike sekkumisvõimalusi otsustusprotsessidesse (nt: allkirja andmine petitsioonile või rahvaalgatusele; osalemine miitingutel ja marssidel; toodete teadlik boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; hääletamine valimistel ja referendumitel). Väärtustab ja oskab rakendada demokraatliku käitumist s.h arutelukultuuri rühmas. Õpe saab toetada koolidemokraatia edendamist nt läbi kooli kaasava eelarvestamise, õpilasesinduse tegevuse koolielu korraldamisel, noortevolikogude tegevuse jms.

Põhifookus B: demokraatia ohud - korruptsioon demokraatliku ühiskonna õõnestajana.

Õppija teab, et demokraatia toimimine pole iseenesest mõistetav, vaid eeldab demokraatlike reeglite väärtustamist ja rakendamist igal elu tasandil (perekonnas, koolis, avalikus elus, valitsemises). Saab aru, milles seisneb korruptsiooni probleemi tõsidus mõistes, et korruptsiooni levik suurendab ebavõrdsust ühiskonnaliikmete vahel ning toob kaasa poliitilise ja majandusliku ebastabiilsuse ning õigusriigi kao. Suudab arutleda isiklik kasu vs ühiskondlik kasu teemal. Oskab reageerida õiguspäraselt? ebaausat käitumist märgates. Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (ausus, vastutus, õiglus, võrdõiguslikkus, demokraatia, õiguspõhisus, solidaarsus).

- - **Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.**

Põhifookus A: demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis)

Õppija mõistab, milles seisneb võimude lahususe printsiip ning miks ja kuidas seda demokraatlikus ühiskonnas rakendatakse. Oskab eristada võimu harusid saades aru nende ülesannete erinevustest, kuid samas omavahelisest vastastikusest seotusest. Nimetab (põhiseaduse abil) põhiseaduslike institutsioonide: Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, Vabariigi Presidendi, kohaliku omavalitsuse ja kohtute peamisi ülesandeid. Teab, et Eesti kuulub Euroopa Liitu, mille juhtimisel rakendatakse samuti võimude lahususe printsiipe, oskab esitada selle kohta näiteid. Teab, et avaliku sektori asutused tagavad riigi toimimise osates tuua näiteid mõnedest riigi ülesannetest. Saab aru kuidas õigusriigis toimub kokkulepitud reeglite kehtestamine ja muutmine.

Põhifookus B: demokraatliku võimu toimimine minu kodukohas (ja minu võimalus otsustusprotsessidesse kaasatud olla)

Õppija oskab tuua näiteid, millised on valdade ja linnade ülesanded oma kogukonna igapäevaelu korraldamisel. Selgitab, kuidas rakendub võimude lahususe põhimõte kohaliku valitsemise tasandil. Teab, kellel on hääleõigus kogukonna esinduskogu - volikogu valimistel. Oskab tuua lihtsaid näiteid, millistes küsimustes tuleb inimesel kohaliku võimu poole pöörduda. Tunneb huvi kohaliku elu korraldamise vastu ning oskab sõnastada enda jaoks kohaliku elu probleemkohti ning pakub välja omapoolseid lahendusi. Teab, millised on osalusdemokraatia võimalused kaasa rääkida kohalike asjade otsustamisel, osates vajadusel neid ka rakendada. Õppimine peaks lähtuma just kohalikest oludest, olema praktiline, nii et õppija seostaks õpitavat enda elu ja kogemustega.

4. Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna.

Põhifookus: osalemise tahte tekitamine.

Õppija mõistab, milline on kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel ning, millised on vabäühenduste eesmärgid ja toimimise põhimõtted. Saab aru, millised probleeme aitab vabakond kogukonnas ja laiemalt ühiskonnas lahendada ning oskab näha võimalusi, milliseid annab vabäühendustes või nende algatustes osalemine. Õppekeskmeks võiks olla õppijate praktiline suunamine mingi algatuse loomisele kogukonnas või kaasalöömine mõne kodanikuorganisatsiooni tegemistest nt läbi kogukonnapraktika, kooli kaasava eelarvestamise, õpilasomavalitsuse tegevuse vms. Õpe peaks kaasa aitama väärtuskavatuks edendamisele (nt: hoolivus, vabadus, demokraatia, ettevõtlikkus, kultuuriline mitmekesisus, keskkonna jätkusuutlikkus, solidaarsus, vastutustundlikkus).

5. Äri sektori toimimine - milline on riigi roll majanduse reguleerimisel, kuidas olla ise ettevõtlik, saada hakkama (töö)turu kontekstis ning olla rahatark.

- - **Turumajanduse olemus ja riigi roll selles**

Põhifookus: kuidas tekib ühiskonnas tulu ning mõistab, kuidas toimib heaoluriik. Teab, millised on põhimõtted, mille alusel riik tulu ümber jagab.

Õppija teab, kuidas tekib ühiskonnas tulu ning millistel alustel heaoluühiskonnas tulusid ümber jaotatakse mõistes, miks on tähtis ühiskonna sotsiaalse õigluse loomisele kaasa aitamine. Teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest. Saab aru, et maailmakaubandussüsteemis on osalejad vastastikuses sõltuvus. Teab, et õiglane kaubandus võimaldab nii tarbijal kui tootjal panustada õiglasema süsteemi loomisesse. Mõistab, millest sõltuvad riigi tulud ning millised kohustused on riigil. Väärtustab ausat maksumaksmist ja mõistab maksude vajalikkust ühiskonna toimimiseks.

- - **Tööturg**

Põhifookus: noored ja täiskasvanud tööturul

Õppija mõistab, millistest reeglitest lähtutakse töösuhte loomisel. On teadlik riskidest, mis noori tööturule sisenedes võivad puudutada. Teema avamine peaks noore vaatest olema väga praktiline hõlmates endast näiteid CV loomisest, tööläbirääkimise simulatsioonist, töölepingu koostamisest jms.

- - **Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine**

Põhifookus: oma kulude ja tulude teadlik planeerimine

Õppija teab, kuidas planeerida vastutustundlikult oma rahaasju. Mõistab, millised ohud võivad kaasneda laenamise või investeerimisega, oskab neid seostada mõjutamise ning infokorratuse ohtudega. Mõistab, mida tähendab finantsiline vastutus ja kuidas võtta arukalt riske. Oskab koostada oma kuludest/tuludest lähtuvat eelarvet seostades seda aruka tarbimisega. Õppes peaks kasutama palju praktilisi tegevusi, külastunde jms.

6. Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada.

Põhifookus: kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib

Õppija mõistab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega ning, et väikeriigile tagab just rahvusvaheline koostöö ja osalemine rahvusvahelistes organisatsioonides oma huvide parima esindatuse. Õppija teab, mida annab Eestile kuulumine EL ja NATO-sse. Mõistab, miks on väikeriigile oluline, et rahvusvahelistes suhetes järgitaks kokkulepitud reegleid, austatakse inimõiguseid ja demokraatiat.

Metoodilised soovitusused õpitulemuste saavutamiseks teemavaldkonniti:

1. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.

Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond. <i>Põhifookus: erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas.</i> Õppija mõistab, et ühiskond on terviklik süsteem, kus erinevad osapooled mõjutavad ning samas sõltuvad teineteisest. Oskab tuua näiteid sektorite tegevusest ja koostööst ühiskonnas ning üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda avaliku sektori, erasektori ja vabakonna tegevuses.
Õpitulemused
8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; TOH 6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundus organisatsioon, vabakond</i>
Metoodilised soovitusused, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)
1. Arutlev vestlus kasutades eelistatud – arvatava tuleviku metoodikat. Kirjutage kasti sisse oluline teema nt “Eesti elu murekohad”, (vmt teema, milles näete hetkel probleemi). Seejärel joonistage paremale suunduv ajaliin ja lisage kaks uut kasti. Esimesse kasti kirjutage tulevik, mille hetkeolukord tõenäoliselt kaasa toob, ning teise kasti kirjutage, millist tulevikku selle probleemiga seoses näha sooviksite. Arutlege õpilastega saadud tulemuste üle. 2. Pildivaatlus -pilt põgenikest (nt täiskasvanu ja laps). Arutelu, millised on nende inimeste kokkupuuted erinevate sektoritega? Arutelu võib toetada ka improjutu koostamisega rühmas. Jutu alguspunktiks on nt lõik ajalehe artiklist, mis kajastab põgenike saabumist Eestisse. Improjutule võib ette anda ka pidepunktid nt (elukoha, töö leidmine, arsti või psühholoogilise abi saamine; haridustee jätkamine jms). 3. Töö allikatega - meediast näidete otsimine erinevates sektorites tegutsevate inimeste ja organisatsioonide tegemiste kohta. Allikate põhjal saab kokku panna ka kas interaktiivse/füüsilise postri, kus on esitatud nii sektori iseloomustus kui ka elulised näited. 4. Mini-ettekande koostamine kaaslastele - intervjuu lähedasega, et välja selgitada, millises sektoris intervjuueeritav on tegev ning mis on tema tööülesanded ja mis on selle organisatsiooni eesmärgid.
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
kultuuriline identiteet sotsiaalne ja kodanikupädevus
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusused (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)
Inimene ja ühiskond. EAÜS metoodiline õppematerja https://drive.google.com/file/d/1N7wBQL24JwhMuBxoesr1MeXuRp3GG2OA/view Lugemistekst: Mis vahe on kolmandal sektoril ja kodanikuühiskonnal? https://heakodanik.ee/mis-on-kodanikuuhiskond/ EIS keskkonnas interaktiivsed ülesanded : • Ühiskonna sektorid https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/4915 • Ühiskonna sektorid https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/5558 • Noored ja ühiskond https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/7588 • Ühiskonnaelu valdkonnad https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/4946 • Ühiskonna sektorite eesmärgid https://eis.ekk.edu.ee/eis/ylesanded/12994/lahendamine • Vabatahtliku tegevuse võimalused https://eis.ekk.edu.ee/eis/ylesanded/13393/lahendamine E-koolikott • Avalik ja erasektor: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10442 • Kodanikuühiskond: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10445
Kontroll ja hindamine (<i>Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud</i>)
Hinnatakse õpilase individuaalset panust rühmatöodes läbi eneserefleksiooni ning rühmakaaslaste tagasiside alusel.

Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne. <i>Põhifookus A: sotsiaalsete rühmade määratlemine.</i> Õppija mõistab, et ühiskond koosneb mitmetest vastanduvate huvidega rühmadest nt iga; sugu; tervises seisund; elukoht; kultuuriline, religioosne ja rahvuslik identiteet jm. Oskab analüüsida peamiseid rahvastikunäitajaid ning mõistab, milliseid järeldusi on nende andmete alusel võimalik ühiskonna kohta langetada või milliseid tulevikuprognoose teha. Teab, kuidas kaasaja ühiskondi mõjutab ränne ning milles erinevad/sarnanevad kodaniku õigused ja kohustused mittekodaniku õigustest ja kohustustest. Oskab avaldada põhjendatud arvamust teemal, kes on hea kodanik ning kuidas selleks saada.
Õpitulemused
20) teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt; 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; TOH 15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>ühiskonnarihmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja.</i>
Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)
1. Lauamäng Teemantsaar - mille käigus mängijad peavad analüüsima mitmesuguseid väljakutseid, millega rände- ja pagulastaustaga inimesed uues riigis silmitsi seisavad. 2. Fotoülesanne - Elu Kakuma pagulaslaagris: https://maailmakool.ee/materjalid/10231/fotoulesanne-elu-kakuma-pagulaslaagris/ 3. Töö rahvastikuandmetega: Statistikaameti lehelt tutvuda: 1. rahvaloendus 2021 andmetega ning lasta koostada rühmadel esitlus, mis tutvustaks Eesti rahvastikku ja ühiskonda läbi paari aspekti ; ja/või 2. rahvastikupüramiidiga ning lasta koostada andmeanalüüs, mis võrdleks aastaid 20.saj I poolest ja II poolest ning 21. sajandi alust. • Arutlev vestlus kasutades eelistatud – arvatava tuleviku metoodikat. Kirjutage kasti sisse oluline teema nt “Eesti rahvastik”, (vmt teema, milles näete hetkel probleemi). Seejärel joonistage paremale suunduv ajaliin ja lisage kaks uut kasti. Esimesse kasti kirjutage tulevik, mille hetkeolukord tõenäoliselt kaasa toob, ning teise kasti kirjutage, millist tulevikku selle probleemiga seoses näha sooviksite. Arutlege õpilastega saadud tulemuste üle. 4. Mondo Rändekooli materjalide toel tutvustada rände mõju üksik isikule, sihtriigile ja lähteriigile. Nt lasta õpilastel täita ideekaart rände põhjuste ja mõjude kohta, edasi vaadata ühiselt mõni teemakohane video sarjast Rändekool või Jagatud teekonnad 5. Töö põhiseadusega: kodaniku kohustused ja õigused versus igapäevased õigused ja kohustused 6. Ajurünnak paarides: kas EV kodanikuks on lihtne või raske saada? Õpilased pakuvad oma teadmiste alusel põhjendusi mõlema väite kasuks. Arvamuste tõesuse kontrolliks tööleht: EV kodanikuks saamine. Õpilased tutvuvad kodakondsuse saamise tingimustega PPA kodulehelt ning püüavad põhjendada iga nõude vajalikkust. Arutlev vestlus, kas nende arvamused ühtisid tegelikkusega, mis neid mõtlema pani selle teema juures. 7. Ideekaart kordamiseks: kodakondsus (meenutatakse nii õiguseid/kohustusi; kodanikuks olemise tähendust; kodanikuks saamise eripära). 8.. Töö tekstiga: head kodanikud (Kodanikupäeva aumärgi saajate tutvustused). Arutlev vestlus, mis ühendab väljapaistvaid kodanikke. Vaba kirjutamine: Kes on hea kodanik?Projektõpe: Kodanikupäeva korraldamine koolis. Valida õpilastega teemad ja tegevused kodanikupäeva tähistamiseks.
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
- Ajalugu: rahvastiku langust/kasvu ja rännet põhjustanud tegurite ajaloolise tausta leidmine - Matemaatika ja geograafia: rahvastik näitajaid kajastavate graafikute lugemine; mõistmine, koostamine - Emakeel ja kunst: plakatid ja/või esitluse koostamine rahvastiku teemadel nt teemal hea kodanik; Eesti/ EL rahvastik vms - Muusika: vaadata video Ränne ja muusika- koostada esitlus/plakat/tutvustus ühe muusikastiili arengust ja seosest rändega. Üldpädevused - Digipädevus - töö piltidega, mis puudutavad pagulasi nt arengukompassi meetodil; plakatite/infograafika loomine rahvastiku teemal nt kodanikupäevaks - Õpipädevus - infootsimine ja süntees, graafikute lugemine nt töö Statistikaameti materjalidega https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)

Põhiseadus 100 videod: <https://www.pohiseadus100.ee/et/luhivideod>

Inimene ja ühiskond. EAÜS metoodiline õppematerjal <https://drive.google.com/file/d/1N7wBQL24JwhMuBxoesr1MeXuRp3GG2OA/view>

Eesti vaitlusseltsi tunnikavad

- <https://oppematerjalid.argument.ee/opetajale/tunnikavad/tunnikavad/>

Maailemakooli materjale:

- Rändekool <https://maailmakool.ee/randekool/>
- Videod [Jagatud teekonnad](#)
- Õpetajate käsiraamat: "Rändeteema käsitlemine 21. sajandil" <https://maailmakool.ee/materjalid/100052/randeteema-kasitlemine-21-sajandil/>
- Rändeteemaline virtuaalreaalsuse film ja mäng: <https://maailmakool.ee/materjalid/100040/vr-film/>
- Rändeteemalised tunnikavad:
 - Ränne ja meedia https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2022/03/ranne_ja_meedia.pdf
 - Rändeteemalised tunnikavad: ühiskonnaõpetus ja ajalugu: <https://maailmakool.ee/materjalid/100018/randeteemalised-tunnikavad-uhiskonnaopetus-ja-ajalugu/>
- Viruaalne ülesanne mõistet õppimiseks: Põgenik, pagulane või migrant? <https://maailmakool.ee/materjalid/10595/pogenik-pagulane-voi-migrant/>
- Juhised õpetajale - Digiülesanne "Elu Kakuma Pagulaslaagris" <https://maailmakool.ee/materjalid/10598/juhised-opetajale-digiulesanne-kakuma-pagulaslaager/>

Lauamäng Teemandsaar <https://e-koolikott.ee/en/oppematerjal/33291--Teemantsaar-lauamang-ja-kasutusjuhend-opetajale>

Statistikaamet: [Rahvastikupüramiidid](#)

Kodanikupäev <https://www.eesti.ee/et/eesti-vabariik/kodanikupaeev/kodanikupaeeva-aumaergi-saanud>

Religioonide tutvustus ja traditsioonide tundmaõppimine: <https://www.storyboardthat.com/et/articles/e/maailma-religioonid>

Religioonihariduse koduleht: <http://usundiopetus.weebly.com/otildepetajale.html>

EIS keskkonnas interaktiivsed ülesanded

- Rahvastiku vananemine <https://eis.ekk.edu.ee/eis/ylesanded/13412/lahendamine>
- Ränne Eesti maakondades <https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/4937>
- Rahvastikupüramiid <https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/4941>
- Ühiskonna kihistumine ressursside alusel <https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/4920>
- Töö tekstiga: Kihistumine - erinevad võimalused <https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/6810>
- Rahvused Eestis <https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/5559>
- Mitmekultuuriline ühiskond <https://eis.ekk.edu.ee/eis/ylesanded/13411/lahendamine>
- Multikultuurne ühiskond <https://eis.ekk.edu.ee/eis/ylesanded/13541/lahendamine>
- Kodakondsuse saamine EV <https://eis.ekk.edu.ee/eis/ylesanded/19761/lahendamine>
- Kodanikuõigused ja põhiõigused <https://eis.ekk.edu.ee/eis/ylesanded/19118/lahendamine>
- EV kodanikuks <https://eis.ekk.edu.ee/eis/ylesanded/19762/lahendamine>
- Töö tekstiga: kodakondsus Eestis <https://eis.ekk.edu.ee/eis/ylesanded/19764/lahendamine>

E-koolikoti ülesanded:

- Religioosne mitmekesisus ja usuline sallivus: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/13286>
- Vaesus ja sotsiaalne tõrjutus: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/13296>
- Sotsiaalne staatus ja sotsiaalne mobiilsus: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/13302>
- Vaesus kui sotsiaalne probleem: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/13297>
- Euroopa Sotsiaalharta: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10438>
- Ühiskonna sidusus ja kihistumine: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10333>
- Sotsiaaltoetused riigilt: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10441>
- Ühiskonna sidusus ja kihistumine: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10333>

Kontroll ja hindamine (*Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud*)

Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.

Põhifookus B: erinevate sotsiaalsete rühmade sidus koosseisestamine.

Õppija mõistab, miks on hästi toimiva ühiskonna jaoks oluline arvestada inimeste erisustega. Kuidas nii avalik-, era- kui ka kolmas sektor saab kaasa aidata sotsiaalselt õiglasema ühiskonna loomisele, et vähendada sotsiaalset tõrjutust ja sellest tulenevaid probleeme. Teab, milline tähtsus on identiteedil inimese elus ning kuidas ühiskond mõjutab selle kujunemist. Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste/maailmavaatelist (poliitiliste) erinevuste puhul. Õppes pööratakse rõhku järgmistele väärtuste arendamisele nagu sallivus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus.

Õpitulemused
- oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele; - õrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; - mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; - märgab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; - selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit; - toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris - mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; TOH 15. Märgab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväärsus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid.</i>
Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)
- Projektõpe: Meie klassi juured. Iga õpilane uurib oma perekonna lugu ja koostab lühireferaadi leitud rahva (või ka piirkondliku murde) kultuuritraditsioonides ning tutvustab seda kokku lepitud viisil (esitlus, fotokollaaž, plakat, video vm) kaaslasele. Külla võib kutsuda ka vanemaid, kes tutvustaksid mõne rahva kombeid; tutvustada rahvuskööke vms. - Esitluse loomine: subkultuuridest ja nende tutvustamine klassile. Rollimäng, kus iga õpilased loosivad endale subkultuuri esindaja rolli ja püüavad neid jäljendada kokku lepitud olukordades nt laadal, bussipeatuses, meeleavaldusel. - Tööleht: üleilmastumise ohud ja võimalused, iga õpilane leiab esmalt ise näiteid mõlema väite juurde. Edasi arutatakse väiksemates rühmades ja lõpuks klassis ühiselt teema läbi. - Paaristöö: Õpilane saab sedelid väidetega identiteedi, religioossete traditsioonide ja rahvukultuuride jms kohta ühiskonnas ning peab otsustama, mis kasti ta sedeli paneb, st kas väide kehtib alati, enamasti või ainult mõnel juhul (mänguvälja metoodika). Paarilised arutavad, miks nad otsustasid nii nagu otsustasid. Antud meetodit saab teha ka liikumismänguna, kus astutakse samm edasi või tagasi või seistakse paigal. - Lugemisülesanne: vaidlen autoriteediga meetodil nt kasutades teksti: Subkultuuridest on tänapäeval kadunud stiilikohustus - tuleb leida argumente, kas autori arvamuse poolt või vastu.
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
Kunst, emakeel ja /või võõrkeeled: Koomiksiste koostamine kultuuridevahelise suhtluse teemadel. Metoodika: http://www.comix4equality.eu/pdf/toolkit/comix4equality-toolkit-ee-web.pdf
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)

Õppematerjalid: - Inimene ja ühiskond. EAÜS metoodiline õppematerja https://drive.google.com/file/d/1N7wBQL24JwhMuBxoesr1MeXuRp3GG2OA/view - Haridus ja sugu. metoodiline materjal https://www.haridusjasugu.ee/oppematerjalid/pohiharidus/iii-kooliaste/iii-kooliastme-uhiskonnaopetus-ja-soolisuse-aspektid/ - EL Parlamendi õppematerjal ja metoodiline juhend: Identiteedid https://historia-europa.ep.eu/et/haridustootajad-ja-opetajad/klassitoo-ulesanded/kelleks-sa-ennast-pead-identiteet - Lugemist subkultuuridest: https://kultuur.err.ee/1608073153/lii-araste-subkultuuridest-on-tanapaeval-kadunud-stiilikohustus - Religioonide tutvustus ja traditsioonide tundmaõppimine: https://www.storyboardthat.com/et/articles/e/maailma-religioonid - Religioonihariduse koduleht: http://usundiopetus.weebly.com/otildepetajale.html Eesti väitlusseltsi tunnikavad https://oppematerjalid.argument.ee/opetajale/tunnikavad/tunnikavad/ Maailmakooli materjale: Metoodiline juhend: - Sotsiaalse õigluse mõiste õppimiseks: https://maailmakool.ee/blog/tahtpaevad/maailma-sotsiaalse-oigluse-paev/ - Sooteemalisele veebikursus: Maailm ja sugu: https://maailmakool.ee/sugu-ja-maailm/ - Töötuba "Küla ehitamine" https://maailmakool.ee/materjalid/100063/tootuba-kula-ehitamine/ - Ideekaart "Kultuuriline jäämägi" https://maailmakool.ee/materjalid/10089/ideekaart-kultuuriline-jaamagi/ E-koolikoti ülesanded: - Religioosne mitmekesisus ja usuline sallivus: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/13286 - Vaesus ja sotsiaalne tõrjutus: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/13296 - Sotsiaalne staatus ja sotsiaalne mobiilsus: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/13302 - Vaesus kui sotsiaalne probleem: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/13297 - Euroopa Sotsiaalharta: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10438 - Ühiskonna sidusus ja kihistumine: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10333 - Sotsiaaltoetused riigilt: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10441 - Ühiskonna sidusus ja kihistumine: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10333 - Globaalne õigus https://vara.e-koolikott.ee/taxonomy/term/3216
Kontroll ja hindamine (<i>Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud</i>)

Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses. <i>Põhifookus A: inimeste õiguste ja kohustuste tundmine (perekonnaliikme rollist lähtuvalt).</i> Õppija mõistab, millised on tema kui lapse õigused ja kohustused, millised kohustused ja õigused on tema vanematel. Oskab selgitada ja põhjendada, milliste õiguste ja vabaduste kaitse peab olema ühiskonna kõrgendatud tähelepanu all. Arutletakse, tulenevalt oma rollist perekonnas, vastutuse võtmise olulisuse üle ning selle üle, kuidas noorukiea õigused ja vastutus erineb väikelapse või täiskasvanu eaga võrreldes. Õppija selgitab õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid. Saab aru, milline on õiguste ja privileegide vahekord. Õppes pööratakse rõhku järgmiste väärtuste kujundamisele nagu hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu.
Õpitulemused
6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 29) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; TOH 9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus</i>
Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)

1. Uurimuslik õpe: Paaristöö: õpilased arutavad, millistest kohustustest peavad täiskasvanud kinni pidama seoses lapse kasvatamisega. Valivad välja enda hinnangul 3 kõige olulisemat kohustust ning panevad need kirja. Lisavad juurde selgituse - <i>sellist kohustust on vaja, kuna...</i> Info kogumiseks kasuta õiguskantsleri kui lasteombudsmani kodulehte. Sama lehekülje abil on võimalus noortel ka uurida, milliste küsimustega lasteombudsmani poole pöörduakse (vt Olulised küsimused). Teha lühitutvustus klassikaaslastele, milline on lasteombudsmani seisukoht. 2. Kasutada Mondo Maailmakooli materjale laste õiguste teemal nt virtuaalloeng: Miks me ikka veel räägime lapse õigustest? või "Õigus olla laps" jt 3. Mõistekaardi koostamine: Mõiste <i>privileeg</i> tähenduse uurimine. Mõistekaardi koostamise järel võiks toimuda arutlev vestlus, mille järel saab koostada definitsioonikaardi, mille sõnastab õpilane ise – <i>minu definitsioon mõistele privileeg...</i> 4. Juhitud kujutlus metoodika toel tutvustada inimkaubanduse ohte. Vaadata klassis ühiselt videod Meie maailm: 18 Kaasaegne orjus ning seejärel valitud videoklipp(id) sotsiaalkampaaniast "Kui välismaale, siis targalt" kuni 0.30 min ning paluge õpilastel kirjutada võimalik realistlik lõpp tegelaste tegevusele. Klassis lugeda võimalikke tsenaariumeid ette ning arutada ühiselt, mida tuleks teha, et sellist olukorda vältida, selleks võib kasutada ka teksti inimkaubandusest. 5. Vabakirjutamine/ vabajoonistamine teemal: Inimõigused - pannakse kirja kõik seosed, näited ja mõtted, mis haakuvad uue teemaga. 6. Lugemisülesanne: tutvuda mõiste <i>inimõigused</i> selgitusega Inimõiguste instituudi lehel. Kasutada TTS (tean, tahan teada, sain teada) meetodit, et selgitada välja õpilaste küsimused teema kohta. Arutleda nende üle.
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
Lõiming: kunst, emakeel, inimeseõpetus, geograafia. Üldpädevused: õpipädevus, enesemääratluspädevus. Läbivteema: kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus • Külastada fotograaf Vincent Tremeau virtuaalnäitust „Kui ma ükskord suureks saan“. Arvamusloo kirjutamine: Milline foto ja lugu Sind enim kõnetas? Miks? • Töö tekstidega: Lapssõdurid https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/16704-Lapssõdurid-Too-tekstiga
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)

Veebilehed:

- Inimene ja ühiskond. EAÜS metoodiline õppematerjal <https://drive.google.com/file/d/1N7wBQL24JwhMuBxoesr1MeXuRp3GG2OA/view>
- Inimõiguste Keskus <https://humanrights.ee/>
- Inimõigusteinstituudi õppematerjalid: <https://www.humanrightsestonia.ee/hartadpaktid-deklaratsioonid-kohtud-jne/>

Maailmakooli materjale:

- Metoodiline juhend “Õigus olla laps”: <https://maailmakool.ee/materjalid/100065/metoodiline-juhend-oigus-olla-laps/>
- Veebikursus: Räägime rahumeelselt: <https://maailmakool.ee/talkpeacefully/et/>
- Virtuaalloeng: Miks me ikka veel räägime lapse õigustest? <https://maailmakool.ee/materjalid/26985/videoeloeng-miks-me-ikka-veel-raagime-lapse-oigustest/>
- Inimõigusi käsitlev aineteülene õppematerjal: "Igaüks, igal pool": https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2017/11/inimoiguste-kasiraamat_est.pdf
- Tunnikavade kogumik "Naised õiguste eest: lood üle maailma" <https://maailmakool.ee/materjalid/21375/kogumik-naised-yiguste-eest/>

Virtuaalnäitus: Inimõiguste kujunemislugu: <https://naitused.humanrightsestonia.ee/inimoiguste-kujunemislugu/old-home.html>

ERR arhiiv “Meie maailm”

- inimõigused: <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/meie-maailm-inimoigused>
- laste õigused: <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/meie-maailm-laste-oigused>
- sooline võrdõiguslikkus <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/meie-maailm-sooline-vordoiguslikkus>
- kaasaegne orjus: <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/meie-maailm-kaasaegne-orjus>
- lihtne asi -WC: <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/meie-maailm-lihtne-asi-wc>

Inimkaubandusest

- Lugemist: Inimkaubandus <https://www.unicef.ee/page/46/>
- Inimkaubandusest <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/inimkaubandus/juhendmaterjalid>
- Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega http://lft.ee/admin/upload/files/IOM_teachers_manual_est.pdf
- 1elu noorte lood inimkaubandusest https://www.youtube.com/watch?v=3F_br5IeFRw ja
- ülesannet e-koolikotist
 - <https://vara.e-koolikott.ee/taxonomy/term/5918>
 - <https://vara.e-koolikott.ee/node/6387>
 - <https://vara.e-koolikott.ee/node/5029>
- E-külastund: Sirle Blumberg - Miks puudutab inimkaubandus mind? <https://www.youtube.com/live/zN9IDhbNYSA?feature=shared>
- Sotsikampaania "Kui välismaale, siis targalt videod" <https://huvitav.goodnews.ee/kui-valisriiki-siis-targalt-sotsiaalministeerium-kutsu-ules-valismaale-toole-minnes-teadma-oma-oigusi/>

E-koolikott

- Tänapäevane arusaam inimõigustest: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/11781>
- Inim- ja kodanikuõigused: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/12711>
- Põhiseaduslikud õigused: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10199>
- Inimõiguste kaitsmine: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/11766>
- Lapstööjõu kasutamine: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/15372>
- Inimkaubanduse ennetamine: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/15366>
- Inimõiguste kaitsjad: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/11767>
- Inimkaubandus: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/13290>
- Lapssõdurid: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/12248>
- Lapssõdurid: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/12254>
- Inimkaubandus: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10504>
- Humanitaarõigus: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10405>

Kontroll ja hindamine (Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud)

Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses. <i>Põhifookus B: Mina õiguste ja kohustuste teostajana, märkajana, sekkujana.</i> Õppija teab, millised on peamised inimõigused (s.h lapse õigused) ning kus need on sätestatud. Oskab märgata vägivalda ja kuritarvitamist enda ümber ning tunneb lihtsamaid sekkumise võtteid/võimalusi. Analüüsib oma lähiümbrust märgates puudusi väärikas käitumises inimeste vahel ning oskab välja pakkuda lahendusi selliste olukordade ennetamiseks, lahendamiseks. Mõistab, et elu toob kaasa kriise, kuid teab, et nendeks on võimalik valmistuda. Teab, mida enda ja lähedaste kaitsmiseks peab kriisiolukordades esmajoones tegema ja kuhu abi saamiseks pöörduma. Arutleb, millal muutub sõna ohtlikuks ja kust läheb sõnavabaduse piir. Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (võrdõiguslikkus, märkamine, hoolivus, austus, vastutus).
Õpitulemused • toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; • toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; • oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele; • märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; • toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; • analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpistuatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist. TOH • Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. • Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. • Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, diskrimineerimine, kohustused, privileegid, vastutus, hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus</i>
Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>) 1. Töö põhiseadusega: Tabeliharjutus: Otsusta, kas põhiseadus paragrahvides toodud õigused kuuluvad põhiõiguste, kodanikuõiguste, sotsiaalõiguste, majanduslike õiguste või kultuuriliste õiguste kategooriasse. Märgi tabelisse õigesse kohta vastav paragrahvi number. §45 §49 §29 §16 §37 §20 §28 §39 2. Lugemise-loomise ülesanne: Õpilased tutvuvad virtuaalnäitus: Inimõiguste kujunemislugu: https://naitused.humanrightsestonia.ee/inimoiguste-kujunemislugu/old-home.html Õpilane valib endale huvipakkuva loo ning koostab kaaslastele selle teemalise miniettekan 3. Vaidlen autoriteediga: “Paar aastat tagasi ilmus tänu eelmisele presidendile (Kersti Kaljulaid) meie avalikku ruumi loosung “sõna on vaba”. Ilus ajakirjandust kaitsev loosung, kuid “sõna on vaba” reegel töötab ainult siis, kui sellel on jätk “sõna on tegu” ja “tegu on vastutus”. Ainult nii. ” Link tsitaadile. Õpilased teevad harjutuse, kus - a)Tõlgenda - kuidas sina öeldut mõistad? b) Nõustu/Vaidle tsitaadi keskse mõttega c) Täienda tsitaadi keskset mõtet omalt poolt 4. Töö tekstiga: Sissejuhatuseks lasta õpilastel tutvuda leheküljega Lasteabi.ee - arutlev vestlus, kas ja miks vajab ühiskond sellist keskust? Töö tekstiga Noortr silmis süüütuna näiva.... Kasutada kolmeastmeline intervjuu metoodikat: I etapp – teksti lugemine; II etapp –õpilane koostab loetud teksti põhjal intervjuuküsimused, mille vastused annavad edasi teksti peamise mõtte/sisu; III etapp – õpilane usutleb küsimustega kaaslast, kaaslane teda. Üks paariline esitab küsimusi ja paneb vastused kirja ning vastupidi; IV etapp – vahetatakse paarilisi ja räägitakse edasi, mida eelmine paariline kõneles, toetudes seejuures kirjapandud märksõnadele või vastustele. Kokkuvõtteks sõnastada ühiselt probleemi olemus ja võimalikud lahendused. 5. Töö videoga: Klassis vaadata ühiselt video Suurim julgus https://youtu.be/SdAZX_FZmNI Video järgselt püüda ühiselt teha probleemisõnastamist nt koolikiusamine on levinud nähtus. Probleemiakna meetod: aknal on erinevad ruudud: põhjused, probleemi olemus, tagajärjed ja ületamise võimalused. Aknaid võib täita üksinda, paaris või väikstes rühmades. Ideedeks anda võimalus tutvuda leheküljega suurimjulgus.ee. 6. Rühmatöö: Tegutsemine kriisides. Rühmad otsivad vastuseid küsimustele: Tuletage meelde, milliseid ohutuskampaaniaid te tead?Millised ohutuskoolituse oled Sina läbinud? Millisel telefoninumbril pead helistama, kui oled sattunud ohtu või märkad, et keegi teine vajab abi? Arutage rühmas, kas sul või su kaaslastel on vaja olnud kutsuda abi? Mis on juhtunud? Pane kirja näiteid.Helistad hädaabi numbril. Päästekorraldaja vajab täpset ja selget ülevaadet sellest mis on juhtunud. Pane kirja, millist infot peaksid talle kindlasti andma ja kuidas edasi tegutsema? Lõpuks kontrollida vastuseid Häirekeskuse kodulehelt 7. Projektõpe: Õpilased viivad kodus läbi uuring, kui valmis on minu kodu ja lähedased kriisiolukordadeks. Täida saada info põhjal tabel: <i>hästi on ...; parandamist vajaks...</i> Arutada tunnis ühiselt saadud tulemuste üle. 8. Töö põhiseadusega: Arutleda põhiseaduse § 130-st lähtuvalt, milles seisnevad need õigused ja vabadused, mida ei tohi mingil juhul (ka eriolukorras) piirata. Miks? 9. Rühmatöö: Vaimsetervise vitamiinid Vaadake klassis video Tiidust https://youtu.be/auNUAp5ZArA?feature=shared Videos tuuakse välja paar head vaimse tervise vitamiini. Mis võiksid olla veel sellisteks vaimse tervise vitamiinideks, mis aitaksid üle rasketest hetkedest? Tutvuge ühiselt lehega Peaasi.ee - arutlev vestlus, kas ja miks vajab ühiskond sellist keskust; millist endale kasulikku infot leidis?

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
Ajalugu, emakeel - Õpilased tutvuvad virtuaalnäitus: Inimõiguste kujunemislugu looga nr 2 Põhiõigused Eestis: https://naitused.humanrightsestonia.ee/inimoiguste-kujunemislugu/2-pohioigused-eeesti-pohiseaduses-ja-noukogude-okupatsiooni-ajal.html RATT/RAFT (roll-adressaat-tekstivorm-teema) meetod - jagunetakse erinevatesse kümnenditesse, valitakse isiku roll ning teksti vorm ning kkirjutatakse kümnendi olusid silmaspidav tekst. Matemaatika pädevus. Läbivad teemad: tervis ja ohutus, teabekeskond - Korraldage klassis uuring ohutuskoolituste läbimise kohta. Arvutage välja teemade kaupa õpilaste protsendid, kes on osalenud seesugustel koolitustel. Koosta saadud andmete alusel, kas tulp-või sektordiagramm.
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)
Veebilehed: Inimene ja ühiskond. EAÜS metoodiline õppematerja https://drive.google.com/file/d/1N7wBQL24JwhMuBxoesr1MeXuRp3GG2OA/view Inimõiguste Keskus https://humanrights.ee/ Inimõigusteinstituudi õppematerjalid: https://www.humanrightsestonia.ee/hartadpaktid-deklaratsioonid-kohtud-jne/ Maailmakooli materjale: - Metoodiline juhend “Õigus olla laps”: https://maailmakool.ee/materjalid/100065/metoodiline-juhend-oigus-olla-laps/ - Veebikursus: Räägime rahumeelselt: https://maailmakool.ee/talkpeacefully/et/ - Virtuaalloeng: Miks me ikka veel räägime lapse õigustest? https://maailmakool.ee/materjalid/26985/videoeloeng-miks-me-ikka-veel-raagime-lapse-oigustest/ - Inimõigusi käsitlev ainetülene õppematerjal: "Igaüks, igal pool": https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2017/11/inimoiguste-kasiraamat_est.pdf - Tunnikavade kogumik "Naised õiguste eest: lood üle maailma" https://maailmakool.ee/materjalid/21375/kogumik-naised-yiguste-est/ Virtuaalnäitus: Inimõiguste kujunemislugu: https://naitused.humanrightsestonia.ee/inimoiguste-kujunemislugu/old-home.html Lugemist: Inimõigused ja põhivajadused https://maailmakool.ee/materjalid/64/inimoigused/ ERR arhiiv “Meie maailm” - inimõigused: https://arhiiv.err.ee/video/vaata/meie-maailm-inimoigused - laste õigused: https://arhiiv.err.ee/video/vaata/meie-maailm-laste-oigused - sooline võrdõiguslikkus https://arhiiv.err.ee/video/vaata/meie-maailm-sooline-vordoiguslikkus - kaasaegne orjus: https://arhiiv.err.ee/video/vaata/meie-maailm-kaasaegne-orjus - lihtne asi -WC: https://arhiiv.err.ee/video/vaata/meie-maailm-lihtne-asi-wc E-külastund: Sirle Blumberg - Miks puudutab inimkaubandus mind? https://www.youtube.com/live/zN9IDhbNYSA?feature=shared E-koolikott - Tänapäevane arusaam inimõigustest: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/11781 - Inim- ja kodanikuõigused: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/12711 - Põhiseaduslikud õigused: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10199 - Inimõiguste kaitsmine: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/11766
Kontroll ja hindamine (<i>Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud</i>)

2. Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis

<i>Põhifookus A: professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast.</i> Õppija teab ajakirjanduse rolli (informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, meelelahutus jm) ja vastutust avaliku arvamuse kujundamisel ühiskonnas. Oskab vahet teha erinevat tüüpi meediasisul (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, sotsiaalmeedia jms), süvavõltsingu kasutamine.
Õpitulemused

24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul; 29) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; TOH 14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusliider, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus</i>
Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)
1. Uurimis ülesanne: Võrdle mõne Eesti erameediakanali ja Eesti Rahvusringhäälingu saatekavasid (TV; raadio). Õpilased leiavad näiteid erinevustest ja sarnasustest. 2. Vaidlen autoriteediga: Avalik-õiguslikku meediat rahastatakse maksudest, mida inimesed ja ettevõtted riigile tasuvad. Aeg-ajal võib poliitikute suust kuulda mõtteid, et rahvusringhääling võiks tegutseda oluliselt väiksemas mahus. Õpilased leiavad argumente järgmiste väidete kasuks/kahjuks a) Kas sinu meelest on avalik-õiguslik meedia ühiskonnas vajalik? b) Mida võidab/ kaotab kodanik, kui rahvusringhäälingut sellisel kujul poleks? Esita konkreetseid näiteid. 3. Töö meediaga: positiivsete näidete otsimine meediast, näiteks kuidas on aidatud erivajadusega inimesi; negatiivsete näidete otsimine, keda ja mis põhjustel on meedias kujutatud sildistavalt, naeruvääristavalt, sterotüüpselt? 4. Uurimis ülesanne rühmades meedia sisu: Esmalt tutvuda Eesti väitlusseltsi allikakriitika õppematerjaliga see järel võrrelda delfi.ee/ postimees.ee/ err.ee sisu kesknadal.ee/ uueduudised.ee või sisuturundus lehekülgedega ja nende sisuga - arutleda, milles seisnevad erinevused/ sarnasused. 5. Uurimis ülesanne: Leida mitmes on Eesti käesoleval hetkel maailma ajakirjandusvabaduse indeksi pingereas. Kas koht on tõusnud või langenud võrreldes varasemate aastatega? Mida räägib antud koht pingereas meie ühiskonna kohta? 6. Distantõppe võimalus: Tutvuda õppekeskkonnaga IREX Veryverified ning teha sobivaid harjutusi meediakirjaoskuse veebikursusest. Sobib kasutamiseks ka tunnis, näiteks klassis ühiselt vaadata video Mis on meedia? https://youtu.be/82R-jnYi6b0 seejärel saavad õpilase lahendada keskkonnas olevaid virtuaalülesandeid.
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
Matemaatikapädevus: Koostada kaks diagrammi, mis kajastavad eritüübiliste saadete (meelelahutus, uudised, kultuur, sport, reality'tid, populaarteadus, saated noortele, saated vanemaealistele vms) osakaalu avalik-õigusliku meedia ja erameedia programmis.
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)

Eesti väitlusseltsi tunnikavad • https://oppematerjalid.argument.ee/opetajale/tunnikavad/tunnikavad/ Maailmakooli materjalid • Rändeteemalise tunnikavad: Ränne ja meedia https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2022/03/ranne_ja_meedia.pdf Meediahariduse portaale: • Eesti Väitlusseltsi õppematerjalid https://oppematerjalid.argument.ee/ • ERR meediaharidus portaal https://novaator.err.ee/k/meediataip • IREX Very Verified meediatäpadevuse veebikursus koos videodega https://veryverified.eu/et/home-eesti/#about-the-course • Rahvusraamatukogu meediatäpadevuse leht https://www.rara.ee/opi/meediatapadevus/+ RARA sündmused youtubis • Targalt internetis: https://noor.targaltinternetis.ee/ • Meediatäpadevuse mängud https://lasteaeg.ee/digi-ja-meediatapadevusi-arendavate-mangude-kirjeldused-2/ • HTM portaal https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/meediatapadevus • Euroopa Komisjoni meediahariduse leht https://digital-strategy.ec.europa.eu/et/policies/media-literacy • Infosõjast Tõessõna • Teaching Media Literacy Analytics (MeLitA) https://idebate.net/teaching-media-literacy-analytics-melita~b1904/ Süvavõltsingust lugemist: • Milliseid vorme valeinfo võtab ja kuidas see levib?https://novaator.err.ee/1149863/milliseid-vorme-valeinfo-votab-ja-kuidas-see-levib • Deep fake https://www.youtube.com/watch?v=VzhN7LyNJHs Faktikontrollid • https://epl.delfi.ee/kategooria/91764779/faktikontroll-faktikontrollid • https://www.propastop.org/tag/faktikontroll/ • https://kustsatead.ee/ • https://argument.ee/meedias-aktuaalne Videosid • Politseikapten Maarja Punaku avalik loeng: „Sotsiaalmeediasse postitatud sõna kaal või kaalutus“ https://www.youtube.com/live/_tVPVZtJjUY?feature=share • Ajakirjanik Kaili Malts ettekane: “Kuidas kontrollida jutu paikapidavust?” https://youtu.be/_WgJX1tUcgM
Kontroll ja hindamine (<i>Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud</i>)

<i>Põhifookus B: informatsiooni kaudu mõjutamise märkamine</i> Õppija teab, milles seisneb sõnumite võimendamine ja mullistumine. Mõistab, millistes olukordades mõjutamine toimub ning oskab märgata enda ümber erinevat liiki turunduskommunikatsiooni kui ka poliitilist propagandat. Mõistab, mis on infosõda ning kuidas kasutatakse vastandumist jm infomüra, et mõjutada demokraatliku arutelu.
Õpitulemused
24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul; 29) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; TOH 14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus
Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)

1. Arutlev vestlus: mõtteharjutus: mis on mõjutamine ja mis eesmärgil seda kasutatakse? Kas mõjutamine on ainult halb? Ideekaardi koostamine sel teemal. 2. Töö meedia-allikatega: iga õpilane otsib kolm näidet sotsiaalmeediast, uudistest (võib olla ka veebiuudised) ja tänavapildist, kuidas inimesi mõjutatakse. Kirjeldab lühidalt, mis võib olla video/postituse/pildi/artikli eesmärk ja milliseid meetodeid kasutatakse ning millised tajuvead (järelused/eeldused) võivad tekkida. Töö vormistada kirjalikult. Iga näite juures peab olema pilt ja selgitus minimaalselt viie lausega. 3. Rühmatöö: Miks-miks-miks ahela koostamine (metoodika) teemal infomullis/kajakambris elamine on ohtlik. Mikside leidmise järel arutada ka lahenduste üle, kuidas aidata inimest, kes on jäänud infomulli. 4. Digiõpe mõiste omandamiseks: Siksakmeetod/mosaikmeetod (meetodi kirjeldus lk 60-61)mõistest <i>demagoogia</i> aru saamiseks - õpilased jagunevad 5 rühmadeks, iga ekspertrühm saab tutvumiseks kaks demagoogiavõtet tutvustavat Väitlusseltsi video ja teksti. Ekspertrühmas tutvustab iga õpilane uutele rühmakaaslastele oma kodurühmas käsitletud teemat. Teised teevad märkmeid. Kui kõik õpilased on oma teemad tutvustanud, minnakse kodurühmadesse tagasi. Kui ekspertrühmad on oma töö lõpetanud, pöördub iga ekspert tagasi oma kodurühma ja õpetab materjali vastavat osa teistele kodurühma liikmetele. 5. Süvavõltsing märkamine: Leida meediast pilte, mille ehtsust võiks üle kontrollida. Google'i pildiotsingus Google Image piltide guugeldamise harjutamine. - o Suurenda pilt võimalikult suureks ja otsi ebakorrapärasusi. Pildid mis esmapilgul tunduvad ehedad, sisaldavad väikesi vigasid mis tekivad pildi genereerimisel; - o Otsi pildi allikas (reverse image search); - o Võrdle kehaosade ja riiete proportsioone. AI genereeritud pildidel on tihtipeale ebakorrapärad sellistes proportsioonides. Levinumad ebakorrapärad on: hammaste arv, prilliraamid, käed on liiga väikesed, sõrmed on liiga pikad või on neid puudu, pea ja jalad on liiga suured või väikesed võrreldes üksteisega või kehaga, kõrvade proportsioonid. - o Kui pildil on mitu inimest, siis tasub neid omavahel võrrelda. Tõenäoliselt leiab ebakorrapärasid mitme inimese vahel kergemini kui ühe inimese puhul. - o Kas pilt tundub tehisklik või liiga sile? Kui pilt tundub liiga terav, värvid liiga täiuslikud või pildil oleva inimese nahk on täiesti sile, siis on ilmselt tegu AI genereeritud pildiga; - o Jälgi tausta. Kui see tundub olema tehisklikult hägustatud, siis on ilmselt tegu AI genereeritud pildiga.	
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	
• Üldpädevused: enesemääratluspädevus, kultuuri- ja väärtuspädevus, digipädevus. Lõiming ajalugu, inimeseõpetus, kunst. Läbivad teemad: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus - o Visuaalne kirjaoskus: pildianalüüs. Mõjutamise eesmärgid: kahe plakati võrdlus tubakatoote reklaam: 1940ndatel (https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/slideshow/2008/10/06/business/media/20081006_CigaretteAd_Slideshow_ready_5.html) ja tubakatoodete vastane sotsiaalreklaam 21.saj algusest (https://www.tai.ee/et/uudised/teavitust-passiivse-suitsetamise-ohtudest) Õpilastega saab arutada, kuidas ja miks muutuvad ühiskonna hoiakud ajas. Kui 20. sajandil oli suitsetamine tavapärane tegevus ja tõepoolest ka arstid reklaamisid seda ohutu tegevusena, siis nüüd, mil aeg on edasi läinud, teame, et suitsetamine on kahjulik tegevus. Tänapäeval arstid võitlevad suitsetamise vastu, mitte ei soovita seda. Jätkuülesanne rühmale/paarile: lasta õpilastel otsida võimalikult palju erinevaid näiteid mõjutamisest meie ümber ja erinevatest taktikatest, mida mõjutamiseks kasutatakse (videod sots.meedias, plakatid, meemid, reklaamid, sots.meedia kontod, kus jagatakse linke, artikli pealkirjad jms) - põhifookus küsimusel, miks meid mõjutatakse? Selle nähtuse pos. ja neg. aspektid inimesele, kogukonnale, riigile ning oskusele näha, et mõjutamiseks kasutatakse erinevaid viise ja vahendeid. • Õpipädevus: - o Tajuviigade märkamine: Kui tegemist on oskuslike mõjutajatega, siis nemad võtavad fookusesse just tajuvead. Tutvuda IREXi õppematerjaliga: https://veryverified.eu/et/peatukid/3-peatukk/osa-b-tajuvead/reklaami-moju. Klassis ühiselt läbi vaadata video “Mis on tajuvead?” https://youtu.be/-9xydJIDCuE • Ajalugu - o ajaloost leida sarnaseid näiteid teemadest, nähtustest, millesse suhtumine on ajas muutunud. - o Läbi aegade on poliitikud kasutanud lihtsustatud stereotüüpe, läbi mille ütlevad, et keegi või miski on paha. Leida sobivaid näiteid ajaloost, arutleda, miks see nii on olnud, milliseid võtteid on kasutatud oma sõnumi edastamiseks ja avalikkuse mõjutamiseks. • Inimeseõpetus: - o Ka meedia võib kohata pahatihti pooliku tõega mängimist - uudise pealkiri ja sisu ei pruugi minna kokku või tekitatakse lööva pealkirjaga lugejas soov klikata. Leida paarides näiteid tervise teemalistest pealkirjadest, kus nii on tehtud. Klassi arutelu näidete üle, miks seda tehakse ja millised võivad olla sellise tegevuse tagajärjed nii üksikisikule kui ka ühiskonnale laiemalt. - o arutleda õpilastega, millised tervise alased teadmised ja uskumused on muutunud. Arutleda, miks jätkuvalt levivad kahtlase väärtusega tervisesoovitused. • Digipädevus: - o Teasti oma teadmisi digikasutajana https://noor.targaltinternetis.ee/testi-oma-teadmisi/ • Õpipädevus: - o Tajuviigade märkamine: Kui tegemist on oskuslike mõjutajatega, siis nemad võtavad fookusesse just tajuvead. Tutvuda IREXi õppematerjaliga: https://veryverified.eu/et/peatukid/3-peatukk/osa-b-tajuvead/reklaami-moju. Klassis ühiselt läbi vaadata video “Mis on tajuvead?” https://youtu.be/-9xydJIDCuE	
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused (Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms)	

Eesti vaitlusseltsi tunnikavad • https://oppematerjalid.argument.ee/opetajale/tunnikavad/tunnikavad/ • demagoogia võtete tundmine - https://oppematerjalid.argument.ee/meediapadevus/sisu-hindamine/demagoogia/ Meediahariduse portaale: • Eesti Vaitlusseltsi õppematerjalid https://oppematerjalid.argument.ee/ • ERR meediaharidus portaal https://novaator.err.ee/k/meediataip • IREX Very Verified meediatapädevuse veebikursus koos videodega https://veryverified.eu/et/home-eesti/#about-the-course • Rahvusraamatukogu meediatapädevuse leht https://www.rara.ee/opi/meediapadevus/+ RARA sündmused youtubis • Targalt internetis: https://noor.targaltinternetis.ee/ • Meediatapädevuse mängud https://lasteaeg.ee/digi-ja-meediapadevusi-arendavate-mangude-kirjeldused-2/ • HTM portaal https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/meediapadevus • Euroopa Komisjoni meediahariduse leht https://digital-strategy.ec.europa.eu/et/policies/media-literacy • Infosõjast Tõessõna • (UUS! avaneb 2024) Teaching Media Literacy Analytics (MeLitA) https://idebate.net/teaching-media-literacy-analytics-melita~b1904/ Süvavõltsingust lugemist: • Milliseid vorme valeinfo võtab ja kuidas see levib?https://novaator.err.ee/1149863/milliseid-vorme-valeinfo-votab-ja-kuidas-see-levib • Deep fake https://www.youtube.com/watch?v=VzhN7LyNJHs Faktikontrollid • https://epl.delfi.ee/kategooria/91764779/faktikontroll-faktikontrollid • https://www.propastop.org/tag/faktikontroll/ • https://kustsatead.ee/ • https://argument.ee/meedias-aktuaalne Videosid • Politseikapten Maarja Punaku avalik loeng: „Sotsiaalmeediasse postitatud sõna kaal või kaalutus“ https://www.youtube.com/live/_tVPVZtJjUY?feature=share • Ajakirjanik Kaili Malts ettekane: “Kuidas kontrollida jutu paikapidavust?” https://youtu.be/_WgJX1tUcgM
Kontroll ja hindamine (<i>Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud</i>)

3. Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist.

Demokraatia toimimine igapäevases elus <i>Põhifookus A: demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine.</i> Õppi ja teab, millised on demokraatia aluspõhimõtted ja väärtused osates märgata demokraatia toimimist või selle puudumist nii oma suhtlusingis, perekonnas, koolis kui ka laiemalt kogukonna ja ühiskonna tasandil. Väärtustab demokraatliku otsustusprotsessi teades, milline on üldiselt vabade valimiste protseduur ning millistest põhimõtetest see lähtub. Saab aru, miks on oluline teadlik hääletamine ja maailmavaatelistel eelistustel omamine. Tunneb huvi ühiskonnas toimuva vastu ning saab aru, kuidas riigis või kogukonnas langetatavad otsused võivad mõjutada tema tulevikku. Tunneb demokraatlike sekkumisvõimalusi otsustusprotsessidesse (nt: allkirja andmine petitsioonile või rahvaalgatusele; osalemine miitingutel ja marssidel; toodete teadlik boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; hääletamine valimistel ja referendumitel). Väärtustab ja oskab rakendada demokraatliku käitumist s.h arutelukultuuri rühmas. Õpe saab toetada koolidemokraatia edendamist nt läbi kooli kaasava eelarvestamise, õpilasesinduse tegevuse koolielu korraldamisel, noortevolikogude tegevuse jms.
Õpitulemused
5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)

Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valmised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;</i>	
Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused (Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada)	
1. Uurimuslik õpe. Tutvuda, millised vabäühendused tegutsevad kodukandis. Milliseid ühiskondlikke probleeme nimetatud kodanikuorganisatsioonid leevendada aitavad? Millised esimese sektori institutsioonid nendesamade probleemidega kokku puutuvad? Kui märgatavad on nimetatud organisatsioonid kogukonna? 2. Töö piltidega: Tahvlile panna erinevate Eesti erakondade logod ilma nimedeta. Arutlev vestlus: mida võib logode pealt nende maailmavaate kohta välja lugeda? millistele erakondadele need logod kuuluvad? Kuidas logo (sümbolid, värvid jms) võiks peegeldada erakonna maailmavaadet? Meenutada ajaloo tunnist, millised maailmavaateid ollakse õppinud. Kirjalik harjutus: koostada iga meenuva maailmvaate kohta mõistekaart (nt mida väärtustab? kelle huve esindab? millal tekis? jms). Arutlev vestlus: Milliste ideede alusel on erakondasid jagatud parem- ja vasakpoolseteks? Õpilastel võib lasta tahvlil olevaid logosid teljele jaotada lastes neil oma valikuid põhjendada. Kui erakondade poliitiliste lubaduste hulgas on üheaegselt nii vasak- kui ka parempoolseid ideid, siis mille järgi otsustada, kas erakond on parem- või vasakpoolse maailmavaate esindaja? Kas seda on üldse vaja teha? Selgita oma seisukohta. 3. Projektõpe: (valimis)debati korraldamine koolis. Kui on tegemist perioodiga vahetult enne valimisi, siis esmalt koos õpilastega tutvuda erakondade peamiste (valimis)lubadustega. Valida koos õpilastega välja 2-3 olulist valdkonda, mis õpilasi huvitaks ning milles tuleks välja erakondade erinevad suhtumised teemasse. Kutsuda kooli erinevate erakondade/valimisliitude esindajad nende teemade üle debateerima. Valimiste vahelisel ajal võib debatt toimuda hetkel kogukonnas/ühiskonnas olulistel teemadel. Anda õpilastele erinevad rollid (moderaatorid, kes debatti juhivad; faktikontrollid, kes jälgivad, et ei kasutataks valeväiteid ja ilmselt demagoogiat; tehniline tugi, ajakirjanikud/fotograafid, kes sündmust jäädvustavad; kommunikatsiooni spetsialistid, kes sündmust koolis reklaamivad). Debatil järel teha ühine analüüs kogu protsesist. 4. Projektõpe: Koolidemokraatia edendamine - nt kooli kaasava eelarve projekti käivitamine koolis; koostöö õpilasesindusega nt mingile õpilaste jaoks olulisele koolielu küsimusele lahenduste otsimine kasutades maailmakohviku meetodit, küsitluse korraldamise, allkirjade kogumise vm meetodit. Jagada projekti osalistele kindlad rollid. 5. Töö piltidega: Diktatuurne ühiskond- otsida pilte, kus ilmnevad diktatuursele võimule iseloomulikud valitsemise jooned. Kasutada kadreerimise; mis jääb akna taha?; pilti sisenemine; juttumullid metoodikat. 6. Arutluse kirjutamine: Üheks globaalseks probleemiks on pagulastega seotud ränne, mida kliimakriis lähiaastatel ilmselt veelgi suurendab. Ühe probleemi lahendusena on välja pakutud müüri ehitamist Euroopa piirdele. Kas oskad nimetada veel mõnda keerulist probleemi, millele on pakutud välja pealtnäha lihtne lahendus? Arutle, kas sellised lahendused saavad ka päriselus toimida. 7. Töö meediaga: Valimiskampaania jälgimine kasutades Väitluselsti metoodikat suslikujaht ja/või valimis-bingo 8. Liftikõne demokraatlikule ühiskonnale. Tavapärasel tähenduses on nn liftikõne on hästi läbimõeldud, sisutihe ja korduvalt läbi harjutatud lühike (kuni 1 minut pikk - kuna liftiga jua reeglina kauem ei sõida) ülevaade inimese enda kohta, rõhuasetusega sellel, mis on sinus head ja mil viisil sinust kasu saaks olla. Aga liftikõne vormi võib kasutada ka mitte ainult enda vaid ka mõne idee n-ö mahamüümiseks. Ülesanne: Kujutle, et sõidad liftis ühe kõikvõimsa olendiga, kelle määrata on inimühiskonna edasine saatus. Ülesanne on talle maha müüa idee demokraatiast kui parimast võimalikust valitsemisviisist. Kasuta liftikõne skeem.pdf	
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	
Geograafia: Nimeta 3–5 demokraatlikku ja 3–5 mittedemokraatlikku riiki. Millistes maailmajagudes Sinu nimetatud riigid asuvad? Kus on neid kõige enam? Näita neid kaardilt.	
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel (Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms)	
Inimene ja ühiskond. EAÜS metoodiline õppematerjal https://drive.google.com/file/d/1N7wBQL24JwhMuBxoesr1MeXuRp3GG2OA/view Eesti väitlusseltsi tunnikavad • https://oppematerjalid.argument.ee/opetajale/tunnikavad/tunnikavad/ https://tarkvalija.eu/ E-koolikoti ülesandeid: • E-valimised: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10304 • Valimissüsteemid: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10436 • Valimiskäitumine. Rühmatöö: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10433 • Valimised Eestis: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10434 • Demokraatlikud valimised: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/12301 • Demokraatia ohud: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/13456 • Rahvaalgatus: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/12375 • Valimiskomisjon: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10178 • Eesti Vabariigi põhiseadus: https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10194	
Kontroll ja hindamine (Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud)	

Demokraatia toimimine igapäevases elus <i>Põhifookus B: demokraatia ohud - korruptsioon demokraatliku ühiskonna õõnestajana.</i> Õppija teab, et demokraatia toimimine pole iseenesest mõistetav, vaid eeldab demokraatlike reeglite väärtustamist ja rakendamist igal elu tasandil (perekonnas, koolis, avalikus elus, valitsemises). Saab aru, milles seisneb korruptsiooni probleemi tõsidus mõistes, et korruptsiooni levik suurendab ebavõrdsust ühiskonnaliikmete vahel ning toob kaasa poliitilise ja majandusliku ebastabiilsuse ning õigusriigi kao. Suudab arutleda isiklik kasu vs ühiskondlik kasu teemal. Oskab reageerida õiguspäraselt ebaausat käitumist märgates. Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (ausus, vastutus, õiglus, võrdõiguslikkus, demokraatia, õiguspõhisus, solidaarsus).
Õpitulemused
7) selgitab avaliku konkursi tähtsust; 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 15) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma; 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>õigusriik, korruptsioon</i>
Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)
1. Ideekaardi koostamine: Mõisted korruptsioon avamine toetudes eelnevalt loetud tekstile näiteks: "Mis on korruptsioon". Arutlev vestlus, kumba korruptsiooni põhjustest esineb tänapäeva ühiskonnas rohkem, kas tegutsemist omakasu huvides (materiaalne, rahaline kasu) või onupojapoliitikat (näiteks sugulase või hõimlase eelistamist mõnele ametikohale). Too mõne juhtumi kohta ka näide. 2. Argumenteerimise õppimine: Kasutades Eesti Väitlusseltsi argumenteerimise metoodikat koostada klassis argumendi ülesehituse skeemi järgiv argumente järgmistel teemadel: a) korruptsioon suurendab ebavõrdsust ühiskonnas b) korruptsioon suurendab poliitilist ja majanduslikku ebastabiilsust ühiskonnas c) korruptsioon suurendab ühiskonnas üleüldist vaesust. 3. Töö videoga: Vaadata ühiselt video Sõidueksam kuni minut 3.30; arutlev vestlus, milles on probleemi olemus; miks on korruptsiooni olemasolu olu kogukonnale halb - võib teha ideekaardi. Kuidas vältida selliseid olukordi? 4. Töö meediaga: õpilased otsivad meediast näiteid demokraatlike reeglite eiramisest kogukonna/riigi juhtimises - arutletakse, kes ja mille vastu eksis, kuidas olukorda oleks saanud lahendada teisiti.
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
Kunst, emakeel: Meemide või koomiksite koostamine korruptsiooni ja onupojapoliitika teemadel. Metoodika: http://www.comix4equality.eu/pdf/toolkit/comix4equality-toolkit-ee-web.pdf
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)
Korruptsooniteemalised õppematerjalid noortele: https://www.korruptsioon.ee/et/e-ope/koolidele/korruptsiooniteemaline-oppematerjal-koolidele
Kontroll ja hindamine (<i>Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud</i>)

Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda. <i>Põhifookus A: demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis)</i> Õppija mõistab, milles seisneb võimude lahususe printsiip ning miks ja kuidas seda demokraatlikus ühiskonnas rakendatakse. Oskab eristada võimu harusid saades aru nende ülesannete erinevustest, kuid samas omavahelisest vastastikusest seotusest. Nimetab (põhiseaduse abil) põhiseaduslike institutsioonide: Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, Vabariigi Presidendi, kohaliku omavalitsuse ja kohtute peamisi ülesandeid. Teab, et Eesti kuulub Euroopa Liitu, mille juhtimisel rakendatakse samuti võimude lahususe printsiipe, oskab esitada selle kohta näiteid. Teab, et avaliku sektori asutused tagavad riigi toimimise osates tuua näiteid mõnedest riigi ülesannetest. Saab aru kuidas õigusriigis toimub kokkulepitud reeglite kehtestamine ja muutmine.
Õpitulemused
4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; TOH 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)

Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik instiutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalikomavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministeerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus
Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)
1. Skeemi koostamine: õpiku teksti toel koostada voimude lahususe skeem.pdf 2. Juhtumiuuring (rühmatöö): Õpilased otsivad meediast näiteid (võib lisada ajalise piirangu – nt vimase 3 aasta näited või õpetaja jagab gruppidele konkreetsed näited) , kus võimude lahususe põhimõtet on mõnes riigis rikutud. Õpilased analüüsivad gruppides probleemi (probleemi kirjeldus; faktid, mis tõestavad probleemi olemasolu; probleemiga kaasnevad ohud demokraatia toimimisele; võimalikud lahendused) ning jagavad teiste gruppidega oma tulemusi. 3. Töölehed: Vabariigi Valitsuse töö - kasutada tööraamat: Riigiportaalide kasutamine ühiskonnaõpetuses https://drive.google.com/file/d/13ADEwBKCQXPP-7V4f8pAQqTW_GjdVtZR/view lk 20-29 4. Töö põhiseadusega: Õpilased otsivad põhiseaduse VII peatüki abil, kuidas sünnivad riigis seadused? (kasuta kindlasti §102, §103, §104 § 107, §108); Millised peatükid selgitavad (kirjuta sobivate peatükkide nimed): A) seadusandliku võimu toimimist B) täidesaatva võimu toimimist C) kohtuvõimu toimimist 5. Töö videoga: klassis vaadata video preisidendi institutsionist . Väite tõestamine, kas nõustud väitega, et presidendi näol on tegemist riigi elava sümboliga. Selgita oma nõustumise/mittenõustumise põhjuseid. 6. Rühmatöö: valitsuskabineti istung - Siksakmeetod/mosaiikmeetod (meetodi kirjeldus lk 60-61) klass jagada viieliikmelisteks rühmadeks (iga rühm on valitsuskabinet). Iga rühm saadab oma esindaja ühte ekspertrühma. Iga ekspert rühm töötab läbi õpiku abiga ühe teema; (nt tarbijakaitse, autoriõigused, õiguskord; inimõigused, riigieelarve vms). Ühiselt arutatakse läbi, mis ministeeriumi valdkonda võiks teema kuuluda; mis olukord on hetkel sel teemal; mis on hästi; mis vajaks parandamist. Oma kodurühma tagasi pöördunult tutvustatakse nn valitsuses, mida ekspertrühmas tead saadi. Ühiselt arutatakse kõik teemad läbu ja sõnastatakse valitsuse otsu, mis tuleb läbi töötatud valdkondades ette võtta. 7. Töö tekstiga: õpikule ja teistele materjalidele nt(EL ja mina) toetudes võrrelda Eesti parlamendi töökorraldust EL parlamendi omaga - leida sarnasusi ja erinevuseid.
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
Digipädevus, õpipädevus; lõiming teiste ainetega – ajalugu, eesti keel. Projektõpe: 1. Õpilastele antakse lähemaks uurimiseks üks EL riik, kus on kehtestatud võimude lahususe põhimõte. 2. Põhiseaduse uurimine. Õpilased tutvuvad riigi põhiseadusega (kasutades selleks vajadusel vabavarana olemasolevat tõlketarkvara), et leida sealt võimude lahususe põhimõtet puudutavad sätted ja artiklid. 3. Skeemi koostamine: Õpilased uurivad, kuidas riigis täpsemalt toimib seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim ning selgitavad välja, kuidas erinevad võimu harud omavahel suhtlevad ning milliseid ülesandeid kannavad. 4. Juhtumiuuring: Õpilased otsivad juhtumi, kus võimude lahususe põhimõtet on riigis rakendatud või rikutud. 5. Raporti koostamine. Õpilased koostavad lühikese raporti (lähtudes koolis kasutatavast õpilastööde vormistamise juhendist), kus kirjeldavad oma uurimistulemusi. Sh selgitavad, kuidas võimude lahususe põhimõte toimib, millised on selle eelised ja väljakutsed kaasaegses demokraatias ning milliseid õppetunde on ehk ajaloost saadud. 6. Minikonverents. Õpilased esitavad oma raportid, millele järgneb juhitud temaatiline arutelu. Selline projektiõpe võimaldab õpilastel sügavamalt mõista võimude lahususe põhimõtte toimimist reaalses maailmas ning õppida selle rakendamise keerukust ja väljakutseid. Samuti aitab see arendada analüütilisi oskusi ja aruteluvõimet teemal, mis on demokraatliku valitsuse aluseks.
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)

Põhiseadus 100: <https://www.pohiseadus100.ee/et/luhivideod>

EAÜS materjale:

- Inimene ja ühiskond. EAÜS metoodiline õppematerja <https://drive.google.com/file/d/1N7wBQL24JwhMuBxoesr1MeXuRp3GG2OA/view>
- Tööraamat: Riigiportaali kasutamine ühiskonnaõpetuses https://drive.google.com/file/d/13ADEwBKCQXPP-7V4f8pAQqTW_GjdVtZR/view

Eesti väitlusseltsi tunnikavad

- <https://oppematerjalid.argument.ee/opetajale/tunnikavad/tunnikavad/>

E-külastustunnid

- [Kaisi Udumäe - Kuidas töötab eesti.ee?](#)

E-koolikotist:

- Võimude lahusus ja tasakaal: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10411>
- Võimude lahusus ja tasakaal: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10412>
- Õigusriigi põhimõtted: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10413>
- Õigusriigi põhimõtted. Arutlus: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10414>
- Riigipea roll parlamentarismis ja presidentialismis: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10421>
- Eesti kohtusüsteemi astmed: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/9974>
- Riigikogu valimised: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/9984>
- KOV struktuur ja ülesanded: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10155>
- Riigikogu ülesanded: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10160>
- Riigikogu liige: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10159>
- Riigikogu liikme volitused: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10162>
- Riigikogu koosseis: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10165>
- Riigikogu tegevus: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10167>
- Kuidas luuakse seadust?: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10171>
- Vabariigi Valitsus: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10182>
- Vabariigi valitsuse moodustamine: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10184>
- Riigikogu volitused valitsuse moodustamisel: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10185>
- Vabariigi Valitsuse seadus: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10186>
- Vabariigi Valitsuse eesmärgid: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10192>
- Riigikantselei: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10196>
- Ministeerium: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10195>
- Põhiseaduslikud institutsioonid: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10208>
- Presidendi institutsioon: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10251>
- Presidendi valimised: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10253>
- Presidendi tegevus: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10257>

Kontroll ja hindamine (*Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud*)

Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.

Põhifookus B: demokraatliku võimu toimimine minu kodukohas (ja minu võimalus otsustusprotsessidesse kaasatud olla)

Õppija oskab tuua näiteid, millised on valdade ja linnade ülesanded oma kogukonna igapäevaelu korraldamisel. Selgitab, kuidas rakendub võimude lahususe põhimõtte kohaliku valitsemise tasandil. Teab, kellel on hääleõigus kogukonna esinduskogu - volikogu valimistel. Oskab tuua lihtsaid näiteid, millistes küsimustes tuleb inimesel kohaliku võimu poole pöörduda. Tunneb huvi kohaliku elu korraldamise vastu ning oskab sõnastada enda jaoks kohaliku elu probleemkohti ning pakub välja omapoolseid lahendusi. Teab, millised on osalusdemokraatia võimalused kaasa rääkida kohalike asjade otsustamisel, osates vajadusel neid ka rakendada. Õppimine peaks lähtuma just kohalikest oludest, olema praktiline, nii et õppija seostaks õpitavat enda elu ja kogemustega.

Õpitulemused

4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; 19) nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; 20) teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 21) analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>kohalikomavalitsus, volikogu, linnapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus</i>
Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)
1. Töö seadusega: tutvuge Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus § 6 , mis nimetab KOV ülesandeid. leidke ühiselt näiteid, mida kohalik võim nimetatud valdkondades on teinud, abiks KOV kodulehekülg. 2. Paaristöö: Diskussioonivõrgu (ämblik) meetodil arutada noorte valimisõiguse teemal. 2016. aastal muudeti põhiseadust ning KOV-i valmistel anti valimisõigus 16-aastastele noortele. Mis võis olla selle muudatuse põhjuseks? Kas see samm oli õigustatud? Põhjendada 3. Töö allikatega: rühmatöö: tutvuge oma KOV eelarvega ning võrrelge seda mõne teise KOV eelarvega Võrdle, mille poolest sarnanevad ja mille poolest erinevad kahe valla tulud. Millised maksud laekuvad kohalikku eelarvesse? Kui suure osa tuludest moodustavad maksud? Kuidas on omavahel seotud valla elanike arv ja eelarve suurus? 4. Loovkirjutamine: esmalt tutvuge klassis ühiselt Rahvaalgatuse kodulehega. Õpilased kirjutavad aramusloo, kus arutlevad milliseid ettepanekuid nemad oma kohalikule omavalitsusele esitaksid. 5. Projektõpe: 1. fotonäituse “Vaatan ja märkan” korraldamine oma kodukoha aktuaalsetel teemadel. Õpilased püüavad leida kodukohast teemasid, mis neid kõnetavad ning millele peaks kohalik võim enam tähelepanu pöörama. Klassis ühiselt parimate fotode välja valimine ning näituse korraldamine. 2. Kogukonnas olulise probleemi märkamine, defineerimine ning lahenduste pakkumine kasutades probleemiakna formaati. Ülesannet on võimalik edasi arendada ka projektõppe vormis, kus õpilased saaksid õppida läbi tegevuse. Külla kutsuda KOV esindaja leitud küsimusi kommenteerima. 6. Projektõpe: koostöös kohaliku noortevolikogu, kooli ja/või KOV võimuga korraldada ühiselt mõni üritus, mis aitaks parandada noorte jaoks kohalikuelu kitsaskohta nt ühistööpäev, millegi korraldamiseks; meelelahutuslik/heategevuslik spordiüritus “Vähem pulli, rohkem palli!” vms
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
Ettevõtlikkuspädevus, sotsiaalne ja kodanikupädevus, õpipädevus, lõiming teiste õppeainetega – inimeseõpetus, eesti keel. Projektõpe eesmärgiga anda õpilastele võimalus kogeda üksikisiku mõju ühiskonnale (sh kitsamalt oma kogukonnale). Vt projekti kirjeldust siit: https://vara.e-koolikott.ee/h5p/embed/3938
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)
EAÜS materjale: • Inimene ja ühiskond. EAÜS metoodiline õppematerjal https://drive.google.com/file/d/1N7wBQL24JwhMuBxoesr1MeXuRp3GG2OA/view • Tööraamat: Riigiportaalide kasutamine ühiskonnaõpetuses https://drive.google.com/file/d/13ADEwBKCQXPP-7V4f8pAQqTW_GjdVtZR/view Eesti vaitlusseltsi tunnikavad • https://oppematerjalid.argument.ee/opetajale/tunnikavad/tunnikavad/
Kontroll ja hindamine (<i>Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud</i>)

4. Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna.

<i>Põhifookus: osalemise tahte tekitamine.</i> Õppija mõistab, milline on kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel ning, millised on vabaihenduste eesmärgid ja toimimise põhimõtted. Saab aru, millised probleeme aitab vabakond kogukonnas ja laiemalt ühiskonnas lahendada ning oskab näha võimalusi, milliseid annab vabaihendustes või nende algatustes osalemine. Õppekeskmeks võiks olla õppijate praktiline suunamine mingi algatuse loomisele kogukonnas või kaasalöömine mõne kodanikuorganisatsiooni tegemistest nt läbi kogukonnapraktika, kooli kaasava eelarvestamise, õpilasomavalitsuse tegevuse vms. Õpe peaks kaasa aitama väärtuskavatusel edendamisele (nt: hoolivus, vabadus, demokraatia, ettevõtlikkus, kultuuriline mitmekesisus, keskkonna jätkusuutlikkus, solidaarsus, vastutustundlikkus).
Õpitulemused

21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; TOH 12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.</i>
Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)
1. Projektõpe: osalemine kogukonnapraktika raames mõne vabaiühenduse tegevuses. Praktika järgselt korraldada koolis/klassis praktika festival, kus kõik saavad jagada oma kogemusi ning analüüsitakse õpitut. 2. Projektõpe: koostöös mõne kohaliku vabaiühenduse, sotsiaal- või haridusasutusega heateo päeva korraldamine. Päev võib hõlmata, nt kas vanuritele/lastele jm esinemist, nendega ühist ajaveetmist; millegi korrastamist vms- variante on palju. Projekt eeldab klassis ajurünnakut teemafookuse leidmiseks; rollide jagamist ja vastutusala kokku leppimist ning õpilaste eneserefleksiooni ja tulemuste analüüsi. 3. Külalistund: mõne kohaliku noorteorganisatsiooni (noortevolikogu vms) esindaja külla kutsumine. Tunnis mõelda esmalt küsimused, millele soovitakse vastust. 4. Arutluse kirjutamine teemal: “Aktiivne kodanik muudab kodukohta/maailma” 5. Koolidemokraatia edendamine - nt kooli kaasava eelarve projekti käivitamine koolis; õpilasesinduse tegevusele kaasaaitamine vms 6. Projektõpe: osalusvõimaluste tutvustamine koolikaaslastele läbi tähelepanu juhtimise mingile ühiskonna probleemile (kasutada võib: allkirjade kogumist; valjuhäälsel vaidlust avalikus kohas, sõnumi levitamist vm metoodikat)
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
• Muusika, kunst, kirjandus: õpilased leiavad ühiskonnakriitilist muusikat/kunstiteoseid/luulet jms ning selgitavad teineteisele selle loomise tausta ning sõnumit. Ühiselt valitakse enam puudutanud teos. • Kunst: Rühmatöö: otsige fotosid ja koostage fotokollaaž, kus inimesed üle maailma osalevad päevakajalises sotsiaalses liikumises keskkonna-, rahu- või muul säärasel teemal. Üldpädevused: • Digipädevus: Fotokollaaži juurde looge ka vastavasisuline taskuhääl • Suhtluspädevus, ettevõtlikkuspädevus: Korralda klassis arvamusefestival teemal „Meie kogukonna mured ja rõõmud“. Ideekorje etapil tuletage meelde, millega tegeles kohalik omavalitsus. Tutvuge arvamusefestivali hea arvamustavaga ning järgi arutelu käigus seda.
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitused (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)
Kogukonnapraktika veebileht https://kogukonnapraktika.ee/ Vabaiühenduste Liit https://heakodanik.ee/ MTÜ Mondo mondo.org.ee Koolide kaasav eelarvestamine: https://demokraatia.rahvaalgatus.ee/eelarve Koolitusmaterja õpetajatele: Kolme päevaga heaks kodanikuks https://mitteformaalne.ee/wp-content/uploads/2020/01/heaks_kodanikuks.pdf Koolitusmaterjal õpetajatele: “Kodanikuühiskond ja projektõpe” https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2017/08/kes-veel-kui-mitte-sina.pdf Tegusad koolid: käsiraamat õpetajale https://maailmakool.ee/materjalid/29043/tegusad-koolid-kasiraamat-opetajale/ mitteformaalne E-külalistunnid:metoodika ja video • Saile Mägi - Kas vabatahtlik välisriigis teeb tööd või on turist? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kas-vabatahtlik-valisriigis-teeb-tood-voi-on-turist/ • Maari Ernits - Mida kujutab endast vabatahtliku töö? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/mida-kujutab-endast-vabatahtliku-too/
Kontroll ja hindamine (<i>Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud</i>)

5. Äri sektori toimimine - milline on riigi roll majanduse reguleerimisel, kuidas olla ise ettevõtlik, saada hakkama (töö)turu kontekstis ning olla rahatark.

Turumajanduse olemus ja riigi roll selles <i>Põhifookus: kuidas tekib ühiskonnas tulu ning mõistab, kuidas toimib heaoluriik. Teab, mille alusel riik tulu ümber jagab.</i> Õppija teab, kuidas tekib ühiskonnas tulu ning millistel alustel heaoluühiskonnas tulusid ümber jaotatakse mõistes, miks on tähtis ühiskonna sotsiaalse õigluse loomisele kaasa aitamine. Teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest. Saab aru, et maailmakaubandussüsteemis on osalejad vastastikuses sõltuvus. Teab, et õiglane kaubandus võimaldab nii tarbijal kui tootjal panustada õiglasema süsteemi loomisesse. Mõistab, millest sõltuvad riigi tulud ning millised kohustused on riigil. Väärtustab ausat maksumaksmist ja mõistab maksude vajalikkust ühiskonna toimimiseks.
Õpitulemused
9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; TOH 14. järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: ressurss, majandussüsteem, vaba turg, momopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglane kaubandus, eksport, import.
Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)
1. Arutlev vestlus: Ennustame, millised on sinu meelest tulevikutooted ja teenused, mida igapäevaselt kasutama hakkame? Milliseid teadmisi nende loomine eeldab? Võib kasutada eelistatud – arvatava tuleviku metoodikat. 2. Rühmatöö: äriplaani koostamine - Esmalt vaadatakse ära e-külalistund Karl Oskar Haak - Kuidas koostada äriplaani? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-koostada-ariplaani-2/ Edasi valitakse valdkond, kus soovitakse hakata tulu teenima. Edasi mõeldakse küsimustele: A) Millist probleemi aitab teie toode/teenus lahendada ehk kes on võimalikud tarbijad ehk kes hakkavad kaupu või teenuseid kasutama? B) Milliseid kaupu/teenuseid toota ja millises mahus tuleks seda teha? C) Kuidas toota või pakkuda teenust nii, et see oleks kõige tõhusam? D) milliseid ressursse selleks vajate? E) Kui kerge on minu poolt pakutavat toodet või teenust järele teha? F) Kui suur on konkurents ning millised on minu eelised? G) Kas mul on häid tutvusi ja kontakte, mis soodustavad projekti elluviimist jms? H) Milliseid oskusi äriidee elluviimine minult nõuab? Lõptulemust tutvustavad kõik rühmad klassile. Kuulavad rühmad peavad sõnastama hea nõuande, kuidas võiks esitletavat äriplaani teha veelgi paremaks. 3. Arutluse kirjutamine teemal: “ Kui Sul oleks miljon eurot...” 4. Töölehed: lahendada sobivaidharjutusi e-koolikotist " Edu ja tegu" 5. Esitluse loomin: Esmalt tuvuda sotsiaalsete ettevõtete koduleheküljega kasutades Genially, Canva vms keskkonda loovad õpilased infograafika sotsiaalse ettevõtluse kohta. Lisainfo saamiseks kasutada AI tehisintellekti abi 6. Tööleht: Vaadake e-tundi „Kuhu kulub riigi raha?“ Arutlev vestlus: tuua välja kolm valdkonda, millele kulub riigil kõige enam raha. Selgitada, miks just need valdkonnad neelavad enamiku riigi rahast. Täita tunni juurde kuuluv tööleht. 7. Loominguline ülesanne: Õpime kasutama autoriõiguseid: Esmalt vaadake ühiselt video PS100: Autoril on võõrandamatu õigus oma loomingule Edasi tutvuvad õpilased CC avatud litsentsiga lähemalt ning märgistavad mõni enda tehtud foto vm teose sobiva litsentsiga. 8. Uute mõistete õppimine läbi arvamustloo kirjutamise: õpilased kirjutavad arvamustloo teemal „Mida riik saab teha selleks, et soodustada vaba ettevõtlust?“ kasutades uusi mõisteid õpikust
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
• Inglise keel ja matemaatika: rollimäng: Maailmakaubandus, kus iga rühma ülesandeks on neile ette antud vahenditega võimalikult palju raha teenida. Mängureeglid on inglisekeelsed. Metoodika: https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/maailmakaubanduse-mang.pdf • Tehnoloogia: õiglase kaubanduse toodetest retseptide valmistamine ja loomine. Metoodika: https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/Oiglase-kaubanduse-retseptid.pdf • Inimeseõpetus, loodusained, kunst, tehnoloogia, emakeel - projektõpe: “Toidupäeva(de) korraldamine koolis” võimaldab mitmesuguseid lõimitud tegevusi. Metoodika https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/09/toidupaevad_koolis_web.pdf
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)

HARNO ettevõtlusõpe: https://harno.ee/ettevotlusope#uldhariduses Edu ja tegu. Ettevõtluse töölehed https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/31343-Edu-ja-Tegu-ettevotlus-ja-karjaar-valikkursus-Ettevotlusopetus-interaktiivsed-toolehed Õpilasfirmade loomine: http://ja.ee/of.html EAÜS materjalid Finantshariduse metoodikast https://drive.google.com/file/d/187pEH8NtUG7GrDEzoT_ajdJwvC6d6TQO/view Rahatarkuse veebilehed: • https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahatarkus/oppematerjalid-iii-kooliaste • https://www.minuraha.ee/ • https://www.pangaliit.ee/finantskirjaoskus • https://www.seb.ee/rahatarkus E-külastunnid • Karl Oskar Haak - Kuidas koostada äriplaani? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-koostada-ariplaani-2/ • Mairo Parv - Kuidas oma ideed pitch'ida? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-oma-ideed-pitchida/ • Sven Kirsipuu - Kuhu kulub riigi raha? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuhu-kulub-riigi-raha/ • Urmas Simson - Kuidas tekib kasum? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-tekib-kasum-2/ • Reet Aus "Kuidas läbi disaini maailma parandada?" https://maailmakool.ee/materjalid/100059/e-kulalistund-reet-aus-kuidas-labi-disaini-maailma-parandada/ Maailmakooli materjalid: Rühmamängud maailma kaubandusest: • Maailmakaubandus https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/maailmakaubanduse-mang.pdf • Šokolaadimäng https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/shokolaadimang_final.pdf Töötuba alternatiivsetest majandusmudelitest „Võrdsem maailm on võimalik!“ https://maailmakool.ee/materjalid/14876/tootuba-alternatiivsetest-majandusmudelitest-vordsem-maailm-on-voimalik/ Lugemist: Kuidas hinnata majanduskasvu? https://maailmakool.ee/materjalid/1061/kuidas-hinnata-majanduskasvu/
Kontroll ja hindamine (<i>Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud</i>)

Tööturg <i>Põhifookus: noored ja täiskasvanud tööturul</i> Õppija mõistab, millistest reeglitest lähtutakse töösuhte loomisel. On teadlik riskidest, mis noori tööturule sisenedes võivad puudutada. Teema avamine peaks noore vaatest olema väga praktiline hõlmates endast näiteid CV loomisest, töölabirääkimise simulatsioonist, töölepingu koostamisest jms.
Õpitulemused • analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; • analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV
Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>) 1. Noorte tööturu andmetega tutvumine Statistikaameti kodulehelt. Arutlev vestlus: Miks on kriiside ajal just noortel suurem oht jääda töötuks? Mis võiksid olla need põhjused, et osa noori ei õpi ega tööta? Probleemipuu koostamine neil teemadel. Metoodika 2. Paaristöö: CV/ töölepingu koostamine väljamõeldud tegelase profiilist lähtuvalt 3. Tööintervjuu simulatsioon AI-tehnoloogiat kasutades - paluda AI koostada küsimused inimesele, kes on tulnud tööintervjuule. Vastata neile online. Tulemuste analüüs paarilistega - mis oli intervjuu ajal keeruline 4. Memo koostamine sõpradele “Noore töötaja meelepea” teksti kasutades. 5. Külastunni korraldamine koostöös lapsevanemate/ vilistlastega teemal “Minu töö”. Mõelda esmalt klassis välja küsimused, millele sooviks vastust.
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

• Geograafia, Matemaatikapädevus: töö statistiliste andmetega sissetulekute kohta https://www.stat.ee/index.php/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/sissetulek Üldistava kokkuvõtte loomine, kas esitluse või kirjaliku kokkuvõttena. • Kunst, emakeel. Digipädevus: Koosta rühmaga plakat/esitlus/video teemal „Noorte töövõimalused“. • Liikumine: liikumisjoone koostamine teemal: Kas töö käimine on jätkuvalt pigem vajadus kui eneseteostus võimalus? -arutelu. • Enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, digipädevus: Paaristöö: Enesetutvustuse loomine. Tutvutakse tekstiga enesetutvustuse loomisest Õpilased koostavad endale videovormis enesetutvustuse. Selleks Tutvustavad paarilisega vastastikku oma enesetutvustusi. Mõellevad koos, mida võiks neis muuta nii, et enesetutvustused muutuksid veelgi paremaks.
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusid (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)
Eesti väitlusseltsi tunnikavad • https://oppematerjalid.argument.ee/opetajale/tunnikavad/tunnikavad/ Edu ja Tegu: Põhikooli valikõppeaine „Ettevõtlikuna töömaailma” juhendmaterjal https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/31552-Edu-ja-Tegu-Pohikooli-valikoppeaine-Ettevotlikuna-toomaailma Töötukassa noortele: https://minukarjaar.ee/et/karjaar/karjaaritee/tuleviku-karjaarikusimus-opilane Noore töötaja meespea: https://youtu.be/h0e2ueQHfQ?si=WI4M014adKHYnrh8 Kätriin Huttunen videoblogi „Kuidas luua eristuv CV“ https://www.youtube.com/watch?v=LNtdPEhFQho E-külastustunnid - tunnikavad ja video • Sandra Horma - Kuidas leida oma tugevused ja need enda jaoks tööle panna? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-leida-oma-tugevused-ja-need-enda-jaoks-toole-panna/ • Tiiu Paas - Mina kui inimkapital? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/mina-kui-inimkapital/ • Monika Kallaste - Mida kujutab endast poe juhtimise töö ettevõtjana? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/mida-kujutab-endast-poe-juhtimise-too-ettevotjana/ • Tõnu Mertsina - Millest sõltub minu palk? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/millest-soltub-minu-palk • Millised on tuleviku oskused ja erialad? https://www.youtube.com/watch?v=092UDHGF6zU • “Kelleks ma tegelikult suurena saada soovin?” https://www.youtube.com/watch?v=8UbqMK50af8 Ametite tutvustus: https://haridusportaal.edu.ee/ametialad Lugemist: Noore töötaja meespea https://www.tooelu.ee/et/224/mida-ma-pean-teadma-tookeskkonnast
Kontroll ja hindamine (<i>Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud</i>)

Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine Põhifookus: oma kulude ja tulude teadlik planeerimine Õppija teab, kuidas planeerida vastutustundlikult oma rahaasju. Mõistab, millised ohud võivad kaasneda laenamise või investeerimisega, oskab neid seostada mõjutamise ning infokorratuse ohtudega. Mõistab, mida tähendab finantsiline vastutus ja kuidas võtta arukalt riske. Oskab koostada oma kuludest/tuludest lähtuvat eelarvet seostades seda aruka tarbimisega. Õppes peaks kasutama palju praktilisi tegevusi, külastunde jms.
Õpitulemused
• analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; • selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud</i>
Metoodilised soovitused, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)
1. Paaristöö: Ostujõu kalkulaatoriga tutvumine. Iga paar valib endale võrdlusaastad (nt vahemiku 2,5,10 aastat) ning analüüsib, mis on muutunud ja millest need muutused võisid olla tingitud 2. Videode vaatamine (5 sammu korras rahaasjadeni) teemal, kuidas planeerida rahaasju ja kuidas koostada isiklikku eelarvet. Isiklik eelarve koostamine. Arutlev vestlus klassiga, mis on eelarve koostamise juures keeruline. Kuu aja pärast analüüs, kuidas õnnestus eelarvest kinnipidamine. 3. Pildi analüüs: Banksy teos „Shop Until You Drop“. Klassi arutelu, milles seisneb autori ühiskonna kriitika? Tagajärgede ahela koostamine. Kirjutage ringi sisse probleem või küsimus, mida soovite uurida. Seejärel analüüsige tagajärgi ja neist tulenevaid uusi asjaolusid. Metoodika https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/10/ResourcePack_Estonian.pdf 4. Finantspettustega toimetulemise virtuaalmäng. Mängu järel klassiarutelu, miks on lihtne inimesi petta? Juhendi koostamine lähedasele, kuidas end ohtude eest kaitsta. 5. Töölehed: E-külastund Rasmus Heinla - Kuidas raha planeerimine mulle kasuks tuleb? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-raha-planeerimine-mulle-kasuks-tuleb-2/ täita tööleht.
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

- Liikumine: Liikumisülesanne: arvamused: õpilased hindavad ennast viiepalliskaalal, kui hästi oskavad nad enda meelest rahaga ümber käia.
- Kunst, võõrkeeled, loodusained: Projektõpe: Fair trade päeva korraldamine koolis
- Tehnoloogiõpetus, loodusained, kunst. Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus, ettevõtlikkuspädevus: Ringmajanduse õppepäev: “Prügist ellu.” Inspiratsiooniks ning ringmajanduse põhimõtete tundmaõppimiseks teha läbi esmalt [E-külalistund Ann Runnel - Kuidas töötab ringmajandus?](#). Iga rühm klassis mõtleb välja ja teostab ringmajanduse põhimõtetest lähtuva toote. Toodete laat koolis.
- Matemaatika: Laenuintresside arvutamine, ülesanded, mis näitavad investeeringute kasvamist/kahanemist.
- Liikumine: liikumisjoone koostamine säästja või tarbija

suhtluspädevus

enesemääratluspädevus

Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitus (*Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms*)

Rahatarkuse veebilehed:

- <https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahatarkus/oppematerjalid-iii-kooliaste>
- <https://www.minuraha.ee/>
- <https://www.pangaliit.ee/finantskirjaoskus>
- <https://www.seb.ee/rahatarkus>

Finantskelmuste tõrjumine

<https://www.seb.ee/kyberkatse>

Rahatarkuse viktoriinid <https://www.pangaliit.ee/finantskirjaoskus/euroopa-rahatarkuse-viktoriin>

Rahatarkuse veebikonverentsid <https://www.pangaliit.ee/finantskirjaoskus/rahatarkuse-veebikonverents-2023>

E-külastustunnid - tunnikavad ja videod

- Lars Trunin - Mis on ühist kasumlikul YouTube'i kanalil, maailma päästval idufirmal ja aktsiaporfellil? <https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/mis-on-uhist-kasumlikul-youtubei-kanalil-maailma-paastval-idufirmal-ja-aktsiaporfellil/>
- Anna Lutter - Miks investeerida enda ettevõttesse? <https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/miks-investeerida-enda-ettevottesse-2/>
- Juhan Lang - Kuidas valida aktsiaid? <https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-valida-aktsiaid/>
- Kristi Saare - Kuidas investeerimisega alustada kui sul raha ei ole? <https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-investeerimisega-alustada-kui-sul-raha-ei-ole-2/>
- Marko Kiisa - Millal tasub võlgu võtta? <https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/millal-tasub-volgu-votta-2/>
- Mari Puusaag-Tamm ja Teele Jürjer - Kui palju maksab laenu võtmine? <https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kui-palju-maksab-laen-votmine/>
- Sirle Truuts - Kuidas leida enda ettevõttesse investoreid? <https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-leida-enda-ettevottesse-investoreid/>
- Rasmus Heinla - Kuidas raha planeerimine mulle kasuks tuleb? <https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-raha-planeerimine-mulle-kasuks-tuleb-2/>

E-koolikoti materjale:

- Tarbija õigused ja kohustused: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10243>
- Tarbijakaitseamet: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10247>
- Laenuriskid: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10250>
- Laenud: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10249>
- Mis on investeerimine?: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10297>
- Eesti pensionisüsteem: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10306>
- Tarbijakaitse: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10549>
- Tarbijahinnaindeksi kalkulaator: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/11774>
- Tark tarbija: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/12039>
- Tarbimine ja investeerimine: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/12266>
- Inflatsioon: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/12268> ja <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/12272>
- Ostukorv: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/13120>
- Mis on investeerimine?: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10297>
- Investeerimise põhimõisted: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10305>

Lugemist: Mihkel Truman, Jaak Roosaare. Kuidas saada rahatargaks?

ERRarhiiv. Meie maailm: 25 | Õiglane kaubandus <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/meie-maailm-oiglane-kaubandus>

Maailmakooli materjalid teemal: Tarbimine

- Õiglane kaubandus: taustainfo artiklid <https://maailmakool.ee/materjalid/549/artiklid-oiglasest-kaubandusest/>
- Virtuaalne harjutus: Toote elutsükel <https://maailmakool.ee/materjalid/10350/toote-elutsukkel-2/>

Ökoloogilise jalajälje veebilehel <https://data.footprintnetwork.org/#/>

Kontroll ja hindamine (*Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud*)

6. Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada.

Põhifookus: kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib

Õppija mõistab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega ning, et väikeriigile tagab just rahvusvaheline koostöö ja osalemine rahvusvahelistes organisatsioonides oma huvide parima esindatuse. Õppija teab, mida annab Eestile kuulumine EL ja NATO-sse. Mõistab, miks on väikeriigile oluline, et rahvusvahelistes suhetes järgitaks kokkulepitud reegleid, austatakse inimõiguseid ja demokraatiat.

Õpitulemused
1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; 1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
Mõisted, märksõnad (<i>Mis toetavad teema fookust</i>)
Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted</i>
Metoodilised soovitusel, sh diferentseerimise võimalused (<i>Mis tegevused või ülesanded aitavad jõuda õpitulemuste saavutamisele; kuidas toetada</i>)
1. Kaardiülesanne "Maailm – kuhu ja miks tahan minna". Metoodika näide https://maailmakool.ee/materjalid/9926/kaardiulesanne-maailm-kuhu-ja-miks-tahan-minna/, edasi teha töölehed teemal Välisministeerium: reisi- ja konsulaarinfo https://drive.google.com/file/d/13ADEwBKCQXPP-7V4f8pAQqTW_GjdVtZR/view lk 79-81. 2. Rühmatöö – „Eesti osalus rahvusvaheliste organisatsioonide töös“, kus õpetaja saab rakendada ka diferentseerimise põhimõtteid jagades õpilased ise rühmadesse. Rühmatööde tulemusi esitab iga grupp posterettekandena. I rühm uurib Eesti liikmesust rahvusvahelistes organisatsioonides: Alustuseks tuleb selgitada, millistes rahvusvahelistes organisatsioonides Eesti osaleb. Õpilasi suunatakse külastama välisministeeriumi või vastava ametiasutuse veebisaiti, et leida teavet Eesti liikmesuse kohta erinevates organisatsioonides. Seejärel tutvutakse nende organisatsioonide põhikirjade, statuutide ja põhimõtetega, et mõista, kuidas nad tegutsevad ja millised on nende peamised eesmärgid ning luuakse vastav poster. II rühm uurib Eesti osalemist ja panustamist: Uurige, millised on Eesti ametlikud seisukohad ja tegevused nendes organisatsioonides. See hõlmab nii Eesti delegaatide osalemist organisatsioonide koosolekutel kui ka Eesti seisukohtade väljendamist ja hääletamist erinevatel teemadel. Samuti saab jälgida, milliseid projekte või algatusi Eesti organisatsioonides edendab ning luuakse vastav poster. III rühm uurib meediakajastust ja ekspertide arvamusi: Rahvusvaheliste organisatsioonide tegevuse kohta kirjutatakse tihti meedias ja ekspertide poolt. Õpilased otsivad uudiseid, et saada erinevaid vaatenurki Eesti osalemisele ja tegevusele rahvusvahelistes organisatsioonides ning luuakse vastav poster. Selle lähenemisviisi abil saavad õpilased sügavamalt mõista, kuidas Eesti riik end rahvusvahelistes organisatsioonides teostab ja milline on tema panus rahvusvahelisse koostöösse. Samuti aitab see neil paremini mõista, kuidas rahvusvaheline diplomaatia toimib. 3. Argumenteerimise õppimine: Kasutades Eesti Väitlusseltsi argumenteerimise metoodikat koostada klassis argumenti ülesehituse skeemi järgiv argumente järgmistel teemal: Eesti jaoks on olulisim (rahv.organisatsiooni nimetus) liikmelisus. 4. Töö piltidega: Tööleht rahv.organisatsioonide lippudega (EL, NATO, ÜRO). Milliste rahvusvaheliste organisatsioonide lippudega on tegemist? Lisa lühidalt ka nende organisatsioonide peamised tegevus eesmärgid. 5. Töölehed: EL toimimine - kasutada tööraamat: Riigiportaali kasutamine ühiskonnaõpetuses https://drive.google.com/file/d/13ADEwBKCQXPP-7V4f8pAQqTW_GjdVtZR/view lk 71-79 6. Töö tekstidega+töölehed: EL toimimist õppida kasutades tööraamatut "EL ja mina"
Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained (<i>konkreetne näide, kuidas lõimingu läbi viia</i>)
Geograafia : • Maakaartide tundmine: õpilased kannavad kontuurkaardile EL liikmesriigid. Otsivad internetist teavet ja märgivad *(tärniga) kaardile riigid, kus on kasutusel euro. Selgitavad mis on Schengeni ala ja toovad näiteid, millist igapäevast kasu see meile annab. • Maailma jagunemise toolimäng - metoodika https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/toolimang3.pdf. Lisa võimalus - otsida uuemad andmed maailma rahvastiku arvu ning jaotuse kohta.
Õppematerjali viited; õppekeskkonna laiendamise soovitusel (<i>Lingid, viited kodulehtedele, arhiividokumentidele, filmidele fotodele, muuseumide programmidele jms</i>)

EL ja mina tööraamat: <https://e-koolikott.ee/en/oppematerjal/27968-EL-ja-mina>

Maailmakooli maailmahariduse materjale:

- Kestliku arengu eesmärgid: <https://maailmakool.ee/materjalid/9727/sdg/>
- Maailmakodanikuks läbi foorumteatri meetodite <https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2016/05/Foorumteater.pdf>
- Maailmahariduse metoodika kogumik õpetajale: https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/10/ResourcePack_Estonian.pdf

Rollimäng: Kurkumi rahukõnelused <https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/kurkumi-rollimang2.pdf>

Lugemist: ÜRO <https://maailmakool.ee/materjalid/830/uro-julgeolek-ja-areng/>

E-koolikoti materjalid:

- Euroopa Liit: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10288>
- Euroopa Liidu poliitika valdkonnad: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10283>
- Euroopa parlament: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10321>
- Riigikontroll: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10326>
- NATO: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10557>
- ÜRO: <https://sisuloome.e-koolikott.ee/node/10556>

Kontroll ja hindamine (*Kuidas, mis ülesande või tegevuse kaudu kontrollida, et õpitulemus on saavutatud*)